

«Den hellige ånd og vi har besluttet»

En sammenliknende studie av Luther og Newbiggin med fokus
på fremstillingen av Den hellige ånds ledelse av kirken

Møyfrid Lunde

VID vitenskapelige høgskole

Misjonshøgskolen

Masteroppgave

Master i teologi

Antall ord: 30 791

09.12.2016

FORORD

Det er mange som på ulike måter har bidratt til det jeg her presenterer som min masteroppgave i teologi. Misjonshøgskolen har vært et godt sted å få den grunnleggende undervisning, med dyktige faglærere og et rikholdig bibliotek å boltre seg i. Administrasjonen og andre av personalet og medstudenter har også bidratt til den gode tryggheten og omsorgen som gir grobunn for at en masteroppgave kunne vokse frem i meg.

Her vil jeg takke spesielt dem som på en særlig måte har bidratt til min oppgave. Min veileder, Hans Austnaberg, har hjulpet meg til å holde stø kurs og presentere oppgaven på en leservennlig og faglig forsvarlig måte. Bibliotekets personale på skolen har alltid vært like behjelpelige og har ytt all service med vennlighet. Mine medstudenter, Birgitte Avtjern og Ruth Miriam Varhaug, har glimret med sitt nærvær på nabopultene på biblioteket og delt kaffepauser og tanker med meg slik at jeg har kunnet holde motet og humøret oppe. St. Johannes menighet har gitt meg et sted å leve ut og anvende teologien slik at studiet kunne oppleves livsnært. Min motivasjon til å jobbe med oppgavens spørsmål har sin rot i dette fellesskapet om den treenige Gud. Min takk går derfor også til mine foreldre som først ledet meg til kirkens fellesskap og sendte meg til søndagsskolen der det vokste frem et ønske om å lære mer. Takk til alle andre som på ulike måter har oppmuntret meg i arbeidet!

Det var likevel ingen å takke, om ikke Gud hadde gitt ham som er grunnlaget for oppgaven min. Den største takken går derfor til Gud som har gitt oss Ånden som gir rett til å være Guds barn (Rom 8,15b).

FORKORTELSER

BDAG	Danker, Frederick W. et al. <i>A Greek-English Lexicon of the New Testament and Ohter Early Christian Literature. 3rd edition.</i> Chicago: University of Chicago Press, 2000
BDB	Brown, Francis, S.R. Driver, Charles A. Briggs. <i>A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament.</i> Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc., 2003
DHÅ	Den hellige ånd
CA	Confessio Augustana
CSI	Church of South India
FLM	Fiangonana Loterana Malagasy (Den gassisk- lutherske kirke)
GT	Det gamle testamente
IMR	Det internasjonale misjonsråd
KV	Kirkenes verdensråd
LK	Luthers lille katekisme
NC	Symbolum Nicæno-Constantinopolitanum
NT	Det nye testamente
SCM	Student Christian Movement
SK	Luthers store katekisme

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord	s. 2
Forkortelser	s. 3
Innholdsfortegnelse	s. 4
KAPITTEL 1	INNLEDNING
1.1. Bakgrunn for valg av tema	s. 7
1.1.1. Skriften og forkynnelsen	s. 7
1.1.2. Den norske kirke og dens forhold til den lutherske arv	s. 8
1.1.3. Vår samtid og kontekstualisering av teologien	s. 8
1.1.4. Teologi og ledelse	s. 10
1.2. Nyere forskning	s. 11
1.1.5. Forskning på Luther	s. 11
1.1.6. Forskning på Newbigin	s. 14
1.2. Problemstilling	s. 15
1.3. Kilder	s. 16
KAPITTEL 2	TEORIGRUNNLAG
2.1. Hermeneutikk og kontekst	s. 17
2.1.1. Hermeneutikk	s. 18
2.1.2. Kontekst	s. 19
2.2. Grunnlag for forståelsen av Åndens ledelse av kirken	s. 20
2.2.1. Ånden og Guds folk i GT	s. 21
2.2.2. Ånden og kirken i NT	s. 21
2.2.2.1. Jesu løfter om Ånden	s. 21
2.2.2.2. Ånden i Apostlenes gjerninger	s. 22
2.2.2.3. Ånden og kirkens liv	s. 23
2.2.3. Utviklingen av læren om Den hellige ånd og kirken	s. 23
2.3. Oppsummering	s. 24
KAPITTEL 3	MARTIN LUTHER
3.1. Luthers liv og bakgrunn	s. 25

3.1.1.	Luthers samtid	s. 25
3.1.2.	Luthers liv	s. 25
3.1.3.	Bakgrunn for skriftet «Om konsilene og kirken»	s. 26
3.1.4.	Skriftet som helhet	s. 27
3.2.	Fremstilling av Åndens ledelse av kirken	s. 27
3.2.1.	Den hellige ånd	s. 27
3.2.1.1.	Åndens navn	s. 27
3.2.1.2.	Ånden i treenigheten	s. 28
3.2.2.	Kirken	s. 29
3.2.3.	Tilbakevisning av samtidig lære om Åndens ledelse av kirken	
3.2.3.1.	Ånden og kirkeledelsen	s. 29
3.2.3.2.	Hvordan kirken skal leve med «Åndens behag» i apostelmøtets beslutning	s. 32
3.2.3.3.	Åndens fravær i antinomernes forkynnelse	s. 33
3.2.3.4.	Ånden og «svermerne»	s. 34
3.2.4.	Åndens ledelse av kirken	s. 36
3.2.4.1.	Kirkens indre og ytre liv	s. 37
3.2.4.2.	Ånden og kirkens ytre tegn	s. 38
	○ <i>Ordet</i>	s. 38
	○ <i>Dåpen</i>	s. 40
	○ <i>Alterets sakrament</i>	s. 41
	○ <i>Offentlig bruk av nøkkelmakten</i>	s. 41
	○ <i>Kirkens tjenere</i>	s. 43
	○ <i>Bønnen</i>	s. 44
	○ <i>Kristi kors</i>	s. 44
3.2.5.	Oppsummering	s. 45

KAPITTEL 4 LESSLIE NEWBIGIN

4.1.	Newbigins liv og bakgrunn	s. 46
4.1.1.	Newbigins samtid	s. 46
4.1.2.	Newbigins liv	s. 47
4.1.3.	Bakgrunn for «The Open Secret»	s. 47
4.1.4.	Skriftet som helhet	s. 48

4.2. Fremstilling av Åndens ledelse av kirken	s. 49
4.2.1. Den hellige ånd	s. 49
4.2.1.1. Åndens navn	s. 49
4.2.1.2. Ånden i treenigheten	s. 49
4.2.2. Kirken	s. 51
4.2.3. Åndens ledelse av kirken	s. 54
4.2.3.1. Åndens suverenitet og frihet	s. 54
4.2.3.2. Ånden leder kirken i misjon	s. 56
4.2.3.3. Åndens vitnesbyrd	s. 57
4.2.3.4. Ånden forandrer verden og kirken	s. 58
4.2.3.5. Ånden leder kirkens liv	s. 60
4.2.4. Ånden foran kirken	s. 62
4.2.5. Å skille mellom åndene	s. 64
4.2.6. Oppsummering	s. 65

KAPITTEL 5 SAMMENLIKVENDE ANALYSE

5.1. Åndens kontinuerlige nærvær	s. 66
5.2. Bibelen som kilde for Åndens ledelse av kirken	s. 67
5.3. Kirkefedrene og oldkirkens bekjennelser	s. 69
5.4. Ånden leder mennesker til en ny relasjon til den treenige Gud	s. 70
5.5. Ånden leder kirkens indre liv	s. 72
5.5.1. Ånden leder på det ytre og indre plan	s. 72
5.5.2. Ånden leder til deltakelse i Kristi lidelse	s. 74
5.5.3. Ånden leder kirkens tjenere	s. 76
5.6. Ånden leder kirken i misjon	s. 78
5.7. Åndens suverenitet og frihet	s. 79
5.7.1. Åndens handlingsrom i forhold til kirken	s. 79
5.7.2. Ånden og den fulle sannhet	s. 81
5.8. Å skille mellom åndene	s. 82
5.9. Tolkning av Apg 15,28-29	s. 83
5.10. Oppsummering	s. 86

KAPITTEL 6 KONKLUSJON	s. 87
---------------------------------	-------

KAPITTEL 1

INNLEDNING

1.1. Bakgrunn for valg av tema

Som fremtidig prest ser jeg det som et mål at teologien er relevant både i forhold til kirken, academia og samfunnet i videre forstand.¹ Dette kan skje når teologien utvikles i nær kontakt med dagens kirkelige praksis, gjennom faglig forsvarlig arbeid med kilder, og ved kontekstualisering av budskapet til samtiden. Bibelen er en primærkilde for den systematiske teologi, men to tusen års virkningshistorie og kirkelig tradisjon har tilført en mengde nyttige systematiske tolkninger av ulike teologer. Min motivasjon for denne oppgaven har sitt opphav i møtet mellom Bibelens ord og denne tolkningstradisjonen.

1.1.1. Skriften og forkynnelsen

Jeg har vært aktiv kirkegjenger i Den norske kirke, har fått min dåpsopplæring og hatt mange tjenesteoppgaver der. Men da jeg første gang leste Apostlenes gjerninger på egenhånd, ble jeg svært overrasket over fremstillingen av forholdet mellom Den Hellige Ånd (DHÅ) og kirken. Vi kan lese om hvordan Ånden ledet enkeltpersoner og de kristne i fellesskap til nye geografiske steder (Apg 16,7) og nye innsikter i lærespørsmål (Apg15,28a). Dette fant jeg stemte overens med Jesu ord om Ånden som skulle komme til disiplene og være til hjelp for dem mens de ventet på at Jesus skulle komme tilbake (Joh 14,26).

Min overraskelse skyldtes at det var et sprik mellom det jeg leste og hvordan Åndens rolle ble utlagt i forkynnelsen. I liturgien henvendte vi oss tydelig til den treenige Gud, men DHÅ var underkommunisert i både forkynnelsen og opplæring. Dette har gjort meg nysgjerrig på å søke en større systematisk-teologisk forståelse av det jeg vil kalle Åndens ledelse av kirken.

¹ Gijsbert van den Brink, *Philosophy of Science for Theologians, An Introduction*, (Frankfurt am Main: Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2009), 264, med henvisning til David Tracy.

1.1.2. Den norske kirke og dens forhold til den lutherske arv

Den kirkelige praksis i Norge bærer fortsatt preg av at Den lutherske kirke har vært i en privilegert majoritetssituasjon siden reformasjonen. Når vi nå opplever at kirken generelt blir mer marginalisert også i det norske samfunn,² utfordrer det kirkens selvforståelse. Hva vil det si å være kirke i dag? Hvordan skal Den norske kirke forstå seg selv? En side ved dette gjelder hvordan man forstår forholdet mellom DHÅ og kirken.

Det er naturlig at en luthersk kirke har en Kristus-sentrert forkynnelse. Rettferdigjørelsen i Kristus var sentrum i Luthers reformatoriske oppdagelse. Samtidig kan en ensidig forkynnelse av Jesus holde kirken i fortiden dersom man vektlegger Jesu jordeliv den gang da, eller kirken kan være fokusert på fremtiden dersom Jesu andre komme er mye vektlagt. Jeg tror at en mer tydelig forkynnelse av Åndens gjerning kan gi kirken en selvforståelse som kan være til hjelp i å forstå sin relevans her og nå.

I møte med kirken på Madagaskar, har jeg fått oppleve kristen tro i en svært annerledes kontekst enn vår norske. Jeg erfarte at i deres kontekst var den lutherske kirken (FLM) mer tydelig på sin lutherske lære. Dette fremgikk av både prekener, dåpssamtaler, vielses-samtaler og husbesøk. Det har gjort meg interessert i å finne ut mer om hvilken plass Ånden har i Luthers ekklesiologi.

Gjennom arbeid med skrifter av Luther har jeg tidligere funnet at ved siden av Kristus, er også Åndens navn brukt i alle sider av frelsesverket. Det kan synes som Ånden har en mer sentral rolle i hans teologi enn det som gjenspeiles i Den norske kirke i dag. Hva har Luther skrevet om det som dreier seg om Den hellige ånds ledelse av kirken? Jeg ønsker å søke etter et språk for dette i Luthers teologi.

1.1.3. Vår samtid og kontekstualisering av teologien

Luther skrev sine skrifter i en helt annen kontekst enn den vi har i Europa i dag. Både den systematiske teologi og den verdensvide kirke har beveget seg i retning av et mer økumenisk

² Ove Conrad Hanssen, «Kirkens framtid – framtidens kirke», i *Kirkens framtid – framtidens kirke* (red. Thor Hesselberg; Luther Forlag; Oslo, 2006), 13.

fokus.³ Samtidig er pentekostale/karismatiske kirker sterkt voksende.⁴ Enkeltpersoner og menigheter lar seg inspirere av ulike lære om DHÅ.

Det siste året har det blant annet pågått en omfattende diskurs og refleksjon i norske medier og i ulike kirkesamfunn og organisasjoner med hensyn til hva som er sunt åndelig lederskap, i etterkant av Rut Helen Gjæverts dokumentar «frelst» på VGTV.⁵ Selv om dette i stor grad gjelder enkeltpersoner innenfor mindre kirkelige grupperinger, har det avdekket hvor ødeleggende visse former for forkynnelse om Åndens ledelse kan være særlig for ungdom. Ungdom er en sårbar gruppe som trenger å finne sin rolle innenfor et sunt og sant åndelig lederskap. Dette understreker behovet for å sette ord på teologien omkring Åndens ledelse av kirken på en systematisk og ansvarlig måte i vår samtid.

Den norske kirke har de senere år arbeidet med en fornyelse av uttrykk for kirkens selvforståelse i så måte. I tillegg til å basere seg på lutherske bekjennelses-skrifter, er det hentet inn ord og uttrykk for nyere teologi fra den verdensvide kirke. I 2005 behandlet Kirkemøtet saken «En misjonerende kirke»⁶ som del av kirkens identitetsforståelse og fulgte videre saken opp i 2012 etter utfordringene fra Edinburg 2010.⁷ Dette kan vi se som en del av det større paradigmeskifte i det som kan kalles en «teologisk reintegrering av kirke og misjon».⁸ Dette var tidligere også gitt et konkret uttrykk idet Kirkenes Verdensråd (KV) og Det internasjonale misjonsråd (IMR) ble slått sammen i 1961.⁹ Teologien rundt uttrykket «missio Dei» fra IMRs konferanse i Willingen 1952 tolkes ulikt,¹⁰ men gjennom bevegelsen for misjonalt kirke-tenkning har en fornyet forståelse av forholdet mellom kirken og den

³ Veli-Matti Kärkkäinen, *An Introduction to Ecclesiology*, (Downers Grove, Illinois: Inter Varsity Press, 2002), 8.

⁴ V.M. Kärkkäinen, *Introduction to Ecclesiology*, 13.

⁵ VGTV, «frelst». Tilgjengelig på <http://www.vgtv.no/#!/video/124860/frelst-episode-1-hemmeligheten>.

besøkt 03.09.2016

⁶ Den norske kirke, «Misjonerende kirke»; tilgjengelig på https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-14.11.2005---19.11.2005-lillehammer/;

Besøkt 03.09.2016.

⁷ Den norske kirke, «Misjon til forandring»; tilgjengelig på https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km_7_1_12_misjon_til_forandring.pdf;

besøkt 03.09.2016.

⁸ Jeppe Bach Nikolajsen, «Beyond Christendom: Lesslie Newbigin as a Post-Christendom Theologian», *Exchange Vol 41* (2012) :364-380, 367, min oversettelse.

⁹ Knud Jørgensen, «Trenger kirken omvendelse», På vei mot en misjonalt ekklesiologi», i *Hva vil det si å være kirke* (red. Tormod Engelsen og Kjell Olav Sannes; Tapir Akademisk Forlag, Trondheim; 2004), 51-68, 58.

¹⁰ Tormod Engelsen, «Missio Dei: The Understanding and Misunderstanding of a Theological Concept in European Churches and Missiology», *International review of Mission Vol 92*, (2003), 481-497, 483-484 og 491.

treenige Gud gitt grunnlag for at også Den norske kirke setter ord på Guds sendelse av kirken på nye måter.¹¹

Den teologen jeg finner særlig interessant i denne sammenheng er Lesslie Newbigin. Mange fremholder ham som inspirator bak den misjonale kirkebevegelse.¹² Da han kom tilbake til Europa etter sin misjonærkarriere i India, satte han ord på det han så som en ny misjonssituasjon for kirken her.¹³ Han har på en særlig måte bidratt til at den treenige Guds forhold til kirken settes ord på som kirkens særpreg og dens budskap inn i en mangfoldig samtid. Men hvordan fremstiller han Åndens ledelse av kirken? På hvilken måte sammenfaller hans fremstilling med Luthers fremstilling, og i hvilken grad sier de noe forskjellig av betydning for kirkens selvforståelse?

1.1.4. Teologi og ledelse

Både Luther og Newbigin kan betegnes som store kirkeledere. Luthers skrifttolkning og disputer med kirkens og samfunnets ledere førte til at mange tok et valg om å bryte med moderkirken. Dette førte videre til både nye kirkesamfunn og en motreaksjon i den romersk-katolske kirke. Hans skrifter henvendte seg til både lek og lærd, og han gjorde både Bibelen og gudstjenesten tilgjengelig for folk på det tyske språk.

Newbigin var en kirkeleder som virket på helt andre måter. Med sin evne til å forstå og sette ord på kirkens situasjon i samtiden, har hans teologiske forståelse hatt betydning både i eget kirkesamfunn og i økumenisk sammenheng. Som generalsekretær for IMR fra 1959 satt han sentralt i det som skjedde da dette internasjonale misjonsorganet gikk inn i KV slik at man i større grad kunne tenke og arbeide samlet med kirke og misjon.¹⁴

Begge har utviklet sin teologi basert på tolkning av Skriften og refleksjon over erfaring med kirkelig praksis i møte med samtidens verdensbilde. Med dem som kilder håper jeg oppgaven kan gi inspirasjon til teologisk arbeid og ledelse av en kirke i en verden av stadig forandring.

¹¹ Den norske kirke, «En misjonerende kirke»; tilgjengelig på https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km0505_misjon.pdf besøkt 03.09.2016.

¹² Jørgensen, «Trenger kirken omvendelse», 53.

¹³ V.M. Kärkkäinen, *Introduction to Ecclesiology*, 151.

¹⁴ Jeppe Bach Nikolajsen, «Missional ekklesiologi», i *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*, årgang 63 nr. 1 (2009) : 19-34, 24.

1.2. Nyere forskning

1.2.1. Forskning på Luther

Luther-forskning er et felt med enormt omfattende produksjon. Her vil jeg derfor bare kort gi noen eksempler på nyere forskning som gjenspeiler noe av utviklingen og mangfoldet i denne forskningen med relevans til temaet for denne oppgaven. Det er ikke rom for å si noe videre nyansert om det innholdsmessige for den enkelte forsker.

Man antok tidligere at Den hellige ånd ikke hadde noen videre betydning i Luthers teologi.¹⁵ Bernhard Lohse viser til Erich Seebergs vurdering som banebrytende da han beskrev Luthers pneumatologi som kristologisk orientert.¹⁶ Videre viser Lohse til Regin Prenter som undersøkte Luthers pneumatologi ved å studere hans polemiske konfrontasjoner med Roma på den ene siden og svermerne på den andre.¹⁷ Prenter fant at forståelsen av DHÅ «dominerer fullstendig Luthers teologi».¹⁸ En liknende vurdering gir Lohse selv i sin omfattende tolkning av Luthers teologi. Han ser den som så fundamental at den gjelder enhver læresetning i teologien.¹⁹ Albrecht Peters brukte Luthers katekismer som utgangspunkt for å studere Luthers pneumatologi.²⁰ Katekismen som sjanger gir rom for en mer systematisk-teologisk fremstilling enn polemiske skrifter gjør. Samtidig vil ethvert forskningsarbeid være begrenset av det kildematerialet en bruker.

Uavhengig av om det er forsket på et enkelt skrift, eller store deler av Luthers produksjon, gis det altså grunnlag for å hevde at Luthers fremstilling av Ånden er av vesentlig betydning for hans teologi.

Enkelte har fokusert på den indre og personlige dimensjon i Luthers teologi. Scott Hendrix har i den sammenheng vært opptatt av Luthers initiativ for en åndelig fornyelse av kirken.²¹ Andre har fokusert mer på ytre midler knyttet til Ånden. Oswald Bayer gir i sin

¹⁵ Bernhard Lohse, *Martin Luther's Theology: Its Historical and Systematic Development* (Minneapolis: Fortress Press, reprint ed. 2011), 232.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Scott Hendrix, «Martin Luther's Reformation of Spirituality». I *Harvesting Martin Luther's Reflections on Theology, Ethics and the Church* (red. Timothy J. Wengert; Wm. B. Eerdmans Publishing Co.: Grand Rapids, Michigan, 2004), 240-260, 241.

¹⁹ Lohse, *Martin Luther's Theology*, 235.

²⁰ Ibid., 232-233.

²¹ Hendrix, «Martin Luther's Reformation of Spirituality», 242.

moderne tolkning av Luthers teologi både en fremstilling av Den hellige ånd generelt²² og en særlig tolkning av forholdet mellom Ånden og Skriften.²³

Med hensyn til Luthers ekklesiologi, har Lohse en helhetlig tilnærming i sin utlegning. Han reflekterer Luthers fremstillinger av kirken helt fra hans første salmeforelesning, i Luthers store katekisme og i polemiske skrifter mot både papister og svermere. Han skriver blant annet om hvordan Luther er opptatt av å holde sammen «de to kirkene», den ytre og den indre.²⁴ Dette handler om at kirken eksisterer både åndelig og synlig, kroppslig på én gang.²⁵

Knut Alfsvåg har i en artikkel gitt en «examination» av skriftet «Von den Konziliis und Kirchen» (1539) med hensyn til hvordan Luther forstår den sanne kirke.²⁶ Her viser han til at Luthers insistering på betydningen av ekklesiologi samtidig er en vektlegging av hellighet som det avgjørende – både som hensikt med troendes liv og samtidig mål for alt som skjer i kirken. Alfsvåg påpeker det teosentriske perspektiv som her gis i forhold til de syv kjennetegn på den sanne kirke og Ånden som subjekt for helliggjørelsen av kirken.

Günter Gassmann viser til hvordan Luthers syn for den universelle kirke lenge var ignorert²⁷ til tross for det Gassmann ser av personlighet, tro og tenkning hos Luther som har relevans for den verdensvide kirke også i dag.²⁸ Den kristne kirke i hele verden er refleksjonsrammen for Luthers ekklesiologi. Med hensyn til misjonsforståelsen i Luthers ekklesiologi, gir James Scherer en presentasjon og vurdering av forskning på Luthers misjonsforståelse som setter den i sammenheng med «missio Dei».²⁹

Luther-forskningen gikk fra å være knyttet til en snever konfesjonsbundet og delvis nasjonalistisk tolkning, til en bred og åpnere forskning fra første halvdel av 1900-tallet med

²² Oswald Bayer, *Martin Luther's Theology: A Contemporary Interpretation* (Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2008), 239-254.

²³ *Ibid.*, 77-81.

²⁴ Lohse, *Martin Luther's Theology*, 284-285.

²⁵ *Ibid.*, 285.

²⁶ Knut, Alfsvåg, «Notae ecclesiae in Luther's Von den Konziliis und Kirchen», *International Journal for the Study of the Christian Church Vol 8, no 1* (2008) : 32-41.

²⁷ Günther Gassmann, «Luther in the worldwide church today», i *The Cambridge Companion to Martin Luther* (red. Donald K. McKim; Cambridge University Press; Cambridge, 2003), 289-303, 289.

²⁸ *Ibid.*, 291.

²⁹ James Scherer, «Luther And Mission: A Rich but Untested Potential», *Missio apostolica vol 2 no 1* (1994) : 17-24, 22.

utgangspunkt i utgivelsen av Weimar-utgaven av Luthers verker.³⁰ Den bredere forskningen er også preget av et nytt romersk-katolsk syn på reformasjonen, der Luther nå er ansett som del av en felles teologisk og åndelig tradisjon. Fra den globale kirke, har også kontekstualisering ved teologer i Afrika, Asia og Latin-Amerika gitt nye perspektiv på Luthers ekklesiologi.³¹

Også den økumeniske bevegelse har bidratt til fornyet forskning på Ånden og kirken hos Luther. I denne sammenheng mener Veli-Matti Kärkkäinen at det pneumatologiske potensialet i Luthers skrifter først er oppdaget de senere år.³² Lenge var forskningen basert på en ensidig forståelse av Luthers teologi basert på formuleringer i senere konfesjonelle skrifter under Melanctons ledelse. Her dominerte den rettslige forståelse av rettferdighet ved tro. Mannermaa-skolen i Finland har fra 1970-tallet bidratt til at potensialet i Luthers skrifter er hentet frem idet originale Luther-kilder er lest i dialog med den russisk- ortodokse kirke.³³ I denne skolen står også Pekka Kärkkäinen som viser til hvordan Luther inkorporerer sin skriftbaserte teologi inn i det generelle rammeverket for trinitarisk teologi.³⁴ Han fremhever samtidig troens personlige karakter hos Luther. Der Gud er Gud for oss, er den iboende Ånden som gjør Treenighetens verk, både skapelse og forløsning, til en realitet for oss.³⁵ Dette er sider ved Luthers teologi om Ånden og kirken som er av interesse også i økumenisk sammenheng.

Alle de ulike vinklingene man bruker på Luthers skrifter har gitt innspill til oppgaven min i vid forstand. De løfter frem Luthers pneumatologi og ekklesiologi som sentrale tema hos Luther. De systematiserer sider av dette som kan bidra til en samlet teologisk forståelse, og de gir vurderinger av Luthers fremstillinger som setter dem tematisk i posisjon til å kunne sammenliknes med aktuell teologi. Gjennom deres forskningsarbeid har jeg også blitt kjent med skrifter av Luther som jeg ønsker å se nærmere på selv.

De mange tolkninger gir begrenset hjelp når det gjelder å søke den eksakte fremstilling av Åndens ledelse av kirken med Luthers egne ord og uttrykk. Jeg har ikke funnet at andre har

³⁰ Ibid., 290.

³¹ Gassmann, «Luther in the worldwide church today», 298.

³² Veli-Matti Kärkkäinen, *Pneumatology: The Holy Spirit in Ecumenical, International and Contextual Perspective*, (Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2002), 85.

³³ Ibid.

³⁴ Pekka Kärkkäinen, «Trinity», i *Engaging Luther, A (New) Theological Assessment* (red. Olli-Pekka Vainio; Wipf and Stock Publishers; Eugene, Oregon, 2010), 80-94, 90.

³⁵ Ibid., 91.

hatt dette spesifikke perspektiv idet de har skrevet om Luthers tanker om Ånden og kirken Dette er grunnlaget for at jeg primært vil bruke hans egne skrifter som kilde for å studere hans fremstillinger av Åndens ledelse av kirken.

1.2.2. Forskning på Newbigins

Når det gjelder forskning på Newbigins teologi, er den langt mer beskjeden i omfang. Hans mange skrifter utgitt mellom 1933 og 1999 er samtidig lettere tilgjengelig for å bli forstått i vår tid. Geoffrey Wainwright har skrevet en biografi om ham, der han i tittelen omtaler livet hans som «A Theological Life».³⁶ Denne boka følger livet hans kronologisk, samtidig som den peker på ulike sider av hans teologi langs hans livsløp. Newbigins noe eldre selvbiografi gir innsikt i den erfaringsmessige bakgrunn for hans teologiske utvikling.³⁷ Jeppe B. Nikolajsen viser til Newbigins interessante refleksjon over at han gikk fra en misjonsteologi som han fant å være for kristosentrisk og ekklesiosentrisk til en trinitarisk forankring av det hele.³⁸ Michael W. Goheen har utgitt en avhandling om Newbigins «Missionary Ecclesiology».³⁹ Denne dekker både hans ekklesiologi og pneumatologi. For øvrig er det mange henvisninger til Newbigins skrifter i teologisk faglitteratur. Når det gjelder betydningen av hans missiologiske ekklesiologi spesielt, er det skrevet flere interessante artikler av blant andre Wilbert R. Shenk,⁴⁰ Tormod Engelsen,⁴¹ tidligere nevnte Nikolajsen, Adam Dodds⁴² og en rekke andre i ulike fagskrifter for teologi og missiologi. Hans pneumatologi og ekklesiologi er i stor grad sett i sammenheng med trinitarisk teologi.

Biografier er nyttige for å følge sammenhengen mellom liv og praksis og den teologi han utlegger. Artikkene viser noe av den betydningen hans teologi har hatt for utvikling av missiologi og kirkeliv. Igjen er det slik at Newbigins egne formuleringer vanskelig kan

³⁶ Geoffrey Wainwright, *Lesslie Newbigins: A Theological Life* (New York, New York: Oxford University Press, 2000).

³⁷ Lesslie Newbigins, *Unfinished Agenda, an autobiography* (London: WCC Publications Geneva: 1985).

³⁸ Nikolajsen, «Missional ekklesiologi», 25.

³⁹ Michael W. Goheen, «As the Father Has Sent Me, I Am Sending You»: *J. E. Lesslie Newbigins Missionary Ecclesiology* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2000).

⁴⁰ Wilbert R. Shenk, «Lesslie Newbigins Contribution to Mission Theology», *International Bulletin vol 24 no 2* (april 2000) : 59-64.

⁴¹ Tormod Engelsen, «Missio Dei», 481-497.

⁴² Adam Dodds, «Newbigins Trinitarian Missiology: The Doctrine of the Trinity as Good News for Western Culture», *International Review of Mission vol 99* (April 2010) : 69-85.

studies gjennom slike sekundærkilder. Derfor vil det også med hensyn til Newbigin være avgjørende å bruke hans egne tekster i denne oppgaven.

1.3. Problemstilling

Når oppgaven fokuserer spesielt på Ånden i treenigheten, er dette likevel med bakgrunn i forståelsen av at alle tre personer i Guddommen er vesentlige. Oppgavens fordypning i Ånden og kirken må altså ses i forhold til en søken mot en mer balansert og helhetlig forståelse av den treenige Gud som samsvarer også med det vi kan lese om Ånden i bibeltekstene jeg har vist til ovenfor.

Uttrykket «Åndens ledelse» forbindes gjerne med pentekostal eller karismatisk forkynnelse om hvordan Ånden kaller, utrunder og sender. Jeg bruker i stedet en definisjon på ledelse fra generell ledelsesteori som hjelp til å studere forholdet mellom Ånden og kirken. Generell ledelsesteori er omfattende og gjelder ikke spesielt for teologifaget. Likevel mener jeg at pragmatisk bruk av én blant mange definisjoner på ledelse herfra kan hjelpe meg til å finne de formuleringer i tekstene som er relevante for min oppgave. Ledelse kan i denne forbindelse defineres som: «styrt samspill mellom mennesker for å oppnå resultater som innfrir organisasjonens mål». ⁴³ Lederen er en «person med spesielt og definert ansvar for organisasjonens resultater». ⁴⁴ I mitt perspektiv er Ånden lederen, og kirken er samspillet av mennesker som styres av Ånden for et bestemt mål. Organisasjonsbegrepet understreker forbindelsen både mellom de enkelte menneskene kirken består av og Ånden som leder.

I denne oppgaven bruker jeg altså uttrykket «Åndens ledelse av kirken» for å dekke det forhold at Ånden som det aktive subjekt leder kirken i en ønsket retning. Uttrykket er inspirert av måten dette forhold er fremstilt på i Apostlenes gjerninger. Imidlertid bruker den enkelte teolog ulike ord og uttrykk for denne Åndens gjerning i møte med kirken.

Hovedproblemstilling:

Hvordan fremstiller Luther og Newbigin Åndens ledelse av kirken, og i hvilken grad er fremstillingen ulik eller sammenfallende?

⁴³ Lorentzen, Reidar, *Ledelse prinsipp og praksis*, (Oslo: Universitetsforlaget AS, 1992), 18.

⁴⁴ Ibid.

Jeg vil se etter både det som gjelder at Ånden leder den enkelte troende og kirken som helhet i en ønsket retning. Dette kan gjelde både på det indre plan og på det ytre plan.

Under hovedproblemstillingen, er det flere spørsmål som jeg synes det er aktuelt å søke svar på hos de to:

- Hvordan fremstiller de Åndens ledelse av kirken?
- Hva kjennetegner ifølge dem Åndens ledelse av kirken, og hvilken forskjell gjør den for kirken?
- Hvordan setter de ord på Åndens ledelse av kirken i forhold til kirkens kontekst i deres samtid?

I en sammenlikning av de to vil jeg søke svar på:

- I hvilken grad er deres fremstilling ulik?
- Hva har Luther og Newbigins til felles med hensyn til forståelsen av Åndens ledelse av kirken?

1.4. Kilder

Jeg har valgt i hovedsak å bruke Luthers og Newbigins egne skrifter som primærkilder for å studere deres fremstilling. Dette er fordi jeg leter etter noe spesifikt som ikke nødvendigvis er hovedbudskapet i tekstene. Sekundære kilder kan gi en systematisk vurdering av deres teologi, men her kan også både ord og uttrykk forsvinne, eller dukke opp i systematikerens tolkning. Andres tolkninger vil derfor bli brukt sekundært.

Både Luther og Newbigins har omfattende teologisk produksjon, som jeg ikke på noen måte kan dekke helhetlig innenfor rammene av denne oppgaven. Utvalget mitt vil tilsvarende nødvendigvis sette begrensninger for de svar jeg finner i min oppgaven. Begge skrev over mange år, og de fleste mennesker går gjennom en viss utvikling i teologiske spørsmål. Dette har jeg i liten grad mulighet til å si noe kvalifisert om. Det jeg finner i det enkelte skrift må derfor i størst mulig grad forstås ut fra det jeg kan si om konteksten det er blitt til innenfor.

For Luthers fremstilling har jeg valgt å studere skriftet «Om konsilene og kirken» primært og supplerer noe av det han skriver her med andre skrifter av ham der jeg finner det tjenlig for å forstå mer helhetlig det han skriver. Da teksten ikke finnes i norsk oversettelse, refererer jeg til en dansk oversettelse.⁴⁵ Dette har jeg valgt fordi den er godt leselig for norske

⁴⁵ Martin Luther, "Om koncilierne og kirken", i *Luthers skrifter i udvalg, bind 2* (red. Regin Prenter, København: G.E.C Gads Forlag, 1963) 270-435.

lesere samtidig som språkføringen ligger nærmere til den tyske teksten enn en engelsk oversettelse gjør. For Newbigins fremstilling har jeg valgt å studere boka «The open secret».⁴⁶ Selv om den ikke holder et akademisk nivå med hensyn til kildebehandling, mener jeg den med sin helhetlige tilnærming gir et godt grunnlag for å si noe om hvordan Newbigin fremstiller Åndens ledelse av kirken. Jeg vil bruke mine egne oversettelser av den engelske teksten når jeg siterer ham. Dette har jeg valgt for at teksten i min oppgave kan fremstå mest mulig lesbar i norsk språkdrakt også der den i stor grad baserer seg på sitater av teologens egen fremstilling.

Før jeg går videre på oppgavens hovedfokus, vil jeg i kapittel to gjøre kort rede for det teorigrunnlag som ligger til grunn for oppgavens tolkning av kildene.

KAPITTEL 2

TEORIGRUNNLAG

Jeg har valgt å studere Luther og Newbigin med hensyn til én bestemt side ved deres teologi. Likevel ønsker jeg å basere meg på en metode som tolker det de skriver om dette både ut fra en helhetlig forståelse av skriftet og sett i forhold til den kontekst og samtidig de var en del av. I tillegg til disse tolkningsnøkler, er både en del tekster fra Bibelen og historien knyttet til oldkirkens bekjennelser et vesentlig grunnlag for å forstå deres fremstillinger.

2.1. Hermeneutikk og kontekst

I arbeid med litterære kilder foretar vi som lesere en fortolkning av det som er skrevet. Det er svært mye som kan være til hinder for at de meningsuttrykk man leser gir den samme forståelse som forfatteren mente å gi uttrykk for. Vi trenger derfor en metode for å redusere muligheten for mistolkninger av teksten.

⁴⁶ Lesslie Newbigin, *The Open Secret, An introduction to the Theology of Mission* (Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1995).

2.1.1. Hermeneutikk

Hermeneutikken har gitt oss «et knippe med teorier om fortolkning og forståelse».⁴⁷ I min sammenliknende studie av to ulike forfattere fra to ulike tider, gir flere av disse teoriene grunnlag for den metode jeg vil bruke i mitt arbeid med deres skrifter.

Wilhelm Dilthey utarbeidet regler for en metode som skulle sikre en vitenskapelig forståelse av meninger. Det handlet om innsikt i eget bevissthetsliv⁴⁸ og evnen til å kjenne igjen slike følelser og opplevelser hos andre i deres meningsuttrykk.⁴⁹ Man måtte lese teksten i forhold til vaner, regler og lover som fantes i det samfunn meningsuttrykket var gitt i, og meningsuttrykket måtte forstås som ledd i en omfattende sammenheng. Forståelsen skulle da komme frem i en fortolkningsprosess som han kalte den hermeneutiske sirkel. Det hele handlet om en vekselvirkning mellom del og helhet.⁵⁰ Den enkelte del forstås i lys av helheten, og helheten forstås ved hjelp av delene.

Hans-Georg Gadamer har imidlertid kritisert Diltheys vitenskapsteori idet han hevder at det ikke er mulig å rekonstruere forfatterens forståelse av meningsuttrykket ettersom man som leser ikke har noe nøytralt sted utenfor historien og sin samtid man kan stå på når man tolker.⁵¹ Han mener derfor at man må oppgi objektivitetskravet. Vår forståelseshorisont er preget av den historiske og samfunnsmessige situasjon vi er en del av.⁵² I følge Thomas Krogh er det meningsløst å bruke begrepet hermeneutisk metode for Gadamer.⁵³ Han forstår hermeneutikken som mer grunnleggende og omfattende enn metodene i de ulike vitenskapene.

Selv om Gadamer kritiserte Diltheys teori, videreutviklet han likevel den hermeneutiske sirkel som modell. I stedet for at leseren sto på utsiden av modellen og studerte del og helhet vekselvis, plasserte han leseren inn i selve sirkelen, eller forståelses-spiralen. Forståelsesprosessen skjer i møtet mellom teksten og leseren slik at leseren møter teksten med stadig mer kvalifisert forståelsesgrunnlag. I utgangspunktet møter man teksten med en positivt forstått legitim fordom. Denne førforståelsen er en del av leserens forståelseshorisont som henger sammen med den historie og samtid man er en del av. Ettersom man tolker teksten i et

⁴⁷ Thomas Krogh, *Hermeneutikk, Om å forstå og fortolke*, 2. utgave (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2014), 11.

⁴⁸ Lars Steinar Hauge og Bjørn Holgernes, *Vitenskap og språk, En innføring i vitenskapsfilosofi og logikk* (Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 2005), 78.

⁴⁹ *Ibid.*, 79.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*, 90.

⁵² *Ibid.*, 92.

⁵³ Krogh, *Hermeneutikk*, 45.

forhold mellom del og helhet, kommer man til en revidert forståelse som endrer den fordom man neste gang møter teksten med. Slik endres forståelseshorizonten gradvis til man i beste fall kan få til en sammensmeltning av leserens og forfatterens forståelseshorizont. Ettersom både leser og forfatter er ubevisst deler av sin egen forståelseshorizont, vil teksttolkning i realiteten være et langsommelig arbeid mot det som kan nærme seg en sammensmeltning av forståelseshorisonter.

På bakgrunn av Diltheys tolkningsnøkler, vil det være nyttig å lese det enkelte skrift i sammenheng for deretter å finne meningsuttrykk som jeg mener er relevant for min oppgave. Det vil også være nyttig å lese innledningsstoff til verker i utvalg av Luther og biografisk materiale om Newbiggin for å søke den historiske rammen skriftet står i sammenheng med. Et metodisk arbeid ut fra Gadamer's teori om forståelsesprosessen i teksttolkning stiller krav til en gjentatt lesning av tekstene. Det vil være nyttig å notere den førforståelsen jeg er bevisst og revidere denne underveis i arbeidet med tekstene. Jeg kan bruke andre skrifter av forfatteren til å finne en mer kvalifisert tolkning og forståelse av sentrale begrep. I den grad det er henvist til bibeltekster, filosofer, historiske hendelser, teologiske retninger eller bevegelser, vil det gi en økt innsikt i forståelseshorizonten til forfatteren om jeg ser nærmere på disse. Både Dilthey og Gadamer gir meg altså nyttige tolkningsnøkler til hvordan jeg kan arbeide med Luthers og Newbiggin's skrifter på en helhetlig måte. Det jeg til slutt sitter igjen med og formidler i denne oppgaven vil fortsatt være min tolkning.

2.1.2. Kontekst

Som både Dilthey og Gadamer er inne på, blir ingen tekster til i et vakuum. De vil på ulike måter være preget av den kontekst de er blitt til innenfor. I vid forstand handler dette om hvordan man ser verden i et helhetlig verdensbilde. Paul G. Hiebert definerer for sine studier verdensbilde som «grunnleggende kognitive, affektive og evaluerende fordommer en gruppe mennesker har til sakens natur og som de bruker til å ordne sine liv.»⁵⁴ Her er det store forskjeller på det å leve i et homogent samfunn, eller et samfunn preget av mangfold med hensyn til for eksempel språk, kultur og religion. I et homogent samfunn er det ikke behov for å forklare det som oppleves opplagt og sant for alle.

I vitenskapsfilosofi kalles det paradigmeskifter når man går fra ett sett forklaringsrammer og metoder til et annet. Et paradigme er for Thomas S. Kuhn et uttrykk for

⁵⁴ Paul G. Hiebert, *Transforming Worldviews. An Anthropological Understanding of How People Change* (Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2008), 15, min oversettelse.

god vitenskap og forklares som « det altomfattende sett av delvis bevisste, delvis ubevisste begreper, meninger, forventninger og forutsetninger som et vitenskapelig samfunn lar seg styre av i sitt arbeid og tenkning.»⁵⁵ Luther var selv en pådriver for at man gjennom reformasjonen skulle nedtone autoriteten fra mange hundre års teologisk tradisjon i forhold til Skriftens autoritet som grunnlag for teologien.⁵⁶

I tillegg til å være påvirket av samtidens verdensbilde og gjeldende teologi er den enkelte tekst preget av den situasjonen det er skrevet i. Dette henger delvis sammen med historiske begivenheter. Men teksten kan også ha en tydelig hensikt og adressat. Noen tekster henvender seg til en snever gruppe, teksten kan være tiltenkt å ha en bestemt funksjon, andre er skrevet til et åpent publikum.

Når jeg skal studere tekstene, vil jeg derfor i oppgaven gjøre rede for den kontekst jeg ser dette inn i på en slik måte at det er tydelig hvordan jeg forstår denne som bakgrunn for teksten. Her gjelder både verdensbilde, teologisk metode, den historiske sammenheng og det jeg forstår av hensikten med skriftet. Dette vil i neste omgang være til hjelp i forhold til hvilke vurderinger jeg gjør i en sammenlikning av dem. Her er utfordringen å vurdere hvilke forskjeller som i hovedsak skyldes ulik kontekst, og hva som er mer vesentlige forskjeller. Også når det gjelder likheter er det her en fare for at det som tilsynelatende fremstår som lik fremstilling, sett i forhold til de to ulike kontekster, likevel kan bety to forskjellige ting.

2.2. Grunnlag for forståelsen av Åndens ledelse av kirken

Jeg er enig med V. M. Kärkkäinen som omtaler Bibelens undervisning om Ånden som levd pneumatologi.⁵⁷ Bibeltekster er uttrykk for hvordan mennesker som har sett seg som Guds folk og kirken før oss har levd med Den hellige Ånd. Når jeg her viser til bibeltekster fra ulike tider og av ulike forfattere, legger jeg helbibelsk teologi til grunn for min systematisk-teologiske oppgave.⁵⁸ Fra GT vil jeg ta med noen få eksempler for å vise til det tidlige opphavet for fremstilling av den Guds Ånd som både Luther og Newbigin skriver om. Fra NT vil jeg gi eksempler på en del tekster som enten den ene av dem eller begge baserer sin

⁵⁵ Van den Brink, *Philosophy of Science for Theologians*, 50, min oversettelse.

⁵⁶ Oliver Davies, «Hermeneutics» i *The Oxford Handbook of Systematic Theology* (red. J.Webster, K.Tanner og I. Torrance; Oxford University Press; Oxford, 2007), 501.

⁵⁷ V.M. Kärkkäinen, *Pneumatology*, 23.

⁵⁸ Jostein Ådna viser blant andre til Oswald Bayer og hans arbeid som eksempel på systematikere som henter sterke impulser fra den helbibelske bibelteologien. Jostein Ådna, «To testamenter i én bibel», *Ung Teologi* 4 (1995): 66-67.

fremstilling på med hensyn til Åndens ledelse av kirken. Den tidlige kirkelige tradisjon som jeg senere viser til gjelder særlig oldkirken. Her er både skrifter av kirkefedrene og de første økumeniske konsil et felles tradisjonsgrunnlag som de viser til som den første utviklingen av en systematisk teologi om Ånden og kirken.

2.2.1. *Ånden og Guds folk i GT*

Ånden presenteres allerede fra begynnelsen, der Guds Ånd svedde over dypet (1. Mos 1,2). Ordet som brukes om ånd i GT er det hebraiske, **רוּחַ**, som uttrykker både pust, vind og ånd.⁵⁹ Ånden er knyttet til selve livskilden og livet i Gud. For denne oppgaven er det mest interessant å se på når det er tydelig at det er snakk om Guds Ånd eller Herrens Ånd som virker i Guds folk.

I Esekiel finner vi profetier om at Gud vil gi sitt folk en ny ånd, forklart som et nytt kjøtt hjerte i bytte mot deres steinhjerte (Esek 11,19). Joel profeterer om at Gud skal utøse sin Ånd over alle mennesker – både sønner, døtre, gamle, unge og slaver. Dette skal vise seg i profetier, drømmer og syner (Joel 3,1f).

2.2.2. *Ånden og kirken i NT*

Det gjennomgående ord for Ånd i NT er **πνεῦμα**. Også dette ordet kan i tillegg til ånd også bety pust og luft i bevegelse.⁶⁰ Tilsvarende ordparene i GT, finner vi også i NT Herrens Ånd og Guds Ånd. Men eller brukes ofte Den hellige ånd, og noen ganger Sannhets Ånd, Faderens Ånd og Kristi Ånd. Paulus skriver også om det vi kan oversette med «barnekårets Ånd»⁶¹ (Rom 8,15). Noen av navnene sier noe om opphavet i den ene treenige Gud. Andre navn sier noe om det som kjennetegner Guds Ånd. Den hellige ånd står i motsetning til alle de onde ånder vi finner omtalt i Det nye testamente. Vi finner også omtalt falske ånder, som ikke er på linje med Guds vilje. Sannhets Ånd er deres motsetning.

2.2.2.1. Jesu løfter om Ånden

Jesus underviser om hvordan Ånden vil være til hjelp for disiplene i fremtiden. Sammen med oppdraget til disiplene i Matt 28,18-20, ligger det inkorporert et løfte om Den treenige Guds tilstedeværelse inntil verdens ende. Også i Joh 20,21f finner vi en direkte sammenheng mellom Ånden og oppdraget. Fra Jesu taler finner vi også tekster med et spesielt eskjatologisk

⁵⁹ BDB, s.v. **רוּחַ**

⁶⁰ BDAG, s.v. **πνεῦμα**

⁶¹ Min oversettelse av ordparet på gresk, **πνεῦμα υἰοθεσίας**.

fokus. Markus 13 med synoptiske paralleller gir eksempler på løfter om Ånden for en fremtid med blant annet forfølgelse for kirken. Disse løftene blir på en særlig måte utdypet i Johannesevangeliet 14-16. Her finner vi at Jesus gir Ånden navnet Talsmannen. Han trøster disiplene sine med at når denne Talsmannen kommer til dem og er i dem, er det samtidig han selv som kommer til dem (Joh 14,17f). Han sier at Talsmannen skal sendes av hans Far i Jesu navn, og han skal «lære dere alt og minne dere om alt det jeg har sagt dere.» (Joh 14,26). «Og når han kommer, skal han gå i rette med verden og vise den hva synd er, hva rettferdighet er, og hva dom er.» (John 16,8). «Men når sannhetens Ånd kommer, skal han veilede dere til hele sannheten. For han skal ikke tale ut fra seg selv, men si det han hører, og gjøre kjent for dere det som skal komme.» (Joh 16,13).

Ånden er altså på en særlig måte knyttet til Jesu ord og løfter.

2.2.2.2. Ånden i Apostlenes gjerninger

Ånden i Apostlenes gjerninger gis et særlig punkt her ettersom dette både står i forhold til min motivasjon for oppgaven, og fordi tekstene herfra skiller seg ut på en spesiell måte med hensyn til Åndens ledelse av kirken.

Forfatteren Lukas markerer et tydelig skille idet Ånden fyller disiplene på pinsedag (Apg 2,1-41). Med Ånden fulgte en ny frimodighet til å forkynne evangeliet, og evangeliet ble forståelig for mennesker med ulike språk. Budskapet stakk tilhørerne i hjertet, og de ble ledet til omvendelse og dåp. Kirken ble født som et synlig fellesskap av troende ved Den hellige ånd.

Enkelte steder er Ånden fremstilt som en særlig tydelig aktør i ledelsen av de troende. Han snakker til evangelisten Filip og får ham til å gå frem til vognen der den etiopiske hoffmannen sitter (Apg 8,29). Etter hoffmannens dåp, står det beskrevet at Ånden rykket Filip bort slik at hoffmannen ikke kunne se ham (v.39). Det står om Peter i Jaffa, at Ånden talte til ham mens han reflekterte over et syn han nettopp hadde hatt i bønnetiden. Ånden ber ham skynde seg ned og følge med tre menn som spør etter ham. Ånden argumenterer med: «for jeg har sendt dem.» (Apg 10,19f). Videre er Den hellige ånd sitert der menigheten er samlet til gudstjeneste og faste i Antiokia (Apg 13,2f). Her uttaler Ånden seg om hvem som skal brukes i misjonærtjeneste. Ånden er den som har kalt dem til oppgaven. Der Paulus og Silas er på misjonsreise, fremstår DHÅ delvis som reiseleder. DHÅ hindret dem i å forkynne i Asia, og dette fremstilles som direkte årsak til at de dro gjennom det frygiske og galatiske området (Apg 16,6). Da de prøvde å dra videre til Bitynia, tillot ikke Jesu Ånd dem dette (v. 7).

Apostelmøtet i Jerusalem (Apg 15), er en viktig kirkehistorisk hendelse som jeg vil komme nærmere inn på i min oppgave flere steder. Her nevner jeg bare at verset i Apg 15,28 kan fremstå ganske ulikt i ulike oversettelser. Uansett er Ånden gitt delaktighet i den beslutning som er tatt.

2.2.2.3. Ånden og kirkens liv

Paulus skriver til menighetene om å leve slik Ånden vil, til liv og fred (Rom 8,6). På det indre plan gjør Ånden at kirken kan be til Gud som sin Far (Rom 8,15). Ånden som kjenner Guds vilje møter kirken i dens svakhet og hjelper den til frimodighet i bønn (Rom 8,26f). Guds Ånd leder kirken til å forstå Guds nåde, for bare Guds Ånd vet hva som bor i Gud (1. Kor 2,9-12). Derfor er det også DHÅ som leder mennesker til å bekjenne Jesus Kristus som Herre (1. Kor 12,3).

Uttrykket Åndens frukt peker på noe som har et opphav i Ånden, og som fremstår som en ny holdningsendring i møte med Gud og mennesker (Gal 5,23).

På det ytre plan leder Ånden fellesskapet av de troende ved at den enkelte gis utrustning til oppgaver som er til felles beste (Rom 12,7). Ånden er fremstilt som både giveren og den som har viljen bak (1. Kor 12,8-11). Menighetene advares også mot de falske ånder. Til hjelp for å skille mellom disse falske ånder og Guds Ånd, holdes bekjennelsen av Jesus frem som det klare tegn på Guds sanne Ånd (1. Joh 4,1-3).

Åndens ledelse av Guds folk eller kirken kommer altså til uttrykk på mange ulike måter i de ulike bøker av Bibelen. Dette gir samtidig grunnlag for ulike tolkninger hos de to teologene.

2.2.3. *Utviklingen av læren om Den hellige ånd og kirken*

Det var først etter at kristologien var behandlet i flere kirkemøter at læren om Den hellige ånd ble utlagt i mer enn én setning i bekjennelsesteksten. Men det betyr ikke at den var en ny oppfinnelse. Læren om den treenige Gud hadde sitt utgangspunkt i bibelens fremstilling av de tre personer i den ene Gud.⁶² Før kirken hadde formulert noen trosartikkel om DHÅ, hadde man gjort seg mange erfaringer med troen på Den hellige ånd i kirkens liv, tjeneste og liturgi. Kirkemøtet i Jerusalem som refereres sammen med brevet derfra i Apostlenes gjerninger 15,1-29, setter samtidig ord på at DHÅ spilte en vesentlig rolle for kirkens ledelse allerede i nytestamentlig tid.

⁶² V.M. Kärkkäinen, *Pneumatology*, 38.

Ireneus omtalte Ånden som kirkens kjennetegn idet han uttrykte: «Hvor Guds Ånd er, er kirken og all nåde.»⁶³ Hippolytus mente at Ånden ga trygghet for at man sto i apostlenes tradisjon og unngikk vranglære.⁶⁴ Med hensyn til Åndens ledelse av kirken, la de kappadokiske fedre stor vekt på guddommeliggjøringen av de troende som Åndens frelsende gjerning. Theosis er et begrep som brukes om denne forståelsen. I treenighetslæren som Athanasius særlig rettet mot arianismens vranglære fremholdt han Åndens guddommelighet som forutsetning for at Ånden kan sette oss i forhold til Sønnen. Gregory av Nyssa bygget videre på dette og uttrykte at å forme den kristne og gjøre denne fullkommen etter Kristi forbilde er den helliggjørende Ånds verk.

Det økumeniske Symbolum Nicæno-Constantinopolitanum (NC) fra 381 fremstilles som den første avgjørende læremessige forståelse av kirkens forhold til Ånden.⁶⁵ Der formulerte de først på gresk om Ånden at den er «Herre og gjør levende» og «utgår fra Faderen».⁶⁶ Om kirken bekjennes her «én hellig, alminnelig og apostolisk kirke» og videre «én dåp til syndenes forlatelse», «de dødes oppstandelse og et liv i den kommende verden.» Forholdet mellom Ånden og kirken er med dette ganske åpent for ulik fortolkning i øst og vest, og dette ble forsterket da det kom til skille mellom østkirken og vestkirken i 1054.

Apostolicum slik den leses i dag, kan følges tilbake til 700-tallet, men en temmelig lik formulering kan spores tilbake til omkring år 400.⁶⁷ Her er den tredje artikkel om DHÅ knyttet opp mot «en hellig, allmenn kirke, de helliges samfunn, syndenes forlatelse, kjødets oppstandelse og evig liv.»⁶⁸ Den innholdsmessige forskjellen til NC når det gjelder forholdet mellom Ånden og kirken er ikke så stor. Men dåpen nevnes bare i NC.

2.3. Oppsummering

Teorigrunnlaget som ligger til grunn for denne oppgaven baserer seg altså metodisk på et knippe teorier hentet fra fortolkningslære med den hensikt å nærme meg en forståelseshorisont som likner forfatterens egne. Som grunnlag for en forståelse av konteksten til det enkelte skrift, baserer jeg meg på både teorier om verdensbilde, teologiske paradigmer og den hensikt eller funksjon som er knyttet til tekstens sjanger.

⁶³ Ibid., 40.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid., 45.

⁶⁶ Jens Olav Mæland (red.), *Konkordieboken, Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter* (Oslo: Lunde forlag, 2000).

⁶⁷ Mæland (red.), *Konkordieboken*, 15.

⁶⁸ Ibid., 16.

Tekster fra GT og NT, samt den første utvikling av kirkens læretradisjon om Ånden og kirken står som et felles sammenlikningsgrunnlag for de to teologenes ulike fremstillinger.

KAPITTEL 3

MARTIN LUTHER

3.1. Luthers liv og bakgrunn

Luther levde i Tyskland 1483-1546. Dette var en tid med store endringer både for samfunnet generelt og for kirken og dens teologi spesielt. Som individ spilte Luther en vesentlig rolle i forløpet av de endringer som skjedde. Dette preger de fleste av hans skrifter i stor grad. Det er derfor på sin plass å si noe om hvordan jeg oppfatter hans samtid, Luthers liv og bakgrunnen for skriftet «Om konsilene og kirken». Dette ligger så til grunn for tolkning og vurdering av hvordan han fremstiller Åndens ledelse av kirken.

3.1.1. Luthers samtid

Helt siden 300-tallet hadde det foregått en kamp mellom pavemakten og statsmakten. I 1519 ble Karl V valgt til ny keiser i det tyske riket, og det åpnet muligheten for reformer med ny avklaring av autoritet og ledelse for kirke og samfunn.⁶⁹ Religion preget samfunnet kollektivt både i det praktiske og åndelig. Teologi ble lært både på universiteter og i klostrene. Teologisk var det en brytningstid mellom skolastikkens thomisme (via antiqua) og ockhamismen (via modern).

I løpet av 1400-tallet hadde det vært samlet til reformkonsil flere ganger.⁷⁰ Man tenkte at kirkens reform måtte komme ut av et slikt kirkemøte.

3.1.2. Luthers liv

Luther studerte teologi etter klostervesenets studieordning. Her leste han kirkefedrene og særlig Augustin. Han ble også kjent med ockhamismens dogmatikk, med dens skille mellom

⁶⁹ Martin Luther, «Skriftet til den kristne adel» i *Martin Luther: Verker i utvalg, bind II* (red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979), 7-88, 8.

⁷⁰ Luther, «Koncilierne og kirken», 270.

tro og fornuft, men han slo seg ikke til ro med dens nådelære.⁷¹ Gjennom studier av Romerbrevet kom han etter mye strev i sitt kristenliv til en indre fred i troen på at Gud rettferdiggjør ved tro, ikke gjerninger.⁷² I mellomtiden hadde han vært presteviet fra 1507, opplevd forfallet i Roma som utsending i 1510 og vært doktor og professor i Wittenberg fra 1512. Videre arbeidet han med forelesninger, prekener og disputaser. Hans ønsket i hovedsak en reform av kirken på Skriftens grunn. Men under disputaser med pavens representanter kom blant annet divergerende syn på pavestolen til overflaten, og han ble etter hvert bannlyst av paven. Mye av hans teologi ble tydeliggjort i hans reformatoriske skrifter fra 1520.

Hans engasjement og skrifter endret noe karakter etter erfaringene med bondeopprøret og åndelige ledere som Thomas Müntzer og hans tidligere kollega, Andreas Bodenstein Karlstadt tidlig på 1520-tallet. I 1529 skrev han både den store (SK) og den lille katekisme (LK) som systematiske utlegninger av det sentrale i den kristne tro. Året etter førte Melancton Confessio Augustana (CA) i pennen.

Luther kommenterer selv hvordan hans teologiske motstandere har vært til hjelp for ham til å arbeide med og utforme en klar lære i ulike spørsmål.⁷³

3.1.3. Bakgrunnen for skriftet «Om konsilene og kirken»

Luther arbeidet med dette skriftet over tid i 1538 og fullførte det i 1539. Den historiske bakgrunnen var at pave Clemens VII hadde innkalt til et nytt konsil.⁷⁴ I 1534 ble Paul III pave etter ham og utsatte konsilet flere ganger, før det i november 1538 ble utsatt på ubestemt tid.⁷⁵

Tilbake i 1518 hadde Luther selv appellert til et alminnelig konsil i forbindelse med striden omkring avlatshandelen.⁷⁶ I skriftet «til den kristne adel» hadde han i 1520 oppmuntret den verdslige øvrighet til å innkalle til et slikt konsil for kirken i Tyskland. Når paven nå selv innkalte, ga det ikke rom for å diskutere pavestolen.

⁷¹ Bengt Hägglund, *Teologins historia: En dogmhistorisk översikt* (Kristiansand: Kristiansand Boktryckeri AB, 1992), 187.

⁷² Hägglund, *Teologins historia*, 189.

⁷³ Martin Luther, "Skriftet om kirkens babylonske fangenskap", i *Martin Luther: Verker i utvalg, bind II* (red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979), 89-191, 91.

⁷⁴ Luther, «Koncilierne og kirken», 270.

⁷⁵ Martin Luther, "On the Councils and the Church" i *Luther's Works, Volume 41, Church and Ministry III*, (red. Eric W., Philadelphia: Fortress Press, 1966), 5-178, 6.

⁷⁶ Luther, «Koncilierne og kirken», 270.

3.1.4. Skriftet som helhet

Luther gir en omfattende begrunnelse for hvorfor han avviser et konsil innkalt av Pave Paul III ved å ta stilling til konsilets vesen generelt sett.

Skriftet er strukturert i tre deler. Del én er en innledning om konsilene og kirken. Det forklarer hva som er oppgaven til et konsil og den begrensede autoritet hos både kirkefedrene, konsilene og paven i forhold til Den hellige skrift. Konsilene skal holde fast på den gamle lære som er i tråd med Skriften og avvise ny lære. Andre saker skal behandles utenom konsilet, men har begrenset autoritet.

Del to er en gjennomgang av innholdet i de fire hovedkonsil på denne bakgrunn. Del tre utlegger hva, hvem og hvor kirken er ved en gjennomgang av helliggjørelsen ved de ytre tegn.

3.2. Fremstilling av Åndens ledelse av kirken

«Åndens ledelse av kirken» er ikke et uttrykk som brukes direkte i dette skriftet. Jeg må derfor velge ut andre formuleringer som dekker det jeg er ute etter. Jeg tar utgangspunkt i det han skriver om DHÅ og om kirken. Jeg vil først si noe om hvordan han forklarer Ånden og hva han legger i begrepet kirken. Videre presenterer jeg en rekke tilbakevisninger i forhold til samtidens lære om Ånden og kirken før jeg presenterer det jeg finner at han positivt fremstiller som Åndens ledelse av kirken.

3.2.1. Den hellige ånd

3.2.1.1. Åndens navn

Kan Åndens navn si oss noe? I sin fremstilling bruker Luther i dette skriftet stort sett det samme navn på Guds Ånd. I Weimarutgaven finner vi dette noen ganger skrevet som «der Heilige Geist»,⁷⁷ andre ganger som «der heilige Geist»,⁷⁸ eller som «der Heilige geist».⁷⁹ Jeg finner det adekvat at den danske utgaven bruker «Helligånden» konsekvent i sin oversettelse. Ett sted står det bare «den Geist» og «den selben geist»,⁸⁰ og dette er oversatt med «ånden» og «den samme ånd».⁸¹ Det går klart frem av sammenhengen at det også her dreier seg om Guds

⁷⁷ Martin Luther, "Von den konziliis und kirchen", i *D. Martin Luthers Werke, Kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe)*, 50. Band (red. Hermann Böhlau Nachfolger; Akademischen Druck- u. Verlagsanstalt; Graz, 1967), 527.

⁷⁸ Luther, «Konziliis und kirchen», 526.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid., 561.

⁸¹ Luther, «Koncilierne og kirken», 323.

Ånd. Ett enkelt sted forklarer Luther hvorfor Ånden også kalles «Sanctificator» og «Vivificator» idet han viser til Åndens gjerninger.⁸²

Den hellige ånd står hos Luther i kontrast til falske og onde ånder som han gir ulike navn.⁸³ Det er altså et poeng for Luther å skille mellom åndene når det gjelder Åndens ledelse av kirken. Det er ikke slik at enhver ånd som kirken påberoper seg er av Gud.

3.2.1.2. Ånden i treenigheten

Jeg mener det er godt grunnlag for å si at Ånden er fremstilt forankret i treenigheten. Selv om han sjelden bruker Faderens navn,⁸⁴ skriver han om Gud, Kristus og DHÅ på en måte som understreker både enheten og de tre personene i Guddommen. Det kommer f.eks. frem i hans oppsummering av hovedkonsilenes bedrifter når han skriver: «Således handler det nicænske alene om, at Kristus er sand Gud; det i Konstantinopel om, at Helligånden er Gud; det i Efesus om, at Kristus ikke er to, men én person; det i Kalkedon om, at Kristus ikke har én, men to naturer, som Gud og menneske.»⁸⁵

Om trosartiklenes opphav, skriver han videre: «Altså har konsilet i Nicæa som sagt ikke opfundet eller på ny oppstillet denne artikkel, at Kristus er Gud, men Helligånden har gjort det, da han åbenlyst fra himlen kom over apostlene på pinsedagen og ved skriften forklarede Kristus som en sand Gud.»⁸⁶

Om konsilet i Konstantinopel skriver han: «Først stadfæster det, at Helligånden er sand Gud og fordømmer dermed Makedonius, som regner Helligånden for en skabning og lærer dette.»⁸⁷ Han viser også til uttalelsen derfra som sier at «Vi ved at dette er den gamle, rette tro, som retter sig efter dåben og lærer os at tro på Faderens, Sønnens og Helligåndens navn.»⁸⁸

At Ånden er forankret i treenigheten understreker Åndens fellesskap i Guddommen fremfor det Ånden har felles med skapte mennesker. Dette er et viktig utgangspunkt når jeg skal se nærmere på Åndens forhold til kirken.

⁸² Ibid., 390.

⁸³ Ibid., 368.

⁸⁴ Ibid., 277, 342 og 417.

⁸⁵ Ibid., 308.

⁸⁶ Ibid., 314.

⁸⁷ Ibid., 341.

⁸⁸ Ibid., 342.

3.2.2. Kirken

Luther fremstiller kirken som «et fællesskab af hellige.».⁸⁹ Han liker bedre ordene forsamling og folk, enn ordet kirken, som mange assosierte med paven og biskopene.⁹⁰ Kirken er «et kristeligt, helligt folk, som tror på Kristus og derfor kaldes et kristent folk, og har Helligånden.»⁹¹ Her henviser han til den tredje trosartikkel der det i starten heter: «Jeg tror på Den hellige ånd, en hellig kristen kirke, de helliges samfunn, ...».⁹² Når Luther skriver om Åndens ledelse av kirken, handler det altså om Ånden i møte med alle troende mennesker.

En liten setning i skriftet viser at Luther grunnleggende tenker universelt om kirken. Her forklarer han kirken slik: «det vil sige Kristi folk, Guds folk eller det hellige, kristelige folk ud over hele verden, eller hvor der er kristne.»⁹³

Kirkens liv knyttes stadig til Jesu løfte i Matt 28,20. Dette ser han som et løfte om at det alltid skal være hellig i kirken inntil verdens ende.⁹⁴ I dette skriftet bruker han ikke DHÅs navn direkte når han viser til dette løftet, men i andre skrifter bruker han DHÅ som grunnlag for denne kontinuiteten. I SK forsvarer han for eksempel barnedåpen med å vise til denne sammenhengen mellom kirkens hellighet og DHÅs nærvær.

At barnedåpen behager Kristus, det viser seg tydelig ved det han selv har gjort. Gud har jo nemlig helliggjort mange av dem som er døpt som barn og gitt dem Den Hellige Ånd. Og den dag i dag er det mange barnedøpte hvis lære og liv røper at de har Den Hellige Ånd ... Og da den hellige kristne kirke ikke forgår før verdens ende, så blir våre motstandere nødt til å bekjenne at barnedåpen behager Gud.⁹⁵

Kirkens liv og hellighet er altså forbundet med DHÅ.

3.2.3. Tilbakevisninger av samtidig lære om Åndens ledelse av kirken

Luther tilbakeviser mye av det pavekirken lærer om Åndens ledelse av kirken. Dette gjelder både med hensyn til kirkekonsilene, pavestolen og i forhold til Skriften (herunder også tolkning av Apostlenes gjerninger 15). Antinomerne er en annen gruppe som han tilbakeviser med deres manglende rom for Åndens gjerning. Til slutt i skriftet skriver han også mot dem han kaller «svermerne» og deres lære om hvordan Ånden leder kirken.

⁸⁹ Ibid., 387.

⁹⁰ Ibid., 388.

⁹¹ Ibid., 387.

⁹² Mæland (red.), *Konkordieboken*, 347.

⁹³ Luther, «Koncilierne og kirken», 396.

⁹⁴ Ibid., 305, 314, 355, 377.

⁹⁵ Mæland (red.), *Konkordieboken*, punkt 49 og 50 s.370.

3.2.3.1. Ånden og kirkeledelsen

Ettersom Luther tydeligvis regner med Åndens tilstedeværelse i kirken inntil verdens ende, kan det virke overraskende når man ser i hvor stor grad Luther i dette skriftet gir kritiske kommentarer og stiller spørsmål til Åndens rolle i tilknytning til kirkekonsilene. Slik han skriver om dette, særlig i de to første delene, kan det se ut som han stiller seg tvilende og skeptisk til Åndens ledelse generelt når han skriver om apostelmøtet (Apg 15): «Hva ville det skade, om vi kradsede ordet Helligånd ud og lod apostlene have foretaget det alene uden Helligånden?»⁹⁶ Og når han omtaler bestemmelser fra konsilet i Nikea angående hvem som kan få kirkeembeder, skriver han: «Her forstår jeg slet ikke Helligånden på konciliet.» og «har Helligånden intet andet at gøre ved koncilierne end at måtte plage og besvære sine tjenere med umulige, farlige og unødvendige love?»⁹⁷

Slik jeg ser det, skriver Luther kritisk om Ånden på denne måten for å gjøre en tydelig avgrensning mellom Ånden og kirkeledelsen. Tendensen til å sammenblande Ånden og paven hadde han tidligere skrevet mot i «Skriftet til den kristne adel»:

Nå spør ikke Helligånden etter røde og brune baretter eller andre former for distinksjoner. Heller ikke spør Han etter om én er ung eller gammel, legmann eller prest, munk eller verdslig, gift eller ugift. Ja, i gamle dager talte Han til og med gjennom en eselhoppe, og det rett i fleisen på profeten som red på den (4. Mos 22,28) ... Men nå for tiden vil man tvinge Den hellige ånd inn i paven, biskopene og doktorene, enda det ikke finnes minste tegn eller antydning til at Han skulle være hos dem.⁹⁸

I kirken bredte det videre om seg en lære om konsilbeslutningenes ufeilbarlighet i kraft av Den hellige ånd.⁹⁹ Luther avgrensner Åndens interesser delvis med å vise til skillet mellom fornuft og tro idet han skiller mellom ulike saker som er behandlet av konsilene. Han skriver om de ytre ting at:

Fornuften selv, givet av Gud, er tilstrækkelig til at ordne disse ting, så Helligånden ikke er nødvendig hertil, han som skal forklare Kristus og ikke beskjæftige sig med sådanne ydre ting, som er underlagt fornuften. Man kunne ellers kalde alt, hvad fromme kristne gør, for Helligåndens gerninger, også når de spiser og drikker. Men Helligånden må, hvad læren angår, have andet at gøre end sådanne gerninger, underlagt fornuften.¹⁰⁰

⁹⁶ Luther, «Koncilierne og kirken», 292.

⁹⁷ Ibid., 301.

⁹⁸ Luther, «Skriftet til den kristne adel», 71.

⁹⁹ Ibid., note 132 s. 86.

¹⁰⁰ Luther, «Koncilierne og kirken», 315.

Slik setter han f.eks. et skille mellom den sak der konsilet i Konstantinopel stadfester at DHÅ er sann Gud og de påfølgende avsettelser og innsettelser av biskoper. Det første var målet for konsilet, det andre gjelder ingen trosartikkel, men «en ydre, håndgripelig gerning, som fornuften skal og kan foretage, så det ikke er nødvendig på særlig måte at have Helligånden dertil (som ved trosartiklene)...».¹⁰¹ Mer sarkastisk omtaler han innsettelsen av en patriark.

Hvordan det faldt ud, har vi ovenfor fortalt, nemlig hvilken skændig strid og splid de to biskopper anrettede derover, så man vel kan se, at Helligånden ikke har ordnet dette ... Hvad spørger Helligånden efter hvilken biskop der i det ydre går forrest eller bagest.¹⁰²

I disse tekstene kan vi finne en tydelig avgrensning, der Ånden entydig bryr seg om det som gjelder kirkens tro. Men også i det som gjelder troen, gir han en videre avgrensning av Åndens ledelse. Dette henger sammen med hvordan han på en særlig måte knytter Ånden til Skriften. Når Luther i skriftet slutter seg til hovedkonsilenes uttalelser om trosartiklene og deres avvisning av vranglære, er han tydelig på at dette skyldes at konsilenes lære er forankret i det Gud har åpenbart slik vi kan lese det i Skriften. Konsilene er altså ikke retningsgivende i seg selv, men «som den høyeste dommer og den største biskop skal de forsvare den gamle tro og gamle gode gjerninger efter Den hellige Skrift.»¹⁰³ Dersom konsilene bestemmer noe nytt i troen eller i gode gjerninger, skriver han: «så vær sikker på, at Helligånden ikke er der men den vanhellige ånd med sine engle.» Dette retter seg særlig mot den lære som hevdet konsilbeslutningenes ufeilbarlighet med Ånden som vitne. Han viser her også til 1. Kor 3,12¹⁰⁴ idet han skriver:

Hvis Helligånden hadde vært så tåbelig, at han hadde sat sin tro og lid til, at koncilierne og fædrene ville gøre alt rigtigt og ikke fejle, havde det været unødvendigt, at han havde advaret sin kirke mod dem ved at sige, at man skulle prøve og undersøge alt, da man også ville bygge med strå, hø eller træ på grundvolden.¹⁰⁵

I forholdet mellom Ånden og kirkeledelsen, kan vi altså stole på at Ånden taler sant om Gud fordi han bekrefter Skriftens budskap, mens kirkeledelsen i seg selv hverken er ufeilbarlig i form av konsiler eller kirkefedre som tvert imot motsier hverandre.¹⁰⁶

¹⁰¹ Ibid., 341.

¹⁰² Ibid., 342.

¹⁰³ Ibid., 368.

¹⁰⁴ Luther henviser her feilaktig til 1. Kor 4.

¹⁰⁵ Luther, «Koncilierne og kirken», 306-307.

¹⁰⁶ Ibid., 283.

3.2.3.2. Hvordan kirken skal leve med «Åndens behag» i apostelmøtets beslutning

Luther skriver utfyllende om apostelmøtet i Jerusalem (Apg 15), som han anser som det første kirkelige konsil. Ettersom det både gjelder apostlenes lære og er gjengitt i Skriften, gis det særlig autoritet. Hvordan bruker så Luther denne bibelteksten og de bestemmelser som tilskrives apostlene og Ånden der i dette skriftet? Fra den latinske oversettelsen, Vulgata, siterer han som grunnlag for møtets bestemmelser: «Visum est Spiritui Sancto et nobis,» som oversettes med «det behager Helligånden og oss».¹⁰⁷ Han problematiserer at kirken ikke fullt ut følger bestemmelsene fra dette kirkens første konsil, til tross for at apostlene selv som «Helligåndens sikre og høyeste fædre» har gitt oss dette i Skriften.¹⁰⁸ Hvordan kan det ha seg at selv om «Helligånden ... byder os ikke at spise afgudsoffer, blod eller noget kvalt.», så har kirken likevel gått bort fra dette? Han godtar ikke den forklaring som ble gitt av kirken i hans samtid, at annen praksis er «trængt vidt og bredt igjennom».¹⁰⁹ For «Det tilkommer heller ikke kirken således at ændre Helligåndens ordning, og den gjør det heller aldrig.»¹¹⁰ Sin egen forklaring gir han lenger ute i skriftet. Som for de øvrige konsiler, setter han et skille mellom konsilets hovedanliggende i det som er evig rett og trosartikel på de ene siden, og det han omtaler som «nogle tilfældige, ydre artikler som om blodet, det kvalte og afgudsofret» på den andre. De siste fremstiller han som ikke varige bestemmelser for kirken.¹¹¹ I sin begrunnelse viser han til foranledningen for apostelmøtet, der fariseerne i møte med hedningekristne ville legge til gjerninger i form av omskjærelse og overholdelse av Moseloven som nødvendig til salighet.¹¹² Med sin særlige vekt på «nåden alene», kommenterer han dette slik: «Dermed var nådens ord blevet gjort til intet sammen med Kristus og Helligånden.» Hovedanliggendet for konsilet gjelder altså hvordan man blir salig. Peter fremholdt at ingen har overholdt loven, og «vi tror at blive salige ved Herren Jesu Kristi nåde, på samme måde som også de er blevet det.»¹¹³

Luther gjengir hvordan Peter talte mot fariseernes pålegg om omskjærelse og overholdelse av Moseloven utfra sin erfaring i møte med hedningene hos Kornelius. Her viser han til både Apg 10; 11 og 15, der Ånden spiller en vesentlig rolle i Peters argumentasjon.¹¹⁴ Luther går ikke her nærmere inn på hvordan Ånden taler til Peter i forkant av møtet med Kornelius' folk. Han legger vekten på at Gud har gitt de hedningekristne DHÅ i det han

¹⁰⁷ Ibid., 289.

¹⁰⁸ Ibid., 290.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid., 291.

¹¹¹ Ibid., 322.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Luther siterer her fra Apg 15,7-11.

¹¹⁴ Luther, «Koncilierne og kirken», 323.

siterer Peters ord (Apg 15,8f). I Bibelen 2011 er ordlyden her: «Og Gud, som kjenner menneskets hjerte, ga dem sitt vitnemål ved at de fikk Den hellige ånd slik som vi. Han gjorde ingen forskjell på oss og dem, for ved troen rensset han hjertene deres.» Dette parafraserer han videre slik: «at Gud uden denne byrde har givet dem ånden og gjort dem lige med os, efter at vi heller ikke på grund af fortjeneste ved byrden, men av nåde har modtaget den samme ånd, som også våre fædre.»¹¹⁵

Det er interessant å merke seg at Luther, selv om han henviser til tekstene i kapittel 10 og 11 om Peter og Kornelius, ensidig fokuserer på å understreke at Ånden mottas i nåde uten gjerninger fremfor å utlegge andre sider ved Åndens gjerning fra teksten.

Forholdet mellom nåde og gjerninger er også i fokus når han stiller spørsmål ved om konsilet er imot seg selv. Han stiller spørsmål ved om DHÅ er uenig med seg selv når konsilet på den ene side bestemmer «ikke at pålegge Mose lov som byrde»¹¹⁶ Og likevel trekker frem fire ting av lovens praksis som de ber de hedningekristne om å overholde. Den forklaring Luther gir er at dette ikke gis som en lov eller lovbyrde, men «kun ønskværdige ting».¹¹⁷ Videre forklarer han at disse fire ting gjaldt det jødene som bodde blant hedninger utenfor Jerusalem ergret seg over. Hensikten var altså å gi et råd om «middel til fred»¹¹⁸ For at også jødene kunne komme til den samme nåde som dem. Denne fremstillingen ivaretar både Åndens og Skriftens autoritet.

3.2.3.3. Åndens fravær i Antinomernes forkynnelse

I følge Luther hadde antinomerne gått i motsatt grøft ved å ikke anerkjenne noe som Åndens ledelse av kirken. Deres forkynnelse stoppet med forløsningen i Kristus og manglet den nødvendige konsekvens som følger av Ånden.

De undflyr den konsekvens som djævelen, at de skulle tale til folk om den tredje artikkel, om helliggjørelsen, om det nye liv i Kristus. De mener nemlig, at man ikke skal forskrække eller bedrøve folk, men stadig prædike trøsterigt om nåden og syndernes forladelse i Kristus og sandelig undgå disse eller lignende ord.¹¹⁹

Denne begrunnelsen som han legger dem i munnen, taler nettopp om den nåde Luther er så fokusert på i sitt teologiske prosjekt. Derfor er det interessant å merke seg at forkynnelse av

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid., 326.

¹¹⁷ Ibid., 328.

¹¹⁸ Ibid., 329

¹¹⁹ Ibid., 361.

«nåden alene» i Kristus ikke er nok for Luther her. Vi kan derfor lese det følgende som en fremheving av den vesentlige forskjell Ånden gjør for kirken:

Kristus ... har vundet forløsningen fra synd og død, netop for at Helligånden skal gøre os til nye mennesker ud af den gamle Adam, så at vi som Paulus lærer her på jorden, begynder og fortsætter og hinsides fuldender syndens død og retfærdighedens liv. Kristus har ikke alene fortjent os gratia nåden, men også donum Helligåndens gave, for at vi ikke alene må have syndernes forladelse, men også syndernes ophør.¹²⁰

Om man holdt tilbake forkynnelsen om tredje artikkel, ville folk altså erklæres salig til tross for at de forble i sitt gamle vesen.¹²¹ I teksten over finner vi flere ord som peker på det Ånden gjør med kirkens folk. Ånden gjør nye mennesker av dem. Dette er på én gang beskrevet som en langsom død og fremveksten av nytt liv. Det begynner og fortsetter her på jorden, men fullendes i det hinsidige. Det nye livet er et liv i rettferdighet, og Helligåndens gave gis slik at synden en gang kan ta slutt. Verbene begynne, fortsette og fullende er uttrykk for at Ånden arbeider kontinuerlig med kirken. Tidsmessig rettes Åndens ledelse fra nåtiden og inn i evigheten. Vi kan også merke oss at Åndens gjerning både i begynnelsen og fortsettelsen er lagt til jorden. Bare fullendelsen er forespeilet det hinsidige.

3.2.3.4. Ånden og «svermerne»

I slutten av skriftet avgrenser han seg også kort mot det han andre steder omtaler som svermernes lære. Han anerkjenner at de har tatt konsekvensen av at sakramentene ikke er saliggjørende,¹²² men han mener de har gått for langt i å ta avstand fra de ytre ting i troen. Slik omtaler han deres ledere og deres lære:

Derimellem store og lærde folk, faldt på, at dåben som vand, ordet som menneskelig tale, skriften som bogstaver af blæk, brød og vin som bagt af bageren, slet og ret intet skulle være, da det var ydre, forgængelige ting. Så kom de til skriget Ånd, Ånd. Ånden må gøre det, bogstaven dræber. Således kaldte Münzer os Wittenbergerteologer skriftkloge og sig selv åndsklog, og efter ham gjorde mange andre det endnu mere.¹²³

Thomas Müntzer, som han viser til her, forkynte endetidsprofetier og sto etter hvert i ledelsen for et voldelig bondeopprør som førte til hans henrettelse i 1525. Hans tidligere kollega, Karlstadt, var en annen som Luther regnet blant svermerne. I den forbindelse synes jeg det er

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid., 362.

¹²² Ibid., 410.

¹²³ Ibid.

nyttig å få utdypet den korte, sarkastiske fremstillingen i sitatet over med Luthers egne ord fra skriftet «Mot svermer-ånden.» fra 1524-1525. Her tilbakeviser han særlig Karlstads nye syn på nattverdens sakrament, bildene og dåpen. Både deres billedknusing og andre gjerninger ser han som avsporinger og påpeker at de hverken kan løse eller trøste samvittighetene. Det kan bare DHÅ.¹²⁴ Det er altså ikke Ånden han vil ha bort fra kirkens liv og lære, men det svermerne lærer om ham.

Han kaller dem falske ånder når de fører mennesker bort fra hovedsakene i den kristne tro. Han viser til at «Ånden (sier han i Johs 16 [8]) skal overbevise verden om synd, rettferdighet og dom.»¹²⁵ mens de falske profeter hverken forkynner Guds lov til syndserkjennelse eller evangeliets syndsforlatelse.¹²⁶ I stedet fremhever de sin direkte kommunikasjon med Gud. «Selvsamme profeter påstår at de taler med Gud og Gud med dem, og at de er kallet til å preke.» og «Disse profetene lærer ... at de skal reformere kristenheten og opprette en ny på den måten at de skal drepe alle fyrster og ugudelige, slik at de kan bli herrer og leve ene og alene blant hellige her på jorden.»¹²⁷ Luther dømmer slik: «Derfor kan man ikke ha tillit til noen som påberoper seg sin ånd og sine indre følelser, og som i det ytre raser mot Guds alminnelige ordning, - med mindre han da gjør undergjerninger i den sammenheng, slik Moses gir anvisning om det i 5. Mos 18 (v.22).»¹²⁸ Han advarer også mot å lage forbud som gjør til synd det som ikke er synd. «Jeg vil nemlig ikke at vi skal få sektånden og svermeriet hans til herre og mester i Guds sted.»¹²⁹

I andre del av dette skriftet presiserer han hvordan han forstår forholdet mellom Åndens gjerning i det ytre og det indre.

I det indre handler han med oss gjennom Den hellige ånd, troen og andre gaver. Men alt sammen på den måten og i den rekkefølge at det er de ytre tingene som skal og må komme først. De indre kommer etterpå og gjennom de ytre, for han har fastsatt at han ikke vil gi noe menneske de indre ting på annen måte enn gjennom de ytre. For han vil ikke gi noen Ånden eller troen uten de ytre ord og de ytre tegn som han har innstiftet for formålet.¹³⁰

¹²⁴ Martin Luther, "Mot svermer-ånden", i *Martin Luther: Verker i utvalg III* (red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1980), 215-355, 223.

¹²⁵ Ibid., 224.

¹²⁶ Ibid., 223-224.

¹²⁷ Ibid., 246.

¹²⁸ Ibid., 250.

¹²⁹ Ibid., 275.

¹³⁰ Ibid., 278 med henvisning til Luk 16,29.

Mot svermerne holder han altså frem en bestemt rekkefølge for den rette lære om Åndens gjerning. Kristi eksempel skal komme sist, ikke først. Først hører man evangeliet, Ånden rammer verden ved dens synd, så følger syndserkjennelsen, ordet om Kristi nåde kommer med Ånden og gir tro, deretter følger korset og kjærlighetsgjerningene.¹³¹ Svermerne avviste at de ytre ting kunne lede til Ånden. Ifølge dem var det Ånden i det indre som var den første og avgjørende, og denne kom til dem idet Gud selv talte til dem som «stemmen fra himmelen» mens de forholdt seg i ro.¹³² De brukte Joh 15,26f som grunnlag for at Ånden kunne komme til dem uten ordet. Slik kunne man også åndelig spise Kristi legeme. Karlstadts ord om «begjærlig erkjennelse» og «opphisset ihukommelse» leser Luther som en tildekking av at Kristi løfte ertstattes med påbud og troen med prestasjon.¹³³ Luther oppsummerer Karlstadts lære om det kristne liv slik: «Det han vil lære deg, er ikke hvordan Ånden kommer til deg, men hvordan du skal komme til Ånden; du skal lære å fare på skyene og ri på vinden.»¹³⁴ I svermernes lære ser han en åndeliggjøring av det som Gud gjør til noe legemlig og ytre.

Disse utdypende forklaringene gir bakgrunn for å forstå at det ligger særskilt erfaring og uro bak ikke bare det han skriver eksplisitt om hvordan svermerne lærte om de ytre sakramenter og Ordet, men også den fare han så i en lære som ga tillit til åndelige mennesker fremfor Guds Ånd. Luthers vurdering er at fordi de går utover Guds ord i Skriften og legger vekt på den indre erfaringen av «himmelens stemme» hos den enkelte, har de gitt menneskets ånd en større rolle enn Guds Ånd.

I alle deler av skriftet finner jeg altså at han gir tydelige avgrensninger for sin fremstilling av Åndens ledelse av kirken. Ånden er ikke ensbetydende med kirken. Ånden står heller ikke bak alle konsilbeslutninger og kirkefedrenes utlegninger. Skriften er en prøve på hva som gjelder Åndens ledelse av kirken, fordi Ånden aldri leder kirken bort fra nådens evangelium. Forankret i Kristi nåde, gjør DHÅ kirkens folk til nye mennesker og arbeider kontinuerlig med dem inntil fullendelsen i det hinsidige.

3.2.4. Åndens ledelse av kirken

Det er særlig i tredje del av skriftet at Luther fremstiller Åndens ledelse av kirken i positiv forstand. Selv om han i denne delen gir Ånden mye oppmerksomhet, er det likevel viktig å ha

¹³¹ Ibid., 281.

¹³² Ibid., 279 og 324.

¹³³ Ibid., 334-335.

¹³⁴ Ibid., 279.

klart for seg at han med denne delen først og fremst vil gi hjelp til å skjelne hva, hvem og hvor kirken er. Her er Ånden sentral i å gi kirken en ny identitet og nytt liv både i det indre og i det ytre. Kirkens ytre tegn er knyttet til den forskjell Ånden gjør både for den enkelte troende og for kirken som fellesskap.

3.2.4.1. Kirkens indre og ytre liv

Luther bruker fortellingen om lovens to steintavler som grunnleggende bilde for sin fremstilling.¹³⁵ Den første tavle handler om forholdet til Gud, den andre om forholdet til andre mennesker. Derav forklarer han kirkens identitet som kristelig og hellig slik:

Men kristelig hellighed eller almindelig hellighed er til, når Helligånden i mennesker skaber tro på Kristus og derved helliger dem, Acta 15, det vil sige: den skaber et nyt hjerte, sjæl, legeme, gerning og væren og skriver Guds bud, ikke på stentavler, men i kødhjerter, 2. Kor 3.¹³⁶

Han forklarer videre at den første tavle gjelder i menneskets sjel, der Ånden skaper tro, håp og kjærlighet til Gud.¹³⁷ Ånden er subjektet som gir troen: «Efter den første tavle giver han sand erkendelse af Gud, så de, oplyst af ham, med sand tro modstår alle kætterier, kan overvinde alle falske tanker og vildfarelser og derved forblive rene i troen imod djævelen.»¹³⁸

Ånden gir også håpet:

Han giver også styrke og trøster de ængstede, forsagte, svage samvittigheder mod syndernes anklage og anfægtelse, for at sjælene ikke skal forsage eller fortvivle, heller ikke forfærdes for marter, pine, død, vrede og Guds dom, men styrkede og trøstede i håbet, dristigt og glad overvinde djævelen.¹³⁹

Og Ånden gir kjærligheten i forening med Guds frykt: «Han giver også sand frygt og kærlighet til Gud, så vi ikke foragter Gud og ikke knurrer og vredes over hans mærkelige dom, men i alt, som sker, ondt eller godt, elsker, lover, takker og ærer ham.»¹⁴⁰

Dette kan vi forstå som en indre ledelse med Ånden som det aktive subjekt. Både i forhold til troen, håpet og kjærligheten setter Luther ord på deres motsetninger. Troens

¹³⁵ For lovens tavler, se: 2. Mos 24,12; 31,18; Jer 31,33; Esek 11,19

¹³⁶ Luther, «Koncilierne og kirken», 389.

¹³⁷ Ibid., 390.

¹³⁸ Ibid., 389.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid., 389-390.

motsetninger er her vranglære, falske tanker og villfarelser. Håpets motsetninger er engstelse og dårlig samvittighet i syndenød og anfektelse som kan føre til forsakelse eller fortvilelse og redsel overfor Gud. Kjærlighetens motsetning er ikke gudsfrykt, men forakt for Gud og hans dom. I de to første fremstillingene er djevlelsens navn gitt eksplisitt som motstander.

Menneskets indre liv er altså fremstilt motsetningsfylt. Her er djevelen og Ånden motsatte aktører. Ånden handler aktivt i mennesket slik at det vendes bort fra djevelen og til Gud i tro, håp og kjærlighet.

Den andre tavle gjør seg gjeldende i det ytre overfor andre mennesker slik at man villig lever etter Guds ti bud.¹⁴¹ «Dette gjør Helligånden, som helliger og vækker også legemet til dette nye liv, indtil det fuldkommes i det andre liv.» Her markerer Luther igjen sin motsetning til antinomernes lære ved å holde frem dekalogens bruk etter rettfærdiggjørelsen. Det er derfor vesentlig for ham å holde frem DHÅ som den handlende også her. Dette skiller disse ytre gjerningene i hellighet fra gjerninger som gir fortjeneste.

Vi ser altså at Ånden er den som gjør kirkens folk til nye mennesker både i det indre og ytre, både i møte med Gud og mennesker. Ånden er også aktiv i det som gjelder kirken som fellesskap og som gjør seg utslag i visse ytre tegn

3.2.4.2. Ånden og kirkens ytre tegn

Luther viser til syv ytre kjennetegn når han skal gi hjelp til å vurdere hvor kirken som et kristelig og hellig folk er.¹⁴² Åndens navn er brukt i fremstillingen av de fleste av dem. Disse vil jeg her ta for meg ett og ett idet jeg fokuserer på Åndens rolle.

Ordet

Når Luther skal gjøre rede for hva kirken er og velger syv ytre tegn på dens helliggjørelse, er forkynnelsen av Guds ord det første og viktigste. Jeg har allerede vært inne på at Luther knytter Ånden på en særlig måte til Skriften.¹⁴³ Men hvordan fremstilles denne forbindelsen mellom Ånden og Ordet?

¹⁴¹ Ibid., 390.

¹⁴² Ibid., 392-407.

¹⁴³ Se punkt 3.2.3.4.

Ordet gjelder her det ytre ordet, preket muntlig ved mennesker.¹⁴⁴ Han skriver at Guds ord er hellig og gjør hellig alt det rører ved. Det er selve Guds hellighet og Guds kraft. Noe av Åndens forhold til ordet kommer også frem idet han fremstiller Ånden som viljen bak bøkene i GT og NT. «Vi må også alle legge merke til dette vidunderlige hos Helligånden, at han har villet give os samtlige bøger i den hellige skrift, både i det nye og det gamle testamente, alene ved Abrahams folk og ved hans sæd,...»¹⁴⁵ Samtidig er ikke Ordet bare summen av alle ord i Bibelen, men det har et sentrum. I «Traktat om den kristne frihet» uttrykker han dette utfra Rom 1,1ff i korthet slik: «Ordet ... er Guds evangelium om hans Sønn som ble menneske, som led, stod opp igjen og ble innsatt i herlighet ved den Ånd som gjør hellig.»¹⁴⁶

Under forklaringen om de syv tegn, skriver han om ordet og Ånden at: «Helligånden fører selv ordet og salver og helliger dermed kirken,...»¹⁴⁷ Salve og hellige er to innholdsmettede verb som kan romme mye. I denne teksten er salvingen brukt som kontrast til pavens salving av fingre, klær, kåper, kalk og stein.¹⁴⁸ Han påpeker at dette er ytre ting som ikke har noe med tro eller kjærlighet til Gud å gjøre. Ordet, den rette Åndens salvelse, er et legemiddel som salver til evig liv. I Ordet ligger også nærværet av Kristus.

Helligånden kan og ved intet andet end Paulus, når han 1. Kor. 2 siger: «Jeg kender intet andet end Kristus den korsfæstede.» Helligånden er ikke givet os for at indgive eller lære os noget udenom Kristus, men den skal lære og erindre os om alt i Kristus, i hvem alle visdommens og forstandens skatte ligger gemt.¹⁴⁹

Her henviser han til der Jesus taler om at Ånden skal forklare ham (Joh 16,14). I andre av hans skrifter er Ordet som middel for Ånden utdypet i enda større grad. Ettersom dette er et av hans senere skrifter, er det ikke utenkelig at han her antar at dette er kjent klangbunn for dem han her skriver til. Her er også Melanchtons uttrykksmåte fra CA -V vesentlig fellesmateriale. Der uttrykkes også den sammenheng at DHÅ selv blir gitt med Ordet og sakramentene som midler.¹⁵⁰

I SK skriver Luther at Ånden gjør en forandring for kirken ved Ordet idet «Den Hellige Ånd åpenbarer og forkynner dette ord, og ved det opplyser han hjertene og tenner

¹⁴⁴ Luther, «Koncilierne og kirken», 292.

¹⁴⁵ Ibid., 307-308.

¹⁴⁶ Martin Luther, «Traktat om den kristne frihet» i *Martin Luther: Verker i utvalg, bind II* (red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979), 203-234, 205.

¹⁴⁷ Luther, «Koncilierne og kirken», 392.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Ibid., 368.

¹⁵⁰ Mæland (red.), *Konkordieboken*, 31.

dem i brann, så de kan forstå det, ta imot det og alltid henge fast ved det.»¹⁵¹ og «hvor Kristus ikke blir forkynt, der er det ingen Hellig Ånd.»¹⁵²

Ånden skaper altså en forbindelse mellom Kristus og kirken ved Ordet. Ånden forklarer ordet slik at det skapes tro på Kristus. Samtidig gir Ånden seg selv til den troende i ordet. Guds ord er videre et vesentlig element i hvordan forholdet mellom Ånden og kirken er fremstilt i forhold til flere av kirkens øvrige tegn.

Dåpen

Dåpen har siden kirkens fødselsdag vært et synlig overgangsritual der den enkelte person går fra å være utenfor kirken til å være en del av den.¹⁵³ Luther regner det som et sakrament som er innstiftet av Jesus Kristus, og som dermed gir det som Jesu løfte tilsier. DHÅs rolle omtales slik: «Thi det er den nye fødsels hellige bad ved Helligånden, hvori vi bader og af Helligånden bliver vasket rene for synder og død, som i Guds lams uskyldige, hellige blod.»¹⁵⁴ Slik kan vi se et tegn på Åndens ledelse av kirken ved dens inngang, der nye mennesker fødes inn i et nytt liv i fellesskap med Gud i dåpen. Luther understreker at dåpens gave ikke tilhører den som døper, men gis til den som døpes. «For ham har Gud indstiftet og givet den, ligesom Guds ord ikke er prædikantens ..., men disciplens, når han hører og tror. Til ham er det givet.»¹⁵⁵ Her gjør han tydelig at det ikke er den som handler i det synlige som er avgjørende for det som skjer, men Ånden som handler i det usynlige.

I SK understreker Luther Ordets medvirkende rolle slik: «Dåpen er ikke bare alminnelig vann, men vann som er innfattet i Guds ord og befaling og helliget ved det. Den er rett og slett guddommelig vann – ikke at vannet er edlere enn annet vann, men at Guds ord og befaling er lagt til det.»¹⁵⁶ Den forandring som skjer forklares slik: «... dåpen tilsier og gir, nemlig seier over djevelen og døden, syndenes forlatelse, hele Kristus og den Hellige Ånd med hans gaver.»¹⁵⁷

Av hans fremstilling forstår vi at Ånden føder oss til det nye livet i Kristus. I dåpen fører han mennesket gjennom Kristi død og frem til syndenes forlatelse. Ånden gir samtidig seg selv til kirken sammen med sine gaver slik at livet videre kan leves i Ånden.

¹⁵¹ Ibid., punkt 42 s. 348.

¹⁵² Ibid., punkt 45 s. 348.

¹⁵³ Apg 2,37-41

¹⁵⁴ Luther, «Koncilierne og kirken», 394.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Mæland (red.), *Konkordieboken*, punkt 14 s.366.

¹⁵⁷ Ibid., punkt 41 s. 369.

Alterets sakrament

Dette er det eneste av tegnene som han fremstiller i denne sammenheng uten å vise til Åndens gjerning. Her heter det i stedet at: «Thi det er et åbenbart tegn og et dyrebart lægemiddel, som Kristus har efterladt, hvorved han helliger sit folk,...»¹⁵⁸ Kristus og Ånden vil i treenigheten alltid virke sammen, og kan ikke skilles. Det trenger derfor ikke ha noen bestemt betydning at han skriver om dette sakramentet uten å knytte det til Åndens gjerning.

I «Skriftet om Kirkens babylonske fangenskap» har han skrevet mer utfyllende om brødets sakrament. Der viser han særlig til Åndens gjerning i det som gjelder forberedelsen til å ta imot.

Det eneste som skal til for å motta messen på en rett måte, er tro: en tro som i full trygghet støtter seg til dette løftet, som tror at Kristus i disse sine ord er sannferdig og som ikke tviler på at disse enorme gavene er gitt til en selv. En slik tro får uten videre automatisk følge av den deiligste bevegelse i hjertet, slik at det finner sted en utvidelse og oppmykning av menneskets ånd (dette er kjærligheten, gitt gjennom Den hellige ånd ved troen på Kristus) hvor man henrives av Kristus, denne gavmilde og gode testator, og blir et helt igjennom annet og nytt menneske.¹⁵⁹

Det tidligere oppgjøret med svermerne, gjør kanskje at dette er en fremstilling Luther vil avstå fra å bruke i 1539. Lenger ute i skriftet jeg studerer omtaler han Åndens gjerning blant annet i tilknytning til brødet og vinen slik: «når dog Gud selv, som vi hører og ved, vil virke det, og det skal være hans vand, ord, hånd, brød og vin, hvorved han vil hellige dig og gøre dig salig i Kristus, der har erhvervet dette og givet Helligånden fra faderen til denne gerning».¹⁶⁰

Her er flere nådemidler sammenstilt og dermed likestilt innenfor en trinitarisk ramme. Fokuset ligger på at Den treenige Gud er opphavet til hellighet og salighet i Kristus for kirken. Ånden er gitt kirken for å gjøre dette. Innenfor rammen av det han behandler i dette skriftet, vil jeg derfor oppsummere at Ånden også ved alterets sakrament leder kirken til hellighet og salighet.

Offentlig bruk av nøkkelmakten

Nøkkelmakten har sin bakgrunn i Jesu ord slik de er gjengitt blant annet i Matt 18,15-18, og viser seg i praksis ved at en kristen enten «tilgiver eller straffer synd hos nogle personer, offentlig eller privat.»¹⁶¹ Luther forstår disse nøklene som et «legemiddel, hvorved

¹⁵⁸ Luther, «Konciliene og kirken», 394.

¹⁵⁹ Luther, «Skriftet om kirkens babylonske fangenskap», 113-114.

¹⁶⁰ Luther, «Konciliene og kirken», 412.

¹⁶¹ Ibid., 396.

Helligånden (erhvervet ved Kristi død) igjen helliger de faldne syndere, og hvorved de kristne bekender, at de er et helligt folk under Kristi herredømme i denne verden.» Av dette kan vi forstå at dette er et middel Ånden bruker for å lede syndere tilbake til sitt hellige folk. Det er interessant å merke seg den innskutte parentes som understreker at Kristi død har gitt grunnlaget for syndstilgivelsen, mens Åndens bidrag er å distribuere denne til den som bekjenner. Slik helliggjør han dem på ny. Alternativet for dem som ikke vil vende seg bort fra synden og la seg hellige, er at de «bliver udstødt af dette hellige folk, det er at være bundet og udelukket ved nøglen,...».¹⁶² Det går altså tydelig frem at Ånden har en aktiv rolle i det å hellige dem som løses fra sine synder. Men det er den lokale forsamling av Guds folk som praktiserer nøkkelmakten i det offentlige eller privat og bestemmer om de skal tilgi og løse, eller straffe og binde den enkelte i forhold til deres synd.¹⁶³ Dette er fremholdt som et bedre alternativ enn at den enkelte skal stå til rette for paven i Rom.

Går vi til SK, kalles praksisen her for skriftemål. Her er det tydelig at de to aktører som er i sentrum for de to deler skriftemålet består av, er den bekjennende synderen og Gud. «Det første er vår gjerning og handling, nemlig at jeg klager min synd og ber om trøst og oppmuntring for min sjel. Det andre er en gjerning som Gud gjør. Han løser meg fri fra mine synder ved det ord som er lagt i menneskets munn. Dette er det viktigste og edleste, for det gjør en glad og gir trøst.»¹⁶⁴ Av dette forstår vi at «skriftefaren» som mottar skriftemålet og som gir absolusjon, er fullstendig underordnet i situasjonen. Her er denne bare fremstilt som et menneskes munn som passivt har mottatt ord til bruk i denne situasjonen. Derfor kan dette også ifølge Luther praktiseres av enhver kristen. Dette lærer han den enkelte i LK, der absolusjonsordene for «skriftefaren» er: «Deg skje som du tror. Etter vår Herre Jesu Kristi befaling forlater jeg deg dine synder i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn. Amen. Gå bort i fred.»¹⁶⁵ Uten noen videre forklaring på Åndens gjerning, inngår Ånden her i en trinitarisk formel som samlet gir forlatelse for syndene.

Om nøkkelmakten fremstår det som det vesentlige at den som strever med at åpenbare synder hindrer en i å motta Guds nåde, kan få bekjenne disse og gå bort i fred. Ånden er avgjørende i det synderen ledes fra sin anger og til fred. Kirkens praktisering av nøkkelmakten er bare et ytre tegn på at Ånden er i aksjon.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid., 395.

¹⁶⁴ Mæland (red.), *Konkordieboken*, punkt 15 s. 383-384.

¹⁶⁵ Ibid., punkt 28 s. 290.

Kirkens tjenere

Luther argumenterer praktisk og funksjonelt for den ordning at noen innvies eller kalles til særlige tjenester i kirken. Samtidig sier han at man kan se denne ordning som et synlig tegn på «at der er Guds folk og det kristelige, hellige folk.»¹⁶⁶ I dette ligger ingen tanker om at disse kirkens tjenere dermed er mer opphøyd og åndelige enn andre døpte. Dette kommer delvis frem i det han sammenlikner en syv år gammel jente med apostler, profeter og evangelister.¹⁶⁷ Enda tydeligere har han skrevet om dette i skriftet «til den kristne adel», der han ettertrykkelig argumenterer mot skillet mellom den geistlige og verdslige stand. Der likestiller han alle døpte når han skriver: «for det er bare dåpen, evangeliet og troen som skaper geistlige og et kristent folk.»¹⁶⁸ Om innvielsen til tjenesten skriver han der: «Derfor er det som foregår når biskopen innvier, ikke noe annet enn det at han liksom i stedet for hele forsamlingen tar én ut av den flokken der alle har den samme myndighet og pålegger ham å utøve denne myndighet på vegne av de andre.»¹⁶⁹ Man kan forstå det slik at alle kristne har samme rett eller makt til å utøve de funksjoner det her er snakk om når situasjonen krever det, men at ordningen gir den begrensning at bare noen er kalt til det i kirkens alminnelige liv.¹⁷⁰

I fremstillingen av dette tegnet er det i stor grad forskjellen på Ånden og kirkens tjener som er i fokus, slik han tidligere har skrevet om forskjellen på Ånden og kirkeledelsen.¹⁷¹ Når det gjelder de ordinertes tjeneste med å gi, rekke og utøve de helliggjørende legemidler for kirken, fremholder han derfor igjen at det er gitt for mottakeren og ikke avhenger av personen en mottar det fra.¹⁷² «Det hører ikke ham til, hvad han taler eller gør, men Kristus, din Herre, og Helligånden taler og gør det alt sammen, blot han bliver i den rette måde at lære og udøve embedet på.»¹⁷³ Det er altså Ånden i forening med Kristus som er den aktive i både å lege kirken og lede den til hellighet.

Under dette tegnet gir imidlertid Luther en begrensning av hvem et slikt kall kan gå til. Han skriver: «Men sandt er det, at i dette stykke har Helligånden undtaget kvinder, børn og udyktige mennesker og alene hertil har valgt dyktige mandspersoner...».¹⁷⁴ For denne påstanden fører han fire argumenter: 1) «en biskop skal være dygtig til at lære, retskaffen og én kvinnes mand,» (1. Tim 3,1-7 og Tit 1,5-9), 2) verset som sier «En kvinde skal ikke lære i

¹⁶⁶ Luther, «Koncilierne og kirken», 397.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Luther, «Skriftet til den kristne adel», 13.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Luther, «Koncilierne og kirken», note 376 s. 433-434.

¹⁷¹ Se punkt 3.2.3.1.

¹⁷² Luther, «Koncilierne og kirken», 396 og 398.

¹⁷³ Ibid., 398.

¹⁷⁴ Ibid., 397.

folket» (1. Kor 14), 3) at kvinnen «er ikke dygtige hertil, selv om de er dygtige til at høre Guds ord, modtage dåb, sakramente og absolution og være rette hellige kristne, som Peter siger.» og 4) teksten der Eva får høre at «Du skal være din mand underdanig.» (1. Mos 3,17).¹⁷⁵ Åndens navn er ikke brukt i hans argumentasjon, men ettersom han forøvrig knytter Ånden tett til Skriften, er det å anta at det han anvender av Skriften i denne forbindelse anses som Åndens vilje i denne sak.

Det kan fremstå som at han på dette punkt taler med to tunger med hensyn til Åndens ledelse av kirken. På den ene siden er kirkens tjenere tatt ut på vegne av kirkens fellesskap som er likestilt og gitt samme myndighet fra dåpen. På den annen side har Ånden unntatt bl.a. kvinner fra denne tjenesten. Det vesentlige i hans fremstilling, slik jeg ser det, ligger i at Ånden likestiller alle troende i dåpen uavhengig av de oppgaver de særskilt kalles til. Hovedrollene innehas av Ånden som gir og mennesket som mottar.

Bønnen

Det er bønnen i vid forstand Luther skriver om i denne sammenheng. Den omfattes både av praktiseringen av bønn, sang av salmer og åndelige sanger som følger Guds ord og den rette tro, men også undervisningen i Fadervår, troen, de ti bud og katekismen. Kanskje har denne fremstillingen rot i den tids pedagogikk med utenatføring og gjentakning. Det som var lært utenat kunne gjentas og brukes i bønn i gudstjenesteliv og andre livssituasjoner senere. Luther skriver at Ånden helliger Kristi folk ved disse ulike ord, som han omtaler som et legemiddel.¹⁷⁶ Han forutsetter at språket som brukes er forståelig, slik at man kan lære av det. Av dette kan vi forstå at Ånden også taler til menneskets forstand i bønnen.

Kristi kors

Kristi kors er sentralt i Luthers teologi for kirkens liv. Det gjelder ikke bare den historiske hendelse og frelsesverket fullført ved Jesu død og oppstandelse. Den kristne kirke får i følge Luther del i Kristus på en slik måte at kirken alltid vil møte motstand i verden inntil det evige liv. Her eksemplifiserer han dette som: «at det må bære al ulykke og forfølgelse, al anfægtelse og ondt (som Fadervor beder) fra djævelen, verden og kødet, sørge skjult, være usikker, forskrækket, i det ydre fattig, foragtet, syk og svag, for at det kan blive sit hovede, Kristus

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid. 405.

lig.»¹⁷⁷ Tegnet viser seg når kirken tross dette holder fast ved Kristus og Guds ord. «Thi med dette lægemiddel gør Helligånden ikke alene folket helligt, men også saligt.»¹⁷⁸ Her leder altså Ånden kirken tilsynelatende lenger enn ved andre legemidler. Han viser til saligprisningene (Matt 5), der han omtaler det å bli salig.

Med denne læren gir han på den ene siden trøst til dem som strever med ulike vanskeligheter i sitt kristenliv. Samtidig gir det et stikk til dem som bruker ytre prakt eller privilegier som tegn på den rette kirke. Vi kan merke oss at djevelen, verden og kjødet står som kreftene bak denne motstanden. Ånden leder kirken gjennom disse ytre ting ved å holde dem fast til Ordet og Skriften.

3.2.5. Oppsummering

DHÅ har en svært fremtredende plass i Luthers fremstilling av kirkens liv og ledelse. Ånden leder først mennesker inn til fellesskap med Gud idet han leder til tro og føder til nytt liv som del av Guds folk i dåpen. Videre arbeider DHÅ kontinuerlig med å lede til helliggjørelse og salighet. Til dette er Ordet det helt avgjørende middel til å lede tilbake til Guds nåde i Kristus. Ånden leder både kirkens indre liv i forhold til Gud og det ytre liv mellom mennesker. Luther viser særlig til hvordan Ånden benytter ytre, synlige ting i kirkens liv til dens helliggjørelse. Ordinasjonen av kirkens tjenere er et av disse tegn på den rette kirke, men helliggjørelsen i denne sammenheng gjelder mottakeren av de Åndens gaver som meddeles. Ånden både gir og gjør det Gud vil med kirken.

I forhold til sin samtid er Luther tydelig på sin fordømmelse av alt han mener er vranglære. Det gjelder både dem han kaller papister eller pavekirken i sin helhet, antinomerne og svermerne. Han fremstiller det slik at de på hver sin måte ledet kirken bort fra nåden i Kristus. I stedet for å la Ånden gjøre sin gjerning, avviste de enten Åndens gjerning, eller la vekt på egne gjerninger. Han svarer dem som mener han er «åndsløs» med å peke bort fra menneskets ånd og til Guds Ånd.

Hans fremstilling av Ånden er forankret i treenigheten. Slik går Ånden ut over menneskets forstand og gjør ting kirken ikke kan forstå eller forklare. Men Ånden er ikke fremstilt som uberegnelig. Kirken kan alltid kjenne igjen Ånden på at dens ledelse samstemmer med Skriften.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid., 406.

KAPITTEL 4

LESSLIE NEWBIGIN

4.1. Newbigins liv og bakgrunn

Lesslie Newbigin levde fra 1909 til 1998. Levetiden hans strekker seg over en tid med store samfunnsmessige omveltninger både på nasjonalt og internasjonalt plan, og med et mangfold av kirkesamfunn og kristelige organisasjoner i utvikling og bevegelse. Her vil jeg bare kort vise til noen moment fra Newbigins samtid, liv og bakgrunn for boka «The Open Secret» som kan gi hjelp til å lese hans fremstilling i forhold til hans kontekst.

4.1.1. Newbigins samtid

I løpet av sin lange karriere som misjonær i India, opplevde Newbigin overgangen fra koloniherrdømme til selvstendighet i 1947. Avkoloniseringen og oppblomstring av selvstendige stater i flere verdensdeler i årene fremover fikk stor betydning for kirkens selvforståelse og arbeidsmåter i misjon.

Teologisk skjedde det store endringer også på tvers av kirkesamfunn. Det viste seg delvis i motsetninger mellom liberal teologi og konservativ eller mer klassisk teologi. I India ble tre kirkesamfunn til ett. Kristne organisasjoner som arbeidet internasjonalt beveget seg i ulike retninger når det gjaldt forståelsen av hva det vil si å være kirke i samtiden. Man fant fortsatt det han selv kaller paternalisme i forholdet mellom misjonærer og lokale kristne, eller misjonsorganisasjonen og de unge kirkene.¹⁷⁹ Videre diskutertes forholdet mellom forkynnelse av Guds ord og sosialt engasjement. Den katolske kirkes andre vatikankonsil 1962-65 ga også et massivt innlegg i den teologiske debatt både med hensyn til fokus på kirken lokalt og det universelle.

IMR arbeidet for en samlet misjonsstrategi på tvers av kirkesamfunn og nasjoner, mens KV fra 1948 arbeidet for kirkelig enhet i hele verden. Det ble en større integrering av misjon og kirke da IMR gikk inn i KV i 1961.

Utviklingen av teknologi, kommunikasjonsmuligheter og økt globalisering er andre vesentlige faktor i Newbigins samtid. Samfunnet i vesten endret seg også ved en betydelig

¹⁷⁹ Newbigin, *Unfinished Agenda*, 197.

sekularisering. Kirken lokalt møtte i liten grad denne utfordringen med å vitne i eget land. Dette sto derfor gjerne i kontrast til engasjementet for misjon i andre land. Newbigins selv betegnet etter hvert samfunnet i vesten som mer hedensk enn sekulært.¹⁸⁰

4.1.2. *Newbigins liv*

Allerede som student ble Newbigins formet til å se kirken som både universell og i misjon gjennom sitt engasjement i Student Christian Movement (SCM). Han kommenterer selv at han startet sitt prestestudie som en «typisk liberaler» og endte med en sterk overbevisning om Kristi fullendte verk ved hans soningsverk på Golgata.¹⁸¹

Han ble utsendt til India av Church of Scotland i 1936 og tjenestegjorde blant tamiler som evangelist frem til 1946. Han ble en viktig forhandler for økumenisk enhet i forbindelse med sammenslutningen i Church of South India (CSI). Fra 1947 til 1974 tjenestegjorde han som biskop for CSI. Ut fra sin tjeneste der bidro han i komitéarbeid for både IMR, Faith and Order og KV for en teologisk og missiologisk forankret enhet for kirken over hele verden. Mange av hans skrifter er blitt til i forarbeid eller etterarbeid til slike møter i forbindelse med konkrete utfordringer. Etter avtale med CSI jobbet han som generalsekretær i IMR fra 1959 for å få til en god overgang med best mulig ivaretagelse av misjon ved deres integrering i KV, der han var leder for den nye avdelingen 1961-1965.

Tilbake i England, som pensjonist, underviste han kommende misjonærer ved Selly Oak College i Birmingham i hinduisme og i misjonsteologi fra 1974-1979.

4.1.3. *Bakgrunn for «The Open Secret»*

I 1958 hadde Newbigins skrevet «One Body, One Gospel, One World»¹⁸² som et samlingspunkt for diskusjonen om den foreslåtte integreringen av IMR i KV. Allerede ved KVs generalforsamling i New Dehli fant han at skriftet var for eksklusivt kirke-sentrert i sin forståelse av misjon. Bare en full trinitarisk lære kunne gi en tilstrekkelig misjonsteologi.¹⁸³ I ukene etterpå skrev han så en oppgave med tittelen «The Relevance of Trinitarian Doctrine for Today's Mission» som ble utgitt som et studiehefte av KV i 1963.¹⁸⁴ Det er i stor grad

¹⁸⁰ Ibid., 249.

¹⁸¹ Ibid., 30.

¹⁸² Lesslie Newbigins, *One Body, One Gospel, One World, The Christian Mission Today* (London: Wm. Carling & Co. Ltd., 1958).

¹⁸³ Newbigins, *Unfinished Agenda*, 198.

¹⁸⁴ Lesslie Newbigins, *The Relevance of Trinitarian Doctrine for Today's Mission* (London: Edinburgh House Press, 1963).

tankene herfra han har videreutviklet til det han senere utga i bokform som «The Open Secret» i 1978.

«The Open Secret» ble til over en periode på fire år på bakgrunn av forelesninger holdt ved både Selly Oak College og Princeton Theological Seminary.¹⁸⁵ Den kom i ny utgave i 1995, og det er denne utgaven jeg viser til.

4.1.4. Skriftet som helhet

Av forordet kan vi lese at forfatteren har både en pedagogisk og en pastoral tilnærming i det han skriver. Boka bærer preg av at den henvender seg også til studenter som ikke har lest teologi. Det er bare referansene fra Bibelen han gir henvisninger til. Dette er en svakhet når man vil etterprøve andre referanser han har til historie, samfunn og ikke minst teologi. Imidlertid skriver han at det også har vært hans hensikt å gjøre innholdet utfordrende nok for dem som har fullt teologistudium bak seg.¹⁸⁶ Hans erfaring fra teologiske diskusjoner om kirke og misjon i mange land, fra kirkens minste enheter og til det store KV, gir en tyngde bak hans fremstilling som veier noe opp for svakheten med hensyn til det akademiske nivået på hans fremstilling.

I det første kapitlet legger han premissene for hvordan vi tenker om forholdet mellom kirke og misjon i vår tid. Han ønsker å plassere debatten i et vidt bibelsk perspektiv¹⁸⁷ og argumenterer for at teologisk forståelse er avgjørende og må gå forut for strukturelle endringer.¹⁸⁸

Kapittel to dreier seg om kirkens og misjonenes autoritet for å forkynne til mennesker i dag. Deretter følger det jeg ser som hans hovedbudskap i kapittel tre. Her tilskrives misjon den treenige Gud. Dette utlegger han så videre for den enkelte person i treenigheten i kapittel fire, fem og seks. For denne oppgaven er kapittel seks, «Bearing the Witness of the Spirit», særlig interessant, men i og med fellesskapet i treenigheten finner jeg også utsagn av interesse i kapittel fire og fem. De siste fire kapitlene tar for seg ulike aktuelle misjonsteologiske temaer. Også i disse kapitlene finner jeg enkelte utsagn der DHÅs ledelse av kirken kommer til uttrykk.

¹⁸⁵ Newbiggin, *Open Secret*, vii.

¹⁸⁶ Newbiggin, *Unfinished Agenda*, 242.

¹⁸⁷ Newbiggin, *Open Secret*, 2.

¹⁸⁸ *Ibid.*, 11.

4.2. Fremstilling av Åndens ledelse av kirken

Newbiggin bruker gjerne «Åndens ledelse» som uttrykk. Men også andre uttrykk setter ord på noe av det som kan forstås som Åndens ledelse av kirken. Før jeg ser nærmere på forholdet mellom Ånden og kirken, vil jeg vise til hvordan Ånden og kirken fremstilles i og for seg. Videre følger en presentasjon av det jeg finner kjennetegner Åndens ledelse av kirken i hans fremstilling.

4.2.1. Den hellige ånd

4.2.1.1. Åndens navn

Det er særlig «the Spirit» som er det gjennomgående navnet på Guds Ånd. Han bruker også «the Spirit of God»¹⁸⁹ med henvisning til Bibelen og «the Holy Spirit»¹⁹⁰ der det inngår i en trinitarisk formel. Han omtaler Ånden et sted som «the real thing» og «the very breath of the Lord».¹⁹¹ Dette henger sammen med slik han forklarer opphavet for Åndens navn i det hebraiske «ruach» med betydningen «vind» og «pust» og knytter det til Herrens eget liv som «det levende, mektige, selv-kommuniserende nærvær av Gud selv.»¹⁹² Ånden fremstår dermed som en både levende og nær person.

4.2.1.2. Ånden i treenigheten

I Newbiggins lære om Åndens ledelse av kirken er Åndens forankring i treenigheten helt sentral. Det ser vi av både hans memoarer og av bakgrunnen i skriftet fra 1963.¹⁹³ Med sitt liv og gjerning har Guds sønn åpenbart den treenige Gud i historiens gang.¹⁹⁴ Treenigheten er dermed ikke basert på spekulasjon, men gitt i Jesus Kristus. Newbiggin holder frem Athanasius' arbeid for å utvikle en forståelse av dette som erstatning for de gamle aksiomer med dets verdensbilde, der gud var atskilt fra menneskets verden.¹⁹⁵ Jeg antar at han her viser til Athanasius' vektlegging av forståelsen av treenighetslæren som den grunnleggende forutsetning for å forkynne evangeliet i en hedensk verden. Slik kan vi lese hvordan Newbiggin tidligere har holdt frem hvordan Athanasius kalte forståelsen av Guds treenige natur for

¹⁸⁹ Ibid., 20.

¹⁹⁰ Ibid., 28.

¹⁹¹ Ibid., 23.

¹⁹² Ibid., 57, min oversettelse.

¹⁹³ Newbiggin, *Relevance of Trinitarian Doctrine* og Newbiggin, *Unfinished Agenda*, 198-199. Se også punkt 4.1.3.

¹⁹⁴ Newbiggin, *Open Secret*, 26.

¹⁹⁵ Ibid.

«arche»,¹⁹⁶ begynnelsen. Ånden utgjør et reelt bånd mellom himmel og jord, slik at Gud er direkte involvert i det Newbiggin kaller «historiens lidelse».¹⁹⁷

Treenighetens tilstedeværelse og gjerning har vist seg idet Gud har åpenbart seg i Jesus, og slik han ved Ånden har fortsatt å veilede Jesu etterfølgere til full sannhet.¹⁹⁸ I teksten utlegges hvordan Ånden har vært involvert i Jesu liv og løfte før han gis som et pant til Jesu etterfølgere på det som skal komme. Fra Jesu liv nevnes både Jesu unnfangelse, dåp, ledelse ut i ørkenen til møtet med Satan og hans tjeneste i undervisning og helbredelser.¹⁹⁹ Åndens salvelse til tjeneste for verden er fremstilt etappevis på denne måten: «Det er først når dåpen som ble initiert i Jordan har blitt utfylt i Jesu tjeneste og fullbyrdet i døden at disiplene kan gå inn i den nye Åndens salvelse gjennom deres identifisering med den oppstandne Jesus.»²⁰⁰ Den starter altså i Jesu dåp, utfylles i Jesu tjeneste og fullføres i hans død og oppstandelse. Disiplenes salvelse følger av deres identifisering med den oppstandne Jesus. Ved treenigheten gis mennesket en helt ny vei til å «forholde seg til menneskelivets realiteter på, som del av en meningsfull historie i en verden skapt og opprettholdt av Gud.»²⁰¹ For Newbiggin er den viktigste forståelsen av utsagnet «misjonen er Guds» at kirken er klar på den autoritet som står bak misjonen.²⁰² Den finner han «i Faderens, Sønnens og den Hellige Ånds navn.»²⁰³ Ånden er kontinuerlig engasjert i menneskets historie. Det er den samme ånd som fulgte Jesus i hans tjeneste, som følger disiplene videre i deres tjeneste.

Åndens ledelse av kirken er fremstilt som avgjørende for å sette kirken i kontakt med det treenige Guds fellesskap. Med dette ledes kirken til mening og sannhet om den historien den er en del av. Etter Jesu gjerning i verden, er Ånden fremstilt som den sentrale aktør for kirken i historien, og historiens mål er gitt i rammeverket av Guds historie. Det har «sin kilde i Faderens kjærlighet til Sønnen i Åndens enhet.»²⁰⁴ Denne treenighetslæren forankret i Bibelen og synliggjort i menneskets historie gir stort rom for et kirkelig sosialt engasjement for en mer rettferdig verden. Samtidig gir Åndens forankring i treenigheten kirken et Guds nærvær som gjør den til vitne om evangeliet i Jesu navn.

¹⁹⁶ Newbiggin, *Relevance of Trinitarian Doctrine*, 34.

¹⁹⁷ Newbiggin, *Open Secret*, 26, min oversettelse.

¹⁹⁸ Ibid., 27.

¹⁹⁹ Ibid., 57.

²⁰⁰ Ibid., 57, min oversettelse.

²⁰¹ Ibid., 27, min oversettelse.

²⁰² Ibid., 18, min oversettelse.

²⁰³ Ibid., 28, min oversettelse.

²⁰⁴ Ibid., 31, min oversettelse.

Newbigin poengterer viktigheten av at kirken til enhver tid og i enhver kulturell situasjon bruker de originale bibelske kilder for troen på den treenige Gud når de på ny skal sette ord på denne troen i et språk som taler til samtiden.²⁰⁵ Dette understreker det bibelske opphavet for hva vi lærer om Åndens ledelse av kirken. Tidligere har han forklart det slik: «I enhver tid må vi gå tilbake til Guds åpenbaring av Ham selv for å lære på ny, ved Åndens veiledning, hva som er vår oppgave for i dag.»²⁰⁶ I forhold til det han selv har skrevet i sine memoarer,²⁰⁷ vet vi også at behovet for forankring av kirke og misjon i treenighetslæren var en ny innsikt som presset seg fram hos ham etter å ha erfart at et snevert kristologisk utgangspunkt begrenset både kirkens selvforståelse og evangeliet i møte med religionene. Det er også hans påstand at til tross for kirkens trinitariske trosbekjennelse, lever de fleste alminnelige kristne med et gudsbilde som er en kombinasjon av gresk filosofi og islamsk teologi i stedet for tankene til kirkefedrene fra de første fire århundrene.²⁰⁸ Han utdyper ikke dette gudsbildet nærmere. Ettersom han setter det i motsetning til tankene til kirkefedrene, kan det antyde at mange forholder seg til Gud som noe annet enn den treenige Gud. Et gudsbilde som kombinerer gresk filosofi og islam kan stå i kontrast både til den nære, inkarnerte, korsfestede og treenige Gud.

Det går klart frem at Åndens ledelse av kirken, slik Newbigin fremstiller den, er tett sammenvevd i den helhetlige åpenbaringen av den treenige Gud i verden.

4.2.2. Kirken

Newbigin gir kirken en mangfoldig fremstilling. Samtidig fremstår kirken som klart definert ut fra ett sentrum. Han skriver i hovedsak om kirken som et globalt fellesskap som i hans samtid har en tilstedeværelse nesten alle steder i verden.²⁰⁹ Både kirkens universelle og misjonale karakter fremheves spesielt ettersom boka har misjonsteologi som sitt fokus. Universelt gjelder Kristi frelsesverk som det samlende idet kirken alle steder bekjenner Kristus som Herre.²¹⁰ Når det gjelder kirkens misjonale karakter, skriver han:

Kirkene er i en misjonssituasjon i det som en gang var kristendom. Dessuten, kampene som de yngre kirkene, født av vestlige misjoner har gjennomgått for å oppnå

²⁰⁵ Ibid., 27.

²⁰⁶ Newbigin, *One Body, One Gospel, One World*, 17, min oversettelse.

²⁰⁷ Newbigin, *Unfinished Agenda*, 192.

²⁰⁸ Newbigin, *Open Secret*, 27-28.

²⁰⁹ Ibid., 7.

²¹⁰ Ibid., 16.

oppgradering fra «misjon» til «kirke» har tvunget de eldre kirkene til å anerkjenne at denne atskillelsen av kirke fra misjon er teologisk uholdbar. Mer og mer har kristne fra de gamle kirkene kommet til å anerkjenne at en kirke som ikke er «kirken i misjon» er ingen kirke i det hele tatt.²¹¹

Han holder altså frem forskjellen som ligger i misjon som en dimensjon ved kirkens arbeid og det at kirken er i misjon. Det han her skriver om misjon som kirkens karakter må forstås i sammenheng med hva Newbigin legger i misjon. For ham er ikke misjon ensbetydende med hverken det å krysse landegrenser eller evangelisering. Tidligere har han skrevet at det avgjørende skjer der man krysser grensen mellom «tro på Kristus som Herre og vantro».²¹² Her i «The Open Secret» oppsummerer han sin omtale av misjon i kapittel fire, fem og seks som «forkynnelsen av riket, nærværet av riket og forutgåelsen²¹³ [prevenience] av riket.»²¹⁴ Kirke er misjon fordi kirken på samme måte som misjonæren er «sendt for å gjøre Kristus kjent og adlydt som Herre blant dem som ikke kjenner og adlyder Ham...».²¹⁵ Av dette kan vi forstå at kirken i stor grad er en dynamisk enhet for Newbigin. Kirken er i stadig bevegelse til nye mennesker og steder.

Newbigin gir også en mer generell fremstilling av kirken. Han viser til «ecclesia» som det opprinnelige ordet kirken brukte på seg selv og forklarer dets bakgrunn i forsamlingen av alle borgere som var kalt til å ta del i byens offentlige anliggender.²¹⁶ Kirken kan fremstilles som Guds forsamling fordi Gud er den som har kalt den sammen. Den er «fellesskapet som bekjenner at Jesus er Herre...»²¹⁷ Selv om han dermed i hovedsak ser kirken som et samlet fellesskap, bruker han også begreper som gjelder personene som inngår i fellesskapet når han skriver om Åndens ledelse av kirken. Slik skriver han både om «utvalgte apostler»,²¹⁸ «Jesu etterfølgere»,²¹⁹ «disiplene»²²⁰ og «den kristent troende»²²¹ når han omtaler kirken etter Jesu død og oppstandelse.

²¹¹ Ibid., 2, min oversettelse.

²¹² Newbigin, *One Body, One Gospel, One World*, 29, min oversettelse.

²¹³ Det engelske ordet «prevenience» er et substantiv jeg ikke finner noen oversettelse til. «Forutgåelse» er min egen konstruksjon og substantivering av adjektivet «forutgående», som igjen er oversatt fra det tilsvarende engelske adjektivet «prevenient».

²¹⁴ Newbigin, *Open Secret*, 64, min oversettelse.

²¹⁵ Newbigin, *One Body, One Gospel, One World*, 29, min oversettelse.

²¹⁶ Newbigin, *Open Secret*, 16.

²¹⁷ Ibid., 16, min oversettelse.

²¹⁸ Ibid., 24, min oversettelse.

²¹⁹ Ibid., 27, min oversettelse.

²²⁰ Ibid., 48, min oversettelse.

²²¹ Ibid., 88, min oversettelse.

Videre er det et trekk ved Newbigins lære om kirken at kirkens kall fremstilles på en særlig måte med hensyn til utvelgelseslæren. Av hans gjentatte ord om dette synes det viktig for ham å poengtere at det ikke ligger noen form for privilegier eller fortjeneste i kirkens utvelgelse. Man er utvalgt for alle menneskers skyld.²²² Kirken kan derfor ikke være et tilfluktsted der man tar avstand fra verden. Kirken har et ansvar i og for verden. Gud har utvalgt, kalt og sendt kirken som tjener for Jesus Kristus.²²³

Ett sted bruker han nattverdteksten fra 1. Kor 11,23-26 som et grunnlag for å vise hvordan kirken kontinuerlig fornyes i tilknytning til Kristi kropp.²²⁴ «Kirken er i verden som stedet hvor Jesus, i hvem hele guddommens fylde hviler, er nærværende, men den er ikke selv den fylden. Den er stedet der fyllingen finner sted (Ef 1,23).»²²⁵ Slik Jesu tjeneste besto i å forkynne evangeliet om Guds rikes komme i både ord og handling, fremstiller Newbigin kirken som den videre oppfølging og utvidelse av hans tjeneste idet kirken både taler om Jesus og gjør hans gjerninger.²²⁶ På den måten er Guds rike til stede ved kirken.²²⁷

Når Newbigin fremstiller kirken som dynamisk og i misjon, står dette i kontrast til det han skriver om kirken i seg selv som svak og utsatt for prøvelser.²²⁸ Det går frem av det han skriver at han anser dette mer som normaltilstanden enn at kirken skulle ha en privilegert stilling i samfunnet. Dette har han tidligere utdypet slik: «Kirken skal ikke regjere og kontrollere historiens begivenheter, men være den lidende tjener og Herrens vitne, manifesterende i sitt vitnesbyrd den sanne mening av disse begivenheter.»²²⁹ og «Kirken er ikke redskapet for Guds ledelse av verden, men vitnesbyrdet om hans ledelse både ved å tale og ved å lide.»²³⁰ Kirkens svakhet er også et uttrykk for dens tilkortkommenhet og ufullkommenhet. I tilknytning til den tredje trosartikkel skriver han:

Jeg tror på en hellig allmenn og apostolisk kirke. Og jeg tror at Guds rike er nærværende midt i dette syndfulle, svake, splittede fellesskapet, ikke gjennom noen kraft eller godhet av dens eget, men fordi Gud har kalt og utvalgt dette selskapet av mennesker til å være bærere av hans gave på vegne av alle mennesker.²³¹

²²² Ibid., 17,32, 77.

²²³ Ibid., 18.

²²⁴ Ibid., 45-46.

²²⁵ Ibid., 180, min oversettelse.

²²⁶ Ibid., 46.

²²⁷ Ibid., 47.

²²⁸ Ibid., 62.

²²⁹ Newbigin, *Relevance of Trinitarian Doctrine*, 42, min oversettelse.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Newbigin, *Open Secret*, 54, min oversettelse.

Kirken kan altså forstås som et redskap for Guds vitnesbyrd om Hans rike til verden. At kirken i seg selv er svak og i prøvelser gir rom for at Åndens rolle i forhold til kirken blir tydeligere.

4.2.3. Åndens ledelse av kirken

I punktene over har jeg gjort rede for hvordan Newbigin fremstiller Ånden særlig forankret i en treenighetslære som setter rammer for menneskets historie generelt og kirkens historie spesielt. Kirken fremstilles med et tydelig fokus i Kristus, samtidig som det er kirkens yttergrense som er av særlig interesse for Newbigin. Hva sier så Newbigin om hvordan Ånden leder i dette grenselandet?

For det første viser han til et bestemt grunnlag og start for Åndens ledelse pinsedag. Selv om Jesus ble salvet av DHÅ til sitt oppdrag i dåpen, poengterer Newbigin at dette ikke var fullstendig før Jesus ble ett med verdens synd på Golgata. «Inntil da hører vi ingenting om en Åndens gave til disiplene.»²³² Han viser også til kommentaren i Joh 7,39 om at Ånden ikke var gitt under Jesu jordiske tjeneste fordi han enda ikke var herliggjort.²³³ Men nå er «veien åpen for disiplene til å ta del i den – i den fullstendige dåp som er dåp i vann og Ånden til å bære verdens synd.»²³⁴ Han understreker at løftet om Ånden som ble oppfylt pinsedag gjaldt en forsmak og garanti på det fullkomne Guds rike som skal komme.²³⁵ Åndens ledelse i denne sammenheng gjelder altså det å føre kirken inn i fellesskap med Jesu liv og tjeneste mens kirken venter på det fullkomne Guds rike.

4.2.3.1. Åndens suverenitet og frihet

Newbigin fremstiller det som vesentlig for kirkens selvforståelse og arbeid at vi regner med Åndens suverenitet og frihet i forhold til kirken. Hva sier han om dette, og hvilken betydning har det for Åndens ledelse av kirken?

Han skriver at misjon er: «Den Hellige Ånds gjerning, som i sin suverene frihet både overbeviser verden (Joh 16,8-11) og leder kirken mot den fulle sannhet som den enda ikke har grepet (Joh 16,12-15).»²³⁶ Det er altså ikke kirkens gjerning, men Guds gjerning som er den vesentlige for misjonens mål om å «bringe det universelle Kristi verk til frelse for verden

²³² Ibid., 48, min oversettelse.

²³³ Ibid.

²³⁴ Ibid., min oversettelse.

²³⁵ Ibid., 58.

²³⁶ Ibid., 59, min oversettelse.

nærmere fullendelsen.»²³⁷ Forholdet mellom Åndens kontroll og kirkens rolle fremstiller han slik:

På dette punkt må kirken være stille. Den har ikke kontroll over misjonen. En annen har kontroll, og hans friske gjerning vil gjentatte ganger overraske kirken, overbevise den om å slutte å snakke og å lytte. Fordi Ånden selv er suveren over misjonen, kan kirken bare være den oppmerksomme tjener.²³⁸

Ånden har altså en kontroll som kirken ikke besitter. Når Ånden handler, skal kirken ikke tale, men lytte oppmerksomt. Åndens friske gjerning som gjentatte ganger vil overraske og overbevise kirken synes å vise til hendelser både i fortiden og i fremtiden. Dette skriver han etter å ha vist til fortellingen om Peter og Kornelius (Apg 10) og de videre følger hendelsen fikk for kirken (Apg 11 og 15). Newbigin holder frem hvordan dette har blitt en fortelling om ikke bare Kornelius' konvertering, men også om Peters og videre kirkens konvertering.²³⁹ Han beskriver det slik at Peter er blitt forberedt av Ånden til å følge med hedningene hjem til Kornelius gjennom det som «synes å være et angrep på hans trofasthet til loven»,²⁴⁰ men som overbeviser ham om å dra og forkynne i Kornelius' hus. Mens han enda taler «går situasjonen ut av hans kontroll. Kornelius og hans hus blir fanget opp, på en måte som ikke kan motsies, inn i den samme erfaring av frihet og glede som Peter og de andre har kjent siden pinse.»²⁴¹ Her sammenlikner Newbigin Åndens komme på pinsedag med det at hedningene mottar Ånden mens Peter taler. Videre skriver han at Peter forstår at det ikke er han som har kontroll, men at «en kraft større enn hans egen har brutt ned gjerdet som beskyttet fromme jøder fra de urene av den hedenske verden.»²⁴² Han reagerer på dette faktum med ydmyk aksept og døver dem på dette grunnlaget. Når Peter senere forsvaret dette overfor kirken for øvrig, forklarer Newbigin at «Hans forsvar er bare å fortelle Åndens unektelige aktiviteter som han har blitt ledet av, og å konkludere» med ordene fra Apg 11,17b: «hvem er da jeg, at jeg skulle kunne hindre Gud?»²⁴³ Ånden er altså suveren i forhold til kirken på den måten at kirken ikke har kontroll over hans aktivitet. Samtidig er det naturlig at kirken følger opp Åndens aktivitet. Åndens suverene gjerning er retningsgivende for kirken.

²³⁷ Ibid., 60, min oversettelse.

²³⁸ Ibid., 61, min oversettelse.

²³⁹ Ibid., 59.

²⁴⁰ Ibid., min oversettelse.

²⁴¹ Ibid., min oversettelse.

²⁴² Ibid., min oversettelse.

²⁴³ Ibid., min oversettelse.

Slik viser Newbiggin til hvordan apostelmøtet i Jerusalem tolket Åndens aktivitet i denne hendelsen som bestemmende for kirkens fremtidige lære og praksis. Tilhengerne av omskjærelse hadde ifølge ham en «ekstremt sterk sak» med «overveldende vekt av autoritet».²⁴⁴ Det ene argumentet som talte for å sette til side omskjærelsen var «Bare argumentet om faktum – nemlig det faktum – at gjennom forkynnelsen av Kristus, hadde Guds egen Ånd åpenbart og umiskjennelig blitt gitt til uomskårne hedninger.»²⁴⁵ Hele apostelmøtets hensikt har Newbiggin tidligere tilskrevet Åndens veiledning med forklaringen om at de kom sammen i Jerusalem «for å lære sammen hva den Hellige Ånd ville si.»²⁴⁶ Newbiggin påpeker det uklare i at bestemmelsene inkluderte «semittiske elementer som ikke kunne være og ikke har blitt akseptert som permanent gyldig.»²⁴⁷ Men møtet ga tydelige svar på at «inkorporering i Jesu Kristi fellesskap ikke betydde aksept av den kulturelle verden som Jesus selv hadde levd i og akseptert.»²⁴⁸ Det avgjørende var bare Åndens nærvær. Slik Åndens suverenitet og frihet er presentert her, viser det til at Ånden griper reelt inn i verden og skaper noe nytt ut over det kirken har kontroll over. Kirkens anerkjennelse av Åndens suverenitet viser seg i at den følger etter der Ånden har gått foran.

Jeg ser det slik at forståelsen av Åndens suverenitet og frihet er grunnleggende særlig for det Newbiggin videre skriver om kirken i misjon og Ånden som misjonsagent.

4.2.3.2. Ånden leder kirken i misjon

Ånden fremstilles fremfor alt som en misjonsagent i verden.²⁴⁹ Ånden er den egentlige misjonær. Kirkens begrensede rolle i misjon i forhold til DHÅ har han tidligere forklart slik: «Kirken deltar i misjonen bare i kraft av dens deltakelse i Den hellige ånd.»²⁵⁰ I «The Open Secret» viser Newbiggin for det første til sammenhengen mellom at Ånden blir gitt til kirken og oppdraget Jesus gir til kirken. «Hans misjon skal bli deres misjon. Og slik skal også hans Ånd bli deres (Joh 20,22).»²⁵¹ Åndens rolle som misjonsagent er uttrykt slik:

Den aktive misjonsagent er en kraft som styrer, veileder, og går foran kirken.: den frie, suverene, levende Guds Ånds kraft. Misjon er ikke bare noe som kirken gjør; det er

²⁴⁴ Ibid., 60, min oversettelse.

²⁴⁵ Ibid., min oversettelse.

²⁴⁶ Newbiggin, *One Body, One Gospel, One World*, 19, min oversettelse.

²⁴⁷ Newbiggin, *Open Secret*, 155, min oversettelse.

²⁴⁸ Ibid., min oversettelse.

²⁴⁹ Ibid., 56.

²⁵⁰ Newbiggin, *One Body, One Gospel, One World*, 18-19, min oversettelse.

²⁵¹ Newbiggin, *Open Secret*, 48, min oversettelse.

noe som gjøres av Ånden, som selv er vitnet, som forandrer både verden og kirken, som alltid går foran kirken i dens misjonsreise.²⁵²

Dette er en innholdsmettet tekst som sier mye om det som karakteriserer Åndens gjerning og hvilken forskjell den gjør ikke bare gjennom og for kirken, men også utenfor kirken. Vi kan finne flere stikkord til det han videre sier om Åndens ledelse av kirken som jeg vil se nærmere på i de påfølgende punktene. Her vil jeg først se nærmere på det som gjelder å styre, veilede og gå foran som ulike sider ved det å lede som Newbiggin finner eksempler på fra Apostlenes gjerninger.

Newbiggin peker på ulike sider ved Åndens ledelse i Apostelgjerningene med ord som: få i stand, forberede, lansere, initiere, veilede og føre til. I samråd med definisjonen på misjon som jeg tidligere har vist til, kan dette forstås som ulike måter å fremstille Åndens ledelse av kirken der den beveger seg i grenselandet mellom tro og vantro.²⁵³ Han skriver om Ånden som får i stand møtet mellom Filip og den etiopiske hoffmannen (Apg 8,26-40), som forbereder Ananias til å motta Saulus som bror (Apg 9,10-19), og forbereder Peter til å bryte prinsipp i møte med hedninger. Det er Ånden som initierer den første hedningemisjon (Apg 13,1f) og som veileder misjonærene videre på deres reiser (Apg 16,7).

Åndens styrende lederfunksjon finner vi der han leder med innsikt, oversikt og makt som går ut over det den enkelte troende aktør og senere kirken kjenner. Hans oversikt over tid og sted gjør at han kan forberede den enkelte og vise vei til rett tid. Ånden som veileder viser en medvandrende lederrolle med nærhet til situasjonen, slik Filip ledes til hoffmannens vogn. Ånden som foregangsmann finner vi spesielt der han åpner veien inn til å dele evangeliet med vantro for den troende. Slik åpnet Ånden Peter for å sette til side prinsipper overfor hedningene slik at han kunne dele evangeliet med dem.

4.2.3.3 Åndens vitnesbyrd

Åndens tilstedeværelse i kirken er i seg selv et vitnesbyrd om at Guds rike er underveis.²⁵⁴ Newbiggin skriver også om kirkens alminnelige liv at «Åndens nærvær vil gjøre dem til vitner.»²⁵⁵ Han bruker særlig Markus 13 og Johannes 14-16 i sin fremstilling av forholdet mellom Åndens vitnesbyrd og kirkens vitnesbyrd.

²⁵² Ibid., 56, min oversettelse.

²⁵³ Se punkt 4.2.2. og note 205.

²⁵⁴ Newbiggin, *Open Secret*, 58.

²⁵⁵ Ibid., 58, min oversettelse.

Teksten i Markus 13 brukes som bakgrunn for å sammenlikne Kristi korsdød og oppstandelse med de trengsler som følger av at evangeliet om Guds rike forkynnes inn i verden.²⁵⁶ Han viser til at evangeliet med nødvendighet vil føre med seg trengsler i verden som kirken også vil lide under. Her kommer Åndens vitnesbyrd til sin rett. Han skriver: «denne lidelsen vil være anledningen for Åndens vitnesbyrd, og dette vitnesbyrde må gis til alle nasjonene.»²⁵⁷ Newbigin viser blant annet til Mark 13,10-13, der det står i vers 11: «Men når de arresterer dere og fører dere for retten, så vær ikke på forhånd bekymret for hva dere skal si, men si det som blir gitt dere i samme stund! For det er ikke dere som taler, men Den hellige ånd.»

En annen henvisning er til Jesu ord om Talsmannen (Joh 16,7-15). Også her er Ånden fremstilt i en juridisk kontekst idet han skal «gå i rette med verden og vise den hva synd er, hva rettferdighet er, og hva dom er.» (v.8b). På samme måte beskriver Newbigin det som en anledning for Åndens vitnesbyrd når verden hater Jesu disipler.²⁵⁸ Her henviser han til der Jesus forespeiler disiplene at verden vil hate dem (Joh 15,18-27), og følger opp med løftet om at «Når Talsmannen kommer, han som jeg skal sende dere fra Far, sannhetens Ånd som går ut fra Far, da skal han vitne om meg.» (Joh 15,26). Her har Newbigin en mer tydelig fremstilling av hvilken forskjell Ånden gjør for kirken. «Ånden vil faktisk gå foran dem for å overbevise verden og veilede inn til sannhetens fylde (Joh 16,8-15).»²⁵⁹ Åndens vitnesbyrd er altså knyttet til sannheten. Denne sannheten skal tales gjennom Jesu etterfølgere i møte med verdens trengsler og hat. Sannheten som skal forkynnes er at Guds rike har vunnet over ondskapens krefter.²⁶⁰

Åndens vitnesbyrd leder mennesker til kirkens tro. Ånden både forsvaret og kommer kirken til hjelp i dens svakhet. Resultatet er at både verden og kirken forandres. Men hva innebærer denne forandringen?

4.2.3.4. Ånden forandrer verden og kirken

Etter pinsedag fremstilles Ånden som stadig aktiv i forhold til det å skape både tro og bekjennelse. Newbigin omtaler dette blant annet som å føre mennesker fra begrepsforståelse til relasjon der man hører og svarer.²⁶¹ Guds navn er ikke nøytralt i den enkelte kultur, men er knyttet til ulike tankesett. Ved troen blir dette tankesettet byttet ut idet man får en relasjon til

²⁵⁶ Ibid., 38.

²⁵⁷ Ibid., 39, min oversettelse.

²⁵⁸ Ibid., 46.

²⁵⁹ Ibid., 47

²⁶⁰ Ibid., 39.

²⁶¹ Ibid., 20.

den treenige Gud som taler til mennesket. Åndens gjerning i forbindelse med at det gamle tankesettet brytes er fremstilt i kontrast til det man kan kalle en naturlig hendelse. Newbigin viser her til Jesu ord om at det er ved Faderens gave at Peter kan bekjenne Jesus som Kristus (Matt 16,17).²⁶² Ånden er og gir denne troens gave, og ved denne åpenbares Guds rike som ellers er skjult for verden. Riket er «skjult i Jesu kors, men nettopp i dets skjul åpenbares det til dem som Gud gjennom hans Ånd gir troens gave.»²⁶³ Slik leder Ånden stadig nye folkeslag og tungemål til å delta i bekjennelsen av Jesus som Herre.²⁶⁴

Newbigin bruker blant annet tekster av Paulus til å utdype Åndens rolle når den enkelte går fra vantro til tro. I Romerbrevet 8 finner han uttrykk for hva det vil si å være «plassert under Åndens regjering, for all ‘frigjøring’ er en endring av regjering (8,2).»²⁶⁵

Hva gjør så Ånden videre med kirken når den kommer under hans styresett? I sitatet over er det som utgangspunkt gitt at man er satt fri fra synd og død. Han viser videre til fornyelse av hele personligheten med henvisning til Rom 8,10, og til «frigjøring av hele skapningen fra dominansen av falske krefter Rom 8,19-21.»²⁶⁶ I tråd med teksten videre er Ånden omtalt som «førstefrukten» som forsikrer oss om det som skal komme for fullt senere.

Et annet bilde på Ånden som han løfter frem fra Paulus er et «pant». «Åndens gave er relatert til rikets komme slik forhåndsutbetaling er relatert til fullt oppgjør av en konto... Åndens tilstedeværelse er et reelt nærvær av kjærlighet, glede og fred som tilhører Guds perfekte rike, men det er ikke enda disse tingene fullt ut.»²⁶⁷ I et senere kapittel utdyper Newbigin den samme teksten videre. Her presiserer han at Åndens regime ikke bare gjelder på det indre og usynlige plan. «Slik Jesu oppstandelse ikke bare var en ‘åndelig’ hendelse, slik overvinner Åndens regime dualismen av kropp og ånd og strekker seg til fornyelse av hele personen (Rom 8,9-11).»²⁶⁸ De tre kjennetegnene på denne fornyelsen som han nevner er: «befrielse fra en slaves religion til en barnlig religion», håpet i arven og «aksepten av kallet til å ta del i de messianske lidelser gjennom hvilke bare Jesus har åpnet veien til herlighet (8,12-17).»²⁶⁹ Av dette ser vi at Newbigin holder frem at Ånden endrer kirken reelt både i forhold til Gud, på det personlige plan for både kropp og ånd, og i forhold til andre krefter i verden. Samtidig vektlegger Newbigin det foreløpige og ufullkomne ved det hele.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid., 53, min oversettelse.

²⁶⁴ Ibid., 20.

²⁶⁵ Ibid., 63 og 106, min oversettelse fra s.63.

²⁶⁶ Ibid., 63, min oversettelse

²⁶⁷ Ibid., 62, min oversettelse.

²⁶⁸ Ibid., 106, min oversettelse.

²⁶⁹ Ibid., min oversettelse.

Videre benytter han seg også av Paulus' uttrykk for at Ånden gir barnekår hos Gud (Rom 8,12-17).²⁷⁰ Det tilskrives Ånden å sette den troende inn i nye kår i sitt forhold til Gud. Med barnekåret blir man arving og kan se frem til å besitte arven fullt og helt.²⁷¹ Men det er også en annen side ved barnekåret som setter oss i forbindelse med Jesu liv. Dette utdyper Newbigin der han viser til Jesus som «Sønnen».

Selv om Jesus er bærer av riket, er han likevel samtidig den lydige Sønnen. Den suverenitet som han bringer og som sender på flukt de demoniske kreftene (Mark 1,27) er ikke utøvd i hans eget navn, men i Faderens navn. Det er utøvd ved en som ser opp i kjærlig lydighet som en sønn til en far.²⁷²

I barnekåret ligger det altså en endring av status som kan gi tilgang på Guds rikes krefter. Men det Newbigin her fremhever er hvordan Jesu sønneforhold til Faderen viste seg i kjærlighet og lydighet, og ved at han ga Faderen æren. Igjen holder Newbigin særlig frem deltakelsen i Jesu lidelser i det han skriver om barnekåret.

Vår sanne stand som barn og arvinger vil bli autentisert ved vår deltakelse i Jesu lidelser. Enda en gang, som i de johanninske diskurser, er det midt i verdens avvisning og de messianske prøvelser som strømmer fra det at vi er forsikret om Åndens tilstedeværelse.²⁷³

Lidelsen forklares som fødselsveer av en ny verden. Åndens tilstedeværelse i kirken kjennetegnes av at kirken tar del i disse smertene fylt med håp.²⁷⁴

4.2.3.5. Ånden leder kirkens liv

At Ånden forandrer både verden og kirken gir uttrykk for en kirke som settes i bevegelse i en bestemt retning. Men Newbigin tillegger også Ånden en lederfunksjon der kirken tilsynelatende er i ro. Hva skriver han om dette, og hvilken forskjell gjør det for kirken at Ånden har en lederfunksjon innad i kirken?

Som også andre steder i boka, henviser han til Roland Allens tanker fra «The Ministry of the Spirit» når han skriver om Åndens ledende rolle både for kirke og misjon. Der han følger Allens fremstilling av skillet mellom misjonærens oppgave og Åndens ledelse finner vi

²⁷⁰ Ibid., 22.

²⁷¹ Ibid., 63.

²⁷² Ibid., 22, min oversettelse.

²⁷³ Ibid., 63, min oversettelse.

²⁷⁴ Ibid., 107.

implisitt et uttrykk for hvordan Ånden har en lederrolle også i og for den etablerte kirken. Han skriver:

Ånden er suveren og fri, og misjonæren må stole på at Ånden gjør sin egen gjerning. Der Kristus bekjennes, der evangeliets ord forkynnes og evangeliets sakramenter administreres, og der det er en tjeneste som knytter det nye fellesskapet til det videre fellesskap av den alminnelige kirke, der, trodde Allen, må man stole på at den Hellige Ånd sørger for alt som er nødvendig, og misjonæren har gjort hans eller hennes jobb og kan gå videre.²⁷⁵

Indirekte kan man av dette lese at disse ytre ting er synlige tegn på at det finnes en kirke på stedet, og at DHÅ gjør sin gjerning i den. Misjonæren kan på den bakgrunn reise videre i tillit til at DHÅ vil sørge for kirken. Ånden er suveren og fri, men er samtidig til å stole på.

Newbigin forklarer ikke hvordan Ånden er til stede i disse ulike synlige tegn på den etablerte kirke, men viser til Åndens rolle som forsørger. Ånden vet hva kirken trenger, og har makt til å gi det som trengs. Han skriver om Ånden som «utruster dem som er kalt med de nødvendige gaver for alle de ulike former for tjeneste, og Ånden som veileder kirken inn til all sannhet.»²⁷⁶ Det er nærliggende å tro at han her peker på kombinasjonen av nådegaver og tjenesteoppgaver som det gis eksempler på i Romerbrevet 12 og 1. Korinterbrev 12. Slik de her fremstår er de gaver gitt for kirkens liv og fellesskap. Dette er uttrykk for et utrustende lederskap.

Det han skriver om veiledning inn til all sannhet er en side ved Åndens ledelse som han er inne på gjentatte ganger i sin fremstilling.²⁷⁷ Noen steder knytter han dette til at Gud skal legge alt inn under Jesu føtter.

Hensikten med dialog for den kristne er lydig vitnesbyrd om Jesus Kristus, som ikke er kirkens eiendom, men Herre over kirken og over alle folkeslag og som æres idet den levende Hellige Ånd tar alt som Faderen har gitt menneskeheten – alle folkeslag av enhver tro og kultur – og erklærer det til kirken som det som tilhører Kristus som Herre. I dette møtet forandres kirken, verden forandres, og Kristus herliggjøres.²⁷⁸

Når kirken vokser, fører veksten ikke bare til at kirken blir større, men tilveksten endrer kirken samtidig. Dette skjer ved at Ånden åpenbarer stadig mer av sannheten når nye deler av

²⁷⁵ Ibid., 130, min oversettelse.

²⁷⁶ Ibid., min oversettelse.

²⁷⁷ Ibid., 27, 59, og 182-183.

²⁷⁸ Ibid., 182-183, min oversettelse.

verden inkorporeres i kirken og setter form på den. Fra fortellingen om Peter og Kornelius beskriver Newbiggin følgene for kirken på denne måten:

Kirken selv ble en type samfunn forskjellig fra hva det var før Peter og Kornelius møttes. Det hadde vært et samfunn lukket innenfor Israels kulturelle verden; det ble noe radikalt forskjellig, et samfunn som spente over den enorme kløften mellom jøde og hedning og var åpen til å omfavne alle nasjoner som hadde vært utenfor pakten som Israel levde ved.²⁷⁹

Mer generelt om misjonens følger for kirken skriver han:

Misjon, som jeg har insistert på, er ikke bare kirke-utvidelse. Det er en handling ved hvilken den Hellige Ånd gjør nye ting, bringer til liv ny lydighet. Men de nye gavene er for hele kroppen og ikke bare for de nye medlemmene. Misjon innebærer læring så vel som undervisning, å motta så vel som å gi.²⁸⁰

Slik leder Ånden kirken til å gi rom til stadig nye som bekjenner Jesus som Herre. Ånden utfordrer kirkens fleksibilitet for at kirken alltid kan være åpen til å ta imot disse nye troende.

4.2.4 Ånden foran kirken

At Ånden går foran kirken er en uttrykksmåte Newbiggin ofte bruker. Han skriver for eksempel at «Ånden vil faktisk gå foran dem for å overbevise verden og veilede dem inn til den fulle sannhet (Joh 16,8-15).»²⁸¹ Og om Åndens vitnesbyrd skriver han også at «Ånden er selv vitnet som går foran kirken på dens misjonsreise.»²⁸² Newbiggin forklarer ikke nærmere hvordan dette skjer i denne del av teksten. Men andre steder viser han til eksempler fra egen erfaring av hvordan Ånden kan gå foran.

Min egen erfaring som misjonær har vært at kirkens betydelige fremskritt ikke har vært resultat av våre egne beslutninger om mobilisering og fordeling av «ressurser»... Etter min erfaring har de betydelige fremskritt kommet gjennom hendelser som fortellingen om Peter og Kornelius er et paradigme for, på måter som vi ikke har noen kunnskap om på forhånd. Gud åpner hjertet til en mann eller en kvinne i evangeliet. Budbringeren kan være en fremmed, en forkynner, en del av Skriften, en drøm, en besvart bønn, eller en dyp erfaring av glede eller sorg, av fare eller utfrielse ... Det var den frie og suverene Guds verk som går foran hans kirke.²⁸³

²⁷⁹ Ibid., 60, min oversettelse.

²⁸⁰ Ibid., 139, min oversettelse.

²⁸¹ Ibid., 47, min oversettelse.

²⁸² Ibid., 61, min oversettelse.

²⁸³ Ibid., 64, min oversettelse.

Flere av eksemplene han bruker viser til at troende har vært i kontakt med ikke-troende. Det gjelder for eksempel både den fremmede forkynneren og indirekte også at ikke-troende har fått tak i en del av Skriften. Det kan se ut som Newbigin i denne sammenheng bruker kirkebegrepet mer snevert enn når han skriver om kirkens tjenere enkeltvis. Alt etter hvordan man leser dette, finner vi derfor ikke alltid et skarpt skille mellom Guds verk i Ånden og kirken som aktør. Eksempler som personlig bønn, drøm og andre erfaringer på det indre eller ytre plan er mer tydelig utenfor de områder der kirken er aktør. Eksemplene over samsvarer til dels ordrett med eksemplene på Åndens forutgående gjerning som han brukte i studieheftet fra 1963.²⁸⁴ Der følger han opp med denne kommentaren til kirkens arbeidere: «Denne berøring av den forutgående og suverene Ånden må aksepteres og anerkjennes av evangelisten som hans veileder.»²⁸⁵

Vi kan følge dette skillet Newbigin setter mellom Åndens og kirkens gjerning tilbake til hans praktiske erfaring fra en kirke i misjon i India. Kanskje er hans kirke-begrep i denne sammenheng avgrenset til de offisielle kirke- og misjonskomitéer som utarbeidet strategier for hvor man plasserte sine betalte evangelister og prester. Slik viser han til en bestemt erfaring når han presenterer sin misjonsstrategiske tenkning. Her hadde Ånden en uttalt ledende rolle i forhold til hvor og hvem kirken fulgte opp.²⁸⁶ Anledningen gjaldt en forespørsel om dåp fra et område der kirken ikke hadde hatt utplassert noen arbeidere. Dette setter han i sammenheng med Åndens forutgående gjerning. I denne situasjonen valgte kirken å la seg lede av Åndens forutgående gjerning. Når Newbigin i denne forbindelse presenterer de seks elementer han ser på som essensielle for formingen av «en virkelig ansvarlig kirke» er Åndens ledelse utgangspunktet.²⁸⁷ Første punkt gjelder den eller dem som er «berørt og vekket av den Hellige Ånd til å søke denne nye veien» på ulikt vis.²⁸⁸ Disse personene anser Newbigin som utvalgt av Ånden til å anerkjennes som lokale ledere i sitt område. Kirken følger opp Åndens ledelse ved å anerkjenne disse som ledere for den lokale forsamlingen og bistå med hjelp som venn og ikke kontrollør. «Ved lydig å følge hvor Ånden leder, ofte på måter hverken planlagt, kjent, heller ikke forstått, lever kirken ut håpet som er gitt den ved nærværet av Ånden som er den levende forsmak på riket.»²⁸⁹

²⁸⁴ Newbigin, *Relevance of Trinitarian Doctrine*, 71.

²⁸⁵ Ibid., 71, min oversettelse.

²⁸⁶ Newbigin, *Unfinished Agenda*, 146-147.

²⁸⁷ Ibid., 147, min oversettelse.

²⁸⁸ Ibid., min oversettelse.

²⁸⁹ Newbigin, *Open Secret*, 65, min oversettelse.

Ånden som går foran kirken viser på den ene side til forståelsen av Åndens suverenitet i forhold til kirken.²⁹⁰ På den andre siden understrekes det som vesentlig at kirken ser på denne Åndens forutgående gjerning som Åndens ledelse av kirken og bestemmende for hvordan kirken skal følge opp med sine tjenester.

4.2.5. Å skille mellom åndene

Går det noen grense for hva vi kan forstå som Åndens ledelse i følge Newbigin? Dette er ikke gitt noe stort fokus i «The Open Secret». Bare ganske få steder kan man finne at Newbigin er tydelig og skriver noe som avgrenser hva som kan gjelde som Åndens ledelse. Han bruker mye mer plass til å påpeke Åndens spillerom, understreke Åndens suverenitet og poengtere kirkens manglende mulighet til å kontrollere Ånden. Når han likevel setter ord på dette enkelte steder, blir hans lære om Åndens ledelse mindre ensidig, og det gir en viss balanse til hvordan vi kan forstå det han lærer om Åndens ledelse av kirken i sin helhet.

Han er tydeligst når han uttrykker dette i kapitlet «The Gospel among the Religions». Her forklarer han at den Hellige Ånd er «den som ærer Kristus ved å ta alle Guds gaver og vise dem til kirken som Kristi skatt (John 16, 14f).»²⁹¹ Ånden leder kirken «inn til den fulle sannhet i Jesus, som er den som alle ting består i (Kol 1,17).»²⁹² Dette kan vi se som et kjennetegn ved Åndens ledelse. Retningen peker inn til Kristus. Ånden leder mennesker inn til Kristus, og ny sannhet fører ikke bort fra Jesus, men består i ham. Dette faste fokus for den troende fremstiller han også slik: «Jesus er for den troende, kilden som hans eller hennes forståelse av erfaringens totalitet er hentet fra, og derfor kriteriet som andre forestillinger dømmes i forhold til.»²⁹³

Åndens fokus på Jesus følger Newbigin videre opp med en tydelig lære om å skille mellom ånder. «Ikke enhver ånd er den Hellige Ånd. Ikke enhver form for vitalitet er hans gjerning. Det er behov for dømmekraftens gave.»²⁹⁴ Her konkretiserer han ikke med kriterier å dømme ut fra. I stedet viser han igjen til fortellingen om Peter og Kornelius og påpeker at Peter hadde behov for dømmekraftens gave for å skille mellom hva som kunne være Åndens gjerning og ikke Antikrists verk. I stedet for tommelfinger-regler eller kriterier, holder

²⁹⁰ Se punkt 4.2.3.1.

²⁹¹ Newbigin, *Open Secret*, 187, min oversettelse.

²⁹² Ibid., min oversettelse.

²⁹³ Ibid., 168, min oversettelse.

²⁹⁴ Ibid., 187, min oversettelse.

Newbigins frem nettopp den manglende sikkerhet når kirken går i dialog med andre religioner. «Det finnes ingen erstatning for dømmekraftens gave,...», skriver han.²⁹⁵

Også i hans memoarer er Newbigins som forkjemper for kirkens enhet forsiktig med å tilrettevise hvordan Åndens ledelse er forstått i ulike deler av kirken. Det er heller mangel på rom for Ånden i sekulære bevegelser som marxisme og frigjøringsbevegelser eller i det moderne vitenskapelige verdensbilde han etterlyser. Et sjeldent eksempel finner vi likevel der han skriver om sitt møte med ledere fra en pentekostal kirke i Santiago i Chile. Etter å ha prekt på deres gudstjeneste og erfart ulike sider ved deres gudstjenestefeiring stilte han spørsmålet til pastorene om «sammen med den Hellige Ånd, andre ånder også var i arbeid i dette møtet.»²⁹⁶ Spørsmålet viser både at Newbigins skiller mellom ulike ånder, og samtidig at han er forsiktig når han veileder andre ut fra den dømmekraft han selv er gitt.

4.2.6. Oppsummering

Newbigins fremstilling setter kirken under Åndens ledelse. Ånden setter kirken inn i fellesskap med den treenige Gud. Han leder den enkelte til tro og bekjennelse på Jesus som Herre. Ånden leder til en forsmak på den kjærlighet, glede og fred som følger med Guds rike. Ånden har gitt kirken en ny status som følger av barnekår. Men kirkens kall og utvelgelse gjelder til tjeneste for Guds rikets fremvekst i verden. Ånden leder kirken gjennom historiens lidelser på en måte som fremhever Åndens vitnesbyrd fremfor kirkens eget vitnesbyrd.

Det er vesentlig for kirkens selvforståelse og arbeidsmåter at den aksepterer Åndens suverenitet og frihet. Ånden er fremstilt som den egentlige misjonsagent, og kirken gjør klokt i å følge der Ånden har gjort seg til kjenne. Fortellingen om Peter og Kornelius er forstått som et paradigme for hvordan Ånden leder kirken i misjon. Her er det et vesentlig trekk at Ånden går foran kirken, og kirken følger etter. Ånden leder stadig nye mennesker inn til Kristus. Han sørger for at kirken har alt den trenger for sitt liv, og åpner den for nye mennesker og til den fulle sannhet.

²⁹⁵ Ibid., 188, min oversettelse.

²⁹⁶ Newbigins, *Unfinished Agenda*, 186, min oversettelse.

KAPITTEL 5

SAMMENLIKNENDE ANALYSE

Ut fra så omfattende tekster er mulighetene uendelige i forhold til hva man kan velge å sammenlikne i deres fremstillinger. De momentene jeg her har valgt å trekke frem er derfor bare et lite utvalg av disse. Jeg har valgt dem hovedsakelig ut fra hva jeg har vurdert som vesentlig for de to med hensyn til Åndens ledelse av kirken slik det fremgår i de aktuelle skriftene som helhet. Denne vurderingen er til dels preget av min subjektive oppfatning. Samtidig kan det at jeg tar hensyn til helheten i skriftet bidra til at jeg fokuserer på sider ved deres fremstilling som kan gjenkjennes som representative for deres teologi. Jeg mener at det som kan gjenkjennes som representativt står best i forhold til å gi svar på min problemstilling.

Jeg har valgt å drøfte sammenfall og ulikheter i deres fremstilling tematisk. Det gir muligheter for å diskutere nyanser mellom ulike fremstillinger uten at jeg i utgangspunktet har konkludert med i hvilken grad de er sammenfallende eller sprikende.

Når jeg til slutt i denne delen ser nærmere på én bestemt tekst fra Apostlenes gjerninger, er det med bakgrunn i den motivasjon som har ligget til grunn for oppgaven slik jeg har vist til i innledningen.²⁹⁷ Etter å ha arbeidet med de to teologenes ulike fremstillinger, finner jeg at utlegningen deres av Apg 15,28f på en særlig måte kan få frem både likheter og sprik i det de to skriver.

5.1. Åndens kontinuerlige nærvær

Dette er etter min mening et vesentlig startpunkt for begges lære om Åndens ledelse av kirken. Begge viser til Åndens kontinuerlige nærvær i historien. Luther knytter dette spesielt til den gjerning Ånden gjør for kirken. Jeg har vist til at ord som begynne, fortsette og fullende kan koples til historiens gang fra nå og inn i evigheten.²⁹⁸ Han minner også flere ganger om Jesu løfte til disiplene i Matt 28,20. Åndens tilstedeværelse i kirken er en oppfyllelse av dette løftet som han bruker som bevis for at det har vært hellige i kirken

²⁹⁷ Se punkt 1.1.1.

²⁹⁸ Se punkt 3.2.3.3.

gjennom hele kirkens historie.²⁹⁹ Åndens navn som «vivificator»³⁰⁰ er også et uttrykk for sammenhengen mellom Åndens liv og kirkens liv.

Når Newbigin forklarer Ånden som «det levende, mektige, selv-kommuniserende nærvær av Gud selv»,³⁰¹ understreker han på sin måte dette livgivende fellesskapet mellom Ånden og kirken. Newbigin viser også til den kontinuitet som ligger i det at den samme Ånd som fulgte Jesus i hans tjeneste, følger kirken videre i dens liv. Imidlertid finner jeg at han knytter Åndens kontinuerlige nærvær i større grad til menneskets historie generelt. Ånden i treenigheten åpner mennesket for å se mening i historien der Gud er skaper og opprettholder.³⁰²

Begge viser til pinsen som startpunktet for Åndens ledelse av kirken.³⁰³ Luther skriver her om hvordan Ånden kom over apostlene og forklarte Jesus som sann Gud ved Skriften.³⁰⁴ Newbigin gjør et større poeng av å vise Åndens ledelse gjennom Jesu liv, løftet om Ånden og tjenesten som skulle følge, og at Jesus måtte dø og stå opp før alt var oppfylt som skulle til før han kunne døpe i Ånd og sannhet.³⁰⁵

Jeg finner at de ulike nyanser av fremstillingene deres på dette punktet utfyller hverandre i større grad enn å være motstridende. De er begge tydelige på at Ånden er en levende realitet å regne med i kirkens liv helt fra pinsedag og til verdens ende. Ånden er levende engasjert i menneskets historie til enhver tid, og han er helt avgjørende for kirkens liv.

5.2. Bibelen som kilde for Åndens ledelse av kirken

Luther og Newbigin har mye til felles om vi studerer hva de sier om Bibelen og måten de bruker den på. Men har de egentlig samme syn på hvordan forholdet er mellom Ånden, Skriften og kirken?

Begge bruker Bibelens ord som argument og grunnlag for den teologi de utlegger. Luther henviser til enkeltvers gjennom hele skriftet, og bruker tekster fra både GT og NT. Newbigin bruker i stor grad NT, selv om han fører Åndens navn tilbake til det hebraiske «ruach». Han utlegger også gjerne større bibelavsnitt enn Luther. Videre finner jeg at han i større grad bruker tekster som taler om eskjatologi hos synoptikerne når han skriver om

²⁹⁹ Se punkt 3.2.2.

³⁰⁰ Se punkt 3.2.1.1.

³⁰¹ Se punkt 4.2.1.1.

³⁰² Se punkt 4.2.1.2.

³⁰³ For Luther se punkt 3.2.1.2. For Newbigin se punkt 4.2.3.

³⁰⁴ Se punkt 3.2.1.2.

³⁰⁵ Se punkt 4.2.1.2.

kirkens liv i Ånden, og han viser til mange flere eksempler på Åndens ledelse fra Apostlenes gjerninger enn Luther. Bortsett fra dette finner jeg at det er stort samsvar mellom de tekster de to benytter som kilder for sin fremstilling av Åndens ledelse av kirken. Dette gjelder både tekster fra Johannesevangeliet 14-16 og Romerbrevet kapittel 8. Det er også interessant at begge gir mye plass til å diskutere og utlegge teksten med bestemmelsen i apostelmøtet (Apg 15,28f). Begge viser i den forbindelse til hendelsene i kapittel 10 og 11 i samme bok.

Som det går frem av min gjennomgang av grunnlaget for Ånden i NT, er kapitlene 14-16 i Johannesevangeliet særlig informative med hensyn til hva Jesus forklarer om Åndens komme til disiplene for perioden de ikke skal kunne se Jesus. Det er derfor ikke overraskende at de begge henviser til disse tekstene. Med hensyn til Romerbrevet, har de begge i sine memoarer vist til studiet av dette brevet som særlig vekkende og formende for deres tro og tjeneste videre.³⁰⁶ Hva de ser som evangeliets fokus i Skriften har i neste omgang betydning for hvordan de bruker Skriften som kriterium for det som gjelder å «skille mellom åndene».³⁰⁷

Når det gjelder deres felles interesse for Åndens ledelse i forbindelse med apostelmøtet, kan dette samtidig knyttes til to ulike omstendigheter for deres skrifter. Luther anvender apostelmøtet som det første kirkelige konsil.³⁰⁸ Newbiggin anvender det som eksempel på hvordan kirke i misjon fulgte opp det han forsto som et paradigme av Åndens ledelse i møtet mellom Peter og Kornelius.³⁰⁹ Jeg finner at deres utlegning av disse tekstene viser en sprik som jeg derfor ønsker å se nærmere på i siste del av dette kapitlet.

Med hensyn til Bibelen som kilde for Åndens ledelse av kirken, finner jeg at de begge viser gjennom det de skriver at Bibelen anses som en autoritet som kirken aldri kan gå bort fra. Jeg finner at Luthers prinsipp om «Skriften alene» ligger bak når han argumenterer mot at tradisjonen kan trenge bort det Ånden har talt gjennom Skriften (Apg 15,29).³¹⁰ Slik bedømmer han også konsilenes og kirkefedrenes beslutninger i forhold til om de forsvarer troen i samsvar med «Den hellige skrift».³¹¹ Newbiggin viser tilsvarende til at kirken i enhver tid må gå tilbake til «de originale bibelske kilder»³¹² som grunnlag for troen på den treenige Gud.

³⁰⁶ For Luther se Martin Luther, "Preface to the Complete Edition of Luther's Latin Writings, 1545", i *Luther's Works, Volume 34* (red. Lewis W. Spitz; Muhlenberg Press; Philadelphia, 1960), 336-337. For Newbiggin se Lesslie Newbiggin, *Unfinished Agenda, An Autobiography* (London: SPCK, 1985), 30.

³⁰⁷ For Luther se underpunkt om Ordet under punkt 3.2.4.2. For Newbiggin se punkt 4.3.5.

³⁰⁸ Se punkt 3.2.3.2.

³⁰⁹ Se punkt 4.2.3.1. og 4.2.4.

³¹⁰ Se punkt 3.2.3.2.

³¹¹ Se punkt 3.2.3.1.

³¹² Se punkt 4.2.1.2.

Imidlertid ser jeg det som et vesentlig sprik mellom de to hvordan forholdet mellom Ånden og Skriften fremstilles. Dette vil jeg diskutere nærmere nedenfor.³¹³

5.3. Kirkefedrene og oldkirkens bekjennelser

Jeg synes det er interessant at de begge finner det nyttig å vise til Oldkirkens liv og lære i det de skriver om Åndens ledelse av kirken. De baserer seg ikke i samme grad på senmiddelalderens teologi, og Newbigin viser heller ikke til moderne teologers pneumatologi på samme måte. Hans henvisninger til oldkirkens teologi om DHÅ er da også relativt begrenset, men hvor betydningsfull han finner den ser vi i hans påstand om hvor utbredt det er blant kristne at deres gudsbilde er mer preget av gresk filosofi eller islamsk teologi enn «tankene til kirkefedrene fra de første fire århundrene.»³¹⁴ Han viser også til Athanasius' arbeid som argument for hvor betydningsfull utgangspunktet i treenighetslæren er for kirkens liv og lære.³¹⁵

For Luther er det et poeng i seg selv å utlegge konsilenes bestemmelser og arbeidsmåter. Da finner han at de eldste økumeniske konsil er de mest nyttige å se nærmere på. Også for ham understreker denne eldste del av kirkehistorien betydningen av å forankre Ånden i treenighetslæren. Han kommenterer for eksempel at når konsilet i Konstantinopel stadfester at DHÅ er sann Gud, baserer de seg på den tro som allerede var i kirken, praktisertes i dåpen og var forbundet med troen på «Faderens, Sønnens og Helligåndens navn».³¹⁶

Videre er den tredje trosartikkel av Apostolicum bestemmende for hvordan begge fremstiller forholdet mellom Ånden og kirken. Luther er likevel den som i størst grad følger ordlyden fra bekjennelsen i sin fremstilling. I stor grad gjenspeiler derfor skriftet hans at DHÅ handler i og med kirken. Særlig fokuserer han på det som gjelder helliggjørelsen av kirken og kirken som samfunn av de hellige. Newbigin kontrasterer ordene fra bekjennelsen med hvordan kirken fremstår reelt også med sine svake sider når han skriver blant annet: «Og jeg tror at Guds rike er nærværende midt i dette syndfulle, svake, splittede fellesskapet, ... ».³¹⁷

Hva får de så ut av å gå til oldkirken og dens bekjennelser med hensyn til Åndens ledelse av kirken? Begge søker en forankring som peker på hvordan kirken i dens første århundrer fulgte

³¹³ Se punkt 5.4. og punkt 5.9.

³¹⁴ Se punkt 4.2.1.2.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Se punkt 3.2.1.2.

³¹⁷ Se punkt 4.2.2.

opp Bibelens lære om DHÅs ledelse av kirken både i bekjennelse og praksis. Newbigin påpeker således at treenighetenslæren ikke var en oppfinnelse og spekulasjon fra kirken selv, men var gitt i Jesus Kristus.³¹⁸ Luther bruker Skriften som et avgrensende kriterium for hva kirkens konsiler kunne tilskrive Ånden.³¹⁹ Altså er oldkirkens vitnesbyrd i stor grad en bekreftelse av det Skriften allerede sier. Men dersom dette var det eneste man hadde å lære fra oldkirken, hadde Bibelen i seg selv vært tilstrekkelig å vise til for både Luther og Newbigin. Vi kan se at Luther bruker diskusjonene fra oldkirken til å få frem at Ånden primært leder kirken tilbake til «den gamle tro og gamle gode gjerninger efter Den hellige Skrift».³²⁰ Newbigin på sin side bruker oldkirken som et eksempel på hvordan Ånden forankret i treenigheten leder kirken med evangeliet i møte med en hedensk verden.³²¹ Oldkirkens vitnesbyrd er altså både en bekreftelse av Jesu budskap om Åndens ledelse, og samtidig et eksempel på hvordan kirkens liv med Åndens ledelse viste seg i praksis.

5.4. Ånden leder mennesker til en ny relasjon til den treenige Gud

For begge er Ånden det aktive subjekt når mennesker går fra vantro til tro. De fremstiller dette på svært ulike måter, men jeg finner at de i bunn og grunn er enige om at den endring mennesket går igjennom kommer av Åndens ledelse, og at menneskets bekjennelse er et produkt av dette. Ånden skaper tro, og er samtidig selv troens gave.

Imidlertid finner jeg et sprik når det gjelder deres fremstilling av hvordan dette skjer. Hvordan er forholdet mellom kirkens liv og Åndens ledelse til tro? Her har Luther noen presiseringer i det han skriver, både om dåpen spesielt og om rekkefølgen på de ytre og de indre ting, som jeg tolker enten går ut over eller står i motsetning til det Newbigin fremstiller i sin tekst.

Når Luther skriver om dåpen at den gir «seier over djevelen og døden, syndenes forlatelse, hele Kristus og den Hellige Ånd med hans gaver.»³²² er dette uttrykk for at både troens og Åndens gave gis i dåpen. Newbigin er ikke like tydelig på hva som ligger i hans dåpssyn i det han skriver. Ett sted skriver han om at disiplene fra pinsedag kunne ta del i den fullstendige «dåp i vann og Ånden til å bære verdens synd.»³²³ Et annet sted viser han til fortellingen om Peter og Kornelius som et paradigme på hvordan Ånden leder kirken til nye

³¹⁸ Se punkt 4.2.1.2.

³¹⁹ Se punkt 3.2.3.1.

³²⁰ Ibid.

³²¹ Se punkt 4.2.1.2.

³²² Se underpunkt om Dåpen under punkt 3.2.4.2.

³²³ Se punkt 4.2.3.

mennesker i misjon.³²⁴ Fra fortellingen bruker Newbiggin det som et poeng at Ånden har gått foran kirken, og at Peters svar er å følge opp med dåp på bakgrunn av dette.³²⁵ Luther på sin side diskuterer ikke denne delen av fortellingen spesielt med hensyn til rekkefølgen på dåpen og Ånden. Men i sitt motskrift mot «svermerne» er han ganske kategorisk i måten han fremstiller nødvendigheten av en bestemt rekkefølge med hensyn til Åndens gjerning. Han skriver blant annet at «det er de ytre tingene som skal og må komme først.» og «han vil ikke gi noen Ånden eller troen uten de ytre ord og de ytre tegn som han har innstiftet for formålet.»³²⁶ Dette finner jeg står i motsetning til slik Newbiggin fremstiller Åndens suverenitet i forhold til kirken.³²⁷

Når Luther utdyper forholdet mellom Ånden og Ordet knyttes de så sterkt sammen i hans fremstilling at det kan fremstå som at Ånden er avhengig av Ordet som middel for å skape tro i menneskers hjerter.³²⁸ Jeg har også vist til SK der han skriver at «hvor Kristus ikke blir forkynt, der er det ingen Hellig Ånd.» I vårt skrift skriver han at Guds ord er selv Guds hellighet og Guds kraft.³²⁹ Dette kunne han like gjerne skrevet om Guds Ånd. Noen steder kan det også virke som han bruker Åndens navn synonymt med Skriften. Et eksempel på dette finner vi der han viser til hvordan Ånden har advart kirken ved å si at de skal prøve og undersøke alt fordi noen «ville bygge med strå, hø eller trø på grundvolden.»³³⁰ Her bruker Luther «han» som subjekt for advarselen samtidig som han henviser til et ord fra Skriften. Newbiggin understreker også det nære forholdet mellom Ånden og Guds åpenbaring slik vi finner den i Bibelen som grunnlag for å forkynne Den treenige Gud,³³¹ og han viser til den retning det alltid er mellom Åndens ledelse og Jesus Kristus.³³² Men i hans eksempler på Åndens forutgående ledelse, bruker han også eksempler på at mennesker har søkt dåp uten å ha vært i kontakt med kirken. Det kan selvsagt diskuteres i hvilken grad vi kan vurdere om disse har vært i kontakt med Skriftens forkynnelse på et tidligere tidspunkt, og at deres tro er blitt vekket av disse andre omstendigheter som Newbiggin nevner.³³³ Men slik Newbiggin fremstiller de ulike eksempler, fremgår det at han ikke ser disse som knyttet til forkynnelsen med nødvendighet.

³²⁴ Se punkt 4.2.4.

³²⁵ Se punkt 4.2.3.1.

³²⁶ Se punkt 3.2.3.4.

³²⁷ Se punkt 4.2.3.1.

³²⁸ Se underpunkt om Ordet under punkt 3.2.4.2.

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Se punkt 3.2.3.1.

³³¹ Se punkt 4.2.1.2.

³³² Se punkt 4.2.5.

³³³ Se punkt 4.2.4.

Jeg finner altså at de er enige om at Ånden leder til tro. Luther knytter Åndens og troens gave tydeligere til dåpen enn Newbigins gjør. Jeg antar at Newbigin ikke ser det formålstjenlig å utlegge sitt dåpssyn i den økumeniske sammenheng han opererte overfor kommende misjonærer. For begge er det slik at Ånden skaper tro ved å åpenbare Jesus Kristus slik vi kan lese om ham i Skriften, men Luther setter forkynnelse av Ordet som et nødvendig middel for at Ånden skaper tro. Vi kan regne med at hans teologi er preget av den verden han virket i, med kirke og Skriftens forkynnelse tilgjengelig på alle kanter. Det var også hans personlige erfaring at kirkens forkynnelse var noe Ånden brukte til å skape tro. Hans erfaringer i møte med radikale grupper av reformasjonen kan også være medvirkende til at han knytter Ånden så sterkt til Skriften i sin teologi. Det kunne hindre at kirken ble ledet av menneskeånd fremfor Guds Ånd. Også Newbigin hadde erfaring med at forkynnelse og Ordet var grunnlag for at Ånden skapte tro hos ham personlig,³³⁴ men han hadde samtidig erfaring med å møte folkegrupper som ikke hadde forkynnelse av Skriften innen rekkevidde. I den sammenheng hadde han erfart å bli overrasket over at Ånden skapte tro i mennesker som bodde utenfor kirkens virkeområde.³³⁵

5.5. Ånden leder kirkens indre liv

Jeg finner det interessant i seg selv at begge skriver om Åndens ledelse av kirkens indre liv. Ånden er altså ikke bare en aktør der nye mennesker kommer til tro, eller der kirken tydelig beveger seg inn i nye områder. Ånden er vesentlig for alle sider av kirkens liv. Kirkens liv er og blir et liv i Ånden. Hvordan fremstiller de så dette knyttet til kirkens praksis? Hvilken rolle har Ånden, og hvilken forskjell gjør hans ledelse for kirken? Her vil jeg trekke frem tre tema som de begge har fokus på.

5.5.1. Ånden leder på det ytre og indre plan

I sitatet der Newbigin skiller misjonærens rolle fra Åndens rolle i forhold til kirken, gir han uttrykk for at Ånden sørger for kirken når misjonæren drar videre.³³⁶ Dette kan kirken stole på. Kirkens ytre ting som: bekjennelse, evangeliets ord, sakramenter og ordinert tjeneste (omtalt som «en tjeneste som knytter ... fellesskapet til det videre fellesskap av den

³³⁴ Se punkt 4.1.2.

³³⁵ Se punkt 4.2.4.

³³⁶ Se punkt 4.2.3.5.

alminnelige kirke»)³³⁷ er nevnt i denne forbindelse. De syv ytre tegn Luther presenterer samsvarer i stor grad med disse. Han nevner Ordet, dåpen, nøkkelmakten, ordinert tjeneste, bønner, Kristi kors og nattverden.³³⁸ I alle disse ytre ting er Åndens gjerning fremstilt som vesentlig for kirkens hellige liv. Newbigin tydeliggjør ikke hvilke sakrament han regner med, men i hovedsak ser jeg her stort samsvar i de ytre tegn som er til stede der Ånden virker. Hvilken forskjell det gjør for kirken er en annen sak.

For Luther er det vesentlig at Ånden bruker alle midler til å føre oss tilbake til syndenes forlatelse og nåden i Kristus.³³⁹ Fra troen skapes, blir vi rettferdiggjort i Kristus, og videre gjør Ånden kirken hellig med alle de midler han bruker for å føre oss og knytte oss nærmere til Kristus i salighet. Omvendelsen til Kristus, er slik fremstilt som en gjentatt bevegelse mennesket trenger hjelp med i sin svakhet inntil fullendelsen.³⁴⁰ Åndens kontinuerlige ledelse til kirkens hellighet gjør nye mennesker av gamle Adam både i det indre og det ytre.³⁴¹ Slik er helliggjørelsen i stor grad et dekkende begrep for Åndens gjerning hos ham.

Newbigin er særlig opptatt av at kirken ved Ånden har del i førstefrukten og pantet på det Guds rike som vokser frem i verden etter Guds vilje.³⁴² Det gir kirken en annen forståelse av eget liv innenfor menneskets historie, sett i lys av åpenbaringen av den treenige Gud.³⁴³ Kirkens liv er samtidig begrenset av at dette bare er en forsmak på det som skal komme endelig når Jesus kommer tilbake. Dette samstemmer godt med den ramme Luther setter for kirkens liv og helliggjørelse frem til fullendelsen. Også Newbigin vektlegger hvordan Ånden arbeider med kirken både på det ytre og det indre plan. Han skriver således om endring på det personlige plan både med hensyn til kropp og ånd.³⁴⁴ Han viser spesielt til eucharistien som et synlig tegn på kirkens kontinuerlige fornyelse i tilknytning til Kristi kropp.³⁴⁵ Imidlertid vektlegger han i større grad enn Luther hvordan Ånden leder kirken i endring i forhold til verden rundt.³⁴⁶

I hovedsak kan man si at de begge er opptatt av at Ånden gjør nye mennesker av kirkens folk. Dette skjer på alle plan i livet der Åndens ledelse er nærværende med omsorg og

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Se underpunktene til punkt 3.2.4.2.

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ Se punkt 3.2.3.3.

³⁴¹ Se punkt 3.2.3.3. og punkt 3.2.4.1.

³⁴² Se punkt 4.2.3.4.

³⁴³ Se punkt 4.2.1.2.

³⁴⁴ Se punkt 4.2.3.4.

³⁴⁵ Se punkt 4.2.2.

³⁴⁶ Se punkt 4.2.3.5.

hjelp til å leve med Gud i verden. De viser hvordan mange av kirkens ytre ting samtidig er tegn på Åndens gjerning på ulike plan. Enten de gjelder som middel eller resultat av Åndens gjerning, kan man se dem som tegn på Åndens ledelse av kirken.

Som Luther gjorde en avgrensning i forhold til hvordan Ånden leder til tro, gjør han også en avgrensning av hvilke synlige ting i kirkens liv som kan sies å være knyttet til Åndens ledelse og kirkens helliggjørelse. Med dette setter han en grense for hva Ånden er opptatt av. Ånden har omsorg for troens spørsmål, mens kirkens folk kan bruke sin gudgitte fornuft til å avgjøre andre spørsmål.³⁴⁷ I min presentasjon av Luther har jeg vært inne på at dette kan forstås som en påvirkning fra ockhamismens retning.³⁴⁸ Der var skillet mellom tro og fornuft vektlagt, og Luther legger til grunn et slikt skille mellom tro og fornuft når han vurderer konsilenes bestemmelser. I følge ham har Åndens rolle ved konsilene vært å lede kirken tilbake til de gamle trossannheter etter Skriften.³⁴⁹ Kirken har for øvrig stått fritt til å gjøre vedtak i andre saker på grunnlag av menneskets fornuft. Newbigin kommer ikke med noen tilsvarende avgrensning av hva Ånden er opptatt av, men han fremstiller et klart fokus for Åndens ledelse i retning av Kristus. Dette ser jeg som en vesentlig side ved begge fremstilling av Åndens ledelse av kirkens liv. Deltakelse i Kristi lidelse er en del av dette.

5.5.2. Ånden leder til deltakelse i Kristi lidelse

Jeg finner det interessant at to teologer fra så ulike tidsepoker og erfaringsbakgrunn har dette felles fokus på Åndens ledelse av kirken knyttet til lidelsen. Newbigin utlegger dette i større grad enn Luther i de skriftene jeg her har studert, men det Luther skriver om «Kristi kors» som et av de syv synlige tegn ved kirken, kan settes i sammenheng med hans lære om anfektelsen som en naturlig følge av å leve med Ordet.³⁵⁰ I skriftet jeg har studert i denne oppgaven, legger han vekt på at kirken vil møte motstand i verden inntil fullendelsen fordi kirken har fått del i Kristus og skal bli Kristus lik.³⁵¹ Kristi lidelse omtales som «Kristi kors» og eksemplifiseres for kirkens vedkommende med ulykke, forfølgelse, anfektelse, ondt, skjult sorg, usikkerhet, forskrekkelse, ytre fattigdom, å være foraktet, sykdom og svakhet.³⁵² Som nærmere forklaring på begrepet anfektelse synes jeg det er nyttig å trekke inn Oswald Bayers behandling av dette. Han viser til Luthers utlegning av Salme 119 når han forklarer hva

³⁴⁷ Se punkt 3.2.3.1. og punkt 3.2.3.2.

³⁴⁸ Se punkt 3.1.2. og punkt 3.2.3.1.

³⁴⁹ Se punkt 3.2.3.1.

³⁵⁰ Oswald Bayer, *Theology the Lutheran way* (Cambridge and Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2007), 60.

³⁵¹ Se underpunkt om Kristi kors under punkt 3.2.4.2.

³⁵² Ibid.

Luther ser som anfektelse i form av motstand han har møtt av svermere og papister.³⁵³ Her siterer han Luthers ord: «gjennom djevelens raseri har de slått, undertrykt, og opprørt meg så mye. Det vil si, de har gjort en nokså bra teolog av meg, som jeg ikke ellers ville blitt.»³⁵⁴ Bayer ser det som overraskende at han på denne måten fokuserer på den ytre, åndelige og politiske verden i denne sammenheng. Her skriver han ikke om Åndens ledelse eksplisitt, men han tar som utgangspunkt at dette gjelder «så snart Guds Ord slår rot og vokser i deg».³⁵⁵ Bayer forklarer motstanderne som dem «som prøvde å hindre evangeliets kurs».³⁵⁶ I teksten jeg har studert gir Luther rom for Ånden når han uttrykker at Helligånden med dette Kristi kors som legemiddel gjør folket både hellig og salig.³⁵⁷

Newbigin er inne på denne lidelsen flere steder i «The Open Secret». Først skriver han om hvordan den treenige Gud er direkte involvert i «historiens lidelser» ved Ånden.³⁵⁸ Han omtaler det som normalt at kirken fremstår som «svak og utsatt for prøvelser».³⁵⁹ I denne sammenheng er Newbigin særlig opptatt av hvordan Åndens eget vitnesbyrd kommer frem der kirken møter ulike former for motsand i sitt vitnesbyrd.³⁶⁰ Også han ser et mønster i hvordan Kristi korsdød og oppstandelse følges opp av de trengsler kirken møter når evangeliet om Guds rike forkynnes til verden. I den forbindelse viser han til Åndens særskilte rolle som forsvarer og hjelper. Newbigin peker også på det å ta del i Kristi lidelse som en side ved barnekåret kirken har fått hos Gud. Der kirken deltar i denne lidelsen fylt med håp, ser han det som et kjennetegn på Åndens tilstedeværelse i kirken.

Den store grad av sammenfall jeg her finner i deres to fremstillinger, mener jeg tyder på at de er inne på noe vesentlig med hensyn til Åndens ledelse av kirken. De ser det ikke som unormalt for kirken å møte motstand. Det er interessant at prøvelsene primært er fremstilt som ytre motstand mot evangeliet, og de indre kamper som sekundære følger av at kirken bærer evangeliet i seg i møte med denne ytre motstand. De viser begge til hvordan evangeliet, helt siden Jesus kom med Guds rike til verden har møtt motstand både mellom dem som regnet seg som Guds folk og der Guds rike når frem til nye mennesker og folk. Kristi liv, død og oppstandelse fremstår både som et eksempel på dette og samtidig det liv Ånden gir kirken del

³⁵³ Bayer, *Theology the Lutheran way*, 60.

³⁵⁴ Martin Luther, "Preface to the Wittenberg Edition of Luther's German Writings, 1539.", i *Luther's Works, Volume 34* (red. Lewis W. Spitz. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1960), 279-293, 287, min oversettelse.

³⁵⁵ Ibid., min oversettelse.

³⁵⁶ Ibid., min oversettelse.

³⁵⁷ Se underpunkt om Kristi kors under punkt 3.2.4.2.

³⁵⁸ Se punkt 4.2.1.2.

³⁵⁹ Se punkt 4.2.2.

³⁶⁰ Se punkt 4.2.3.3.

i. Newbigin bruker i stor grad Bibelens ord i sin fremstilling av dette, mens Luther kombinerer skriftutlegging med eksempler fra eget liv. Begges fremstilling av kirkens situasjon i verden som svak og avhengig av Åndens hjelp eller helliggjørelse viser at de har et blikk på kirken som både har Åndens perspektiv og samtidig livsnære erfaringer fra kirkens liv i fokus i det de skriver.

5.5.3 Ånden leder kirkens tjenere

Hva er forholdet mellom kirkens tjenere og Ånden? Luther bruker mye av skriftet sitt til å argumentere for et tydelig skille mellom det vi kan tilskrive Ånden og det vi kan tilskrive kirkens tjenere som pave, kirkefedre, biskoper i konsil³⁶¹ og ordinerte som foretar kirkelige handlinger av ulike slag.³⁶² De er tjenere for kirken, gitt samme myndighet som alle døpte og troende i evangeliet ved Ånden. Forskjellen ligger i at de er kalt ut av denne gruppen av likestilte, åndsfulle, myndige mennesker til «å utøve denne myndighet på vegne av de andre.»³⁶³ I de kirkelige handlinger fremholder han giver og mottaker som de vesentlige personene. Kirkens tjener er bare redskapet for disse to. Gavene er gitt mottakeren av Den treenige Gud, og avhenger ikke av personen en mottar det fra.³⁶⁴ I forholdet mellom Ånden og kirkens tjenere er det altså klart at det er Ånden som er opphavet og den sentrale aktøren, mens kirkens tjenere er redskaper som distribuerer det Ånden gir kirken.

Hvordan samstemmer så dette med hvordan Newbigin skriver om forholdet mellom Ånden og kirkens tjenere? Jeg forstår det slik at de er enige i dette grunnleggende for Newbigin, at Den treenige Gud er autoriteten bak den tjenesten mennesker gjør i kirke og misjon. Newbigin viser også til en form for ordinert tjeneste som kan sammenliknes med den ordinerte tjeneste som gjelder som ett av de syv ytre tegn på kirken hos Luther. Den mer vage formuleringen hos Newbigin med ordene: «en tjeneste som knytter det nye fellesskapet til det videre fellesskap av den alminnelige kirke,»³⁶⁵ tenker jeg står i forhold til den mangeårige strid som sto mellom ulike kirkesamfunn og deres misjoner i India med hensyn til gjensidig aksept av de respektive presteskap med hensyn til en sammenslutning av kirkene. Her ble idéen om «supplerende ordinasjon» etter hvert mer til en verkebyll enn et middel til helbredelse for kirkens enhet.³⁶⁶

³⁶¹ Se punkt 3.2.3.1.

³⁶² Se underpunkt om Kirkens tjenere under punkt 3.2.4.2.

³⁶³ Ibid.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Se punkt 4.2.3.5.

³⁶⁶ Newbigin, *Unfinished Agenda*, 76-77.

Jeg ser det som viktigere med hensyn til hans tanker om forholdet mellom kirkens tjenere og DHÅ det vi kan lese ut av hans misjonsstrategiske fremstilling.³⁶⁷ Her omtaler han det som vesentlig at kirken anerkjenner som lokale ledere de personer som Ånden allerede har berørt når kirken skal arbeide på et nytt sted. Han ser disse som spesielt utvalgt av Ånden, og oppgaven for det større fellesskap av kirker er å følge opp disse på best mulig måte for at de kan bære ansvaret for kirken på sitt sted. Dette henger igjen sammen med Newbigins utvelgelseslære. Jeg har vist til at det er et gjentatt poeng i teksten hans at kirken - både den enkelte troende, kirken som helhet og kirkens tjenere - er utvalgt for alles skyld.³⁶⁸ Dermed er det å være utvalgt som lokal leder, ikke først og fremst et privilegium, men et særlig ansvar om å tjene alle i sitt område.

Newbigin viser også til at Ånden «utruker dem som er kalt med de nødvendige gaver for alle de ulike former for tjeneste,». ³⁶⁹ Jeg har vist til at Luther i skriftet «Mot svermer-ånden» skriver tilsvarende om at Gud handler med oss gjennom Den hellige ånd, troen og andre gaver.³⁷⁰ Tjenestene omtales i dette skriftet som «kjærlighetsgjerningene» som følger av de første ting som er gitt i Gud. Dette er et moment i forhold til at Åndens ledelse ikke er begrenset i forhold til de ordinertes tjeneste.

Jeg har vist til at Luther tilskriver DHÅ å ha unntatt blant andre kvinner fra å bli kalt til ordinert tjeneste i kirken. Han argumenterer for dette med noen ord fra Skriften og erfaringen for øvrig. Hans argumentasjon på bakgrunn av skriftstedene på dette punkt finner jeg står i kontrast til hvordan han utlegger teksten i Apg 15 når det gjelder å ta i betraktning hensikt, kontekst og nådens evangelium som sentrum for bestemmelsen.³⁷¹ Også når det gjelder hans argument basert på erfaringen, finner jeg et språk til «nåden alene» som jevnt over synes å være et styrende prinsipp for hans teologi. Han skriver for eksempel at kvinnene «er ikke dyktige hertil». ³⁷² Samtidig skriver han at kvinnen er dyktig til å høre og motta de gaver som han har beskrevet at Ånden gir. Han anerkjenner dem altså som troende og i deres forhold til Gud, men likevel ikke som egnet til ordinert tjeneste. Når han tidligere har etablert at «det er bare dåpen, evangeliet og troen som skaper geistlige og et kristent folk.»,³⁷³ har han ikke vist til noen forskjell på den dåpens gave som gis menn i forhold til kvinner. Når han

³⁶⁷ Se punkt 4.2.4.

³⁶⁸ Se punkt 4.2.2.

³⁶⁹ Se punkt 4.2.3.5.

³⁷⁰ Se punkt 3.2.3.4.

³⁷¹ Se punkt 3.2.3.2. og underpunkt om Kirkens tjenere under punkt 3.2.4.2.

³⁷² Se underpunkt om Kirkens tjenere under punkt 3.2.4.2.

³⁷³ Ibid.

ellers gjør et poeng av at Guds gaver ikke avhenger av personen en mottar det fra,³⁷⁴ fremstår det som en motsigelse at kjønnet likevel kan være til hinder for disse gavene. Min vurdering er derfor at dette er et eksempel på en side av hans teologi der han ikke fullt ut har tatt konsekvensen av sin nye forståelse av rettferdiggjørelse ved troen alene. Han skriver selv en innrømmelse av at dette lenge var tilfelle om hans tidligere syn på gjerningene innenfor munke- og nonnevesenet.³⁷⁵

Newbigin behandler ikke spørsmålet om kvinnelig ordinasjon i sin tekst. Jeg finner imidlertid at han skriver om å kalle til tjeneste alle typer leke menn og kvinner som «frivillige pastorer og evangelister til landsby-menighetene» som mangler fulltids-arbeidere.³⁷⁶ Men når han skriver om de første som er berørt av Ånden og som skal anerkjennes av kirken som lokale ledere, skriver han at kirken skal finne personen og «lære fra ham»³⁷⁷ hva som allerede har skjedd. Dette pronomenet avslører kanskje at han ikke fullt ut har et likestilt syn på kjønnene i forhold til den ordinerte tjeneste. Dette kan tolkes som at de begge har vært preget av synet på kvinners stilling og egnethet i deres samtid i det de skriver om kirkens tjenere.

5.6. Ånden leder kirken i misjon

Dette er et punkt der Newbigin har mye på hjertet i sin fremstilling, mens Luther er nærmest taus. En sammenlikning på dette punkt kan derfor gjøres veldig kort ved å stille spørsmål ved om de i det hele tatt har en felles forståelse av at Ånden leder kirken i misjon.

Luther bruker ikke misjonsbegrepet i det hele tatt i sin tekst. Jeg har gjengitt en definisjon av misjon fra Newbigin som gjelder å krysse grensen mellom tro på Kristus som Herre og vantro.³⁷⁸ Jeg har allerede sammenliknet de to i forhold til at Ånden leder mennesker til en ny relasjon til den treenige Gud. Newbigin sammenstiller også kirke- og misjonsbegrepene på en slik måte at man kan sammenlikne deres to kirke-begrep med hensyn til i hvilken grad de har dette grenselandet i fokus. Her er det helt klart at Newbigin både med hensyn til skriftutlegging og erfaringer han viser til har dette som sitt tydelige fokus også når han tenker på kirken i sin helhet. Luther fokuserer mer på hvordan Ånden leder kirken inn til sentrum i Kristus. På samme måte er de sider ved Åndens ledelse av kirken som Newbigin henter fra ulike tekster i Apostlenes gjerninger³⁷⁹ lite samsvarende med slik Åndens ledelse av

³⁷⁴ Ibid.

³⁷⁵ Luther, «Koncilierne og kirken», 358.

³⁷⁶ Newbigin, *Relevance of Trinitarian Doctrine*, 70-71.

³⁷⁷ Newbigin, *Unfinished Agenda*, 197.

³⁷⁸ Se punkt 4.2.2.

³⁷⁹ Se punkt 4.2.3.2.

kirken fremstilles hos Luther. Her peker Newbiggin på ulike sider ved Ådens ledelse som kan utlegges fra ordene få i stand, forberede, lansere, initiere, veilede og føre til.³⁸⁰

På bakgrunn av de to tekstene jeg sammenlikner, ser jeg det slik at deres fremstilling sammenfaller der kirken forkynner evangeliet til tro og døver nye mennesker. Der er Ånden for begge den som gir troen og dermed den vesentlige aktør. Men der Luther ser kirkens ytre ting som avgjørende midler som Ånden handler gjennom, er Newbiggin åpen for at Ånden også kan berøre menneskers hjerter uavhengig av kirken og på den måten lede kirken ut til nye mennesker.

Med hensyn til deres kontekst, er det klart at Newbigins og Luthers erfaring med misjon var svært forskjellig. Luther var kjent med og negativ til kirkepropaganda, tvangskonvertering, korstog og ikke-evangeliske metoder.³⁸¹ Mellom ham og Newbiggin hadde misjonsbevegelsen, representert med en mengde misjonsorganisasjoner fra 1800- og 1900-tallet, bidratt til at det ble dannet nye kirker i mange land. Newbiggin holdt frem sin misjonsteologiske tenkning som motvekt til den form for differensiering mellom de gamle og de unge kirkene dette førte med seg. Han utfordret kirkens tradisjonelle misjonstenkning, der retningen gikk horisontalt fra de etablerte kirker og ut til nye kirker, med sin åpenhet for den treenige Guds vertikale aksjon ved Ånden. Ånden er misjonsagent for Guds rike.³⁸²

5.7. Ådens suverenitet

Vet Ånden mer enn Skriften sier? Eller er Ånden fullstendig bundet til Skriften? Innebærer Ådens suverenitet at Ånden opererer utenfor kirken, eller er den knyttet til kirkens ytre midler?

5.7.1. Ådens handlingsrom i forhold til kirken

Newbiggin er også den som bruker suverenitetsbegrepet eksplisitt i sin fremstilling. Jeg har vist til at han særlig skriver om Ådens suverene frihet med hensyn til Ådens gjerning i

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ Scherer, «Luther And Mission», 18.

³⁸² James Scherers artikkel «Luther And Mission: A Rich but Untested Potential» omtaler Luthers misjonsteologi i videre fostand enn skriften jeg har studert. Han presenterer Luther som radikal i sin tenkning om «missio Dei» og viser til SKs forklaringer til andre og tredje bønn av Fadervår for det teosentriske og eskjatologiske perspektiv på misjonen han finner der. Hans artikkel gir dermed dekning for å si at Luther samstemmer med Newbiggin i forståelsen av at misjon er Den treenige Guds gjerning, og at dets mål er Guds rikes komme. Men for Luther er menneskets engasjement i misjon, i følge Scherer, i hovedsak begrenset til «tro, bønn, ydmyk avhengighet av Gud og korsbæring.», ibid., 24.

misjon.³⁸³ Her dreier det seg både om det å overbevise verden, og det å lede kirken mot den fulle sannhet. Her vil jeg først se på det som gjelder «å overbevise verden». Dette mener jeg samsvarer godt med det Luther skriver om Ånden som gir troen forklart som «sand erkendelse af Gud, så de, oplyst af ham, med sand tro modstår alle kætterier, kan voervinde alle faske tanker og vildfarelser ... ».³⁸⁴ Selv om Luther ikke bruker suverenitetsbegrepet på Ånden, fremstår det som et vesentlig poeng i skriftet hans at kirken ikke kan tvinge Ånden inn i sine ord og ordninger. Ånden og dens fellesskap i treenigheten er på ingen måte det samme som kirken og dens tradisjoner, slik man kunne oppfatte av pavekirkens fremstilling med hensyn til kirkekonsilenes bestemmelser.³⁸⁵ Kirken er bare et redskap Ånden bruker for sitt nærvær til å gi mennesker et nytt liv i Guds rike forenet med Kristus. Dette går for eksempel tydelig frem av den fremtredende og aktive rolle Ånden er gitt i det Luther presenterer som kirkens syv ytre tegn.³⁸⁶ På denne bakgrunn kan vi si at Luther i sin fremstilling er enig med Newbigins i at Ånden er suveren og fri i forhold til kirken når det gjelder å overbevise verden.

Men det fremgår av Newbigins fremstilling av Åndens suverenitet at hans tanker går ut over det Luther her gir uttrykk for om å overbevise verden. Jeg har forklart hvordan Newbigins utlegger fortellingen om Peter og Kornelius spesielt med tanke på hvordan Ånden forbereder Peter på møtet, gir forsamlingen av hedninger del i Åndens gave utenfor Peters og kirkens kontroll og dermed leder kirken til ny innsikt og et forandret fellesskap.³⁸⁷ Jeg har også holdt frem hvordan han knytter uttrykket «Ånden går foran» til erfaringer av at Ånden har berørt mennesker ut over dem kirken har hatt kontakt med.³⁸⁸ Jeg finner ikke at Luther noe sted åpner for at Ånden når mennesker uten at evangeliet er forkynt. Det kan også oppfattes som en begrensning av Åndens suverenitet og frihet når Luther utelukker det mennesket kan avgjøre med sin fornuft fra Åndens gjerning og interesseområde.³⁸⁹ Hans skille mellom saker som gjelder trosspørsmål og saker kirken kan bruke sin fornuft på kan tolkes som ockhamisme³⁹⁰ anvendt på Åndens ledelse av kirken. Slik han presenterer Ånden forankret i treenighetens fellesskap³⁹¹ kan det fremstå som fornuftstridig at Ånden ikke skulle være interessert i det mennesket kan avgjøre med den fornuften det har fått fra Gud. Kanskje skal dette heller forstås dithen at disse ting av Gud er tillagt den menneskelige frihet, i stedet

³⁸³ Se punkt 4.2.3.2.

³⁸⁴ Se punkt 3.2.4.1.

³⁸⁵ Se punkt 3.3.2.1.

³⁸⁶ Se punkt 3.2.4.2.

³⁸⁷ Se punkt 4.2.3.1.

³⁸⁸ Se punkt 4.2.4.

³⁸⁹ Se punkt 3.2.3.1.

³⁹⁰ Se punkt 3.1.2.

³⁹¹ Se punkt 3.2.1.2.

for at man oppfatter Luthers fremstilling som en begrensning av Åndens interesseområde og handlingsrom?

5.7.2 Ånden og den fulle sannhet

Jeg har vist til at Newbiggin knytter Åndens suverenitet og frihet også til at han leder kirken mot den fulle sannhet som den enda ikke har grepet.³⁹² Her viser han til Joh 16,12-15 hvor det blant annet står om det som Jesus fortsatt har å si, men som disiplene ikke kan bære på det gitte tidspunkt (v. 12), at Ånden skal veilede til hele sannheten og gjøre kjent det som skal komme (v. 13), og at han skal herliggjøre Jesus idet han tar av det som både Sønnen og Faderen har og forkynne det for dem (v. 14-15). Når Newbiggin videre skriver om den fulle sannhet som Ånden åpenbarer for kirken, bruker han igjen historien om Peter og Kornelius som eksempelfortelling for hvordan Ånden tilfører kirken noe nytt gjennom menneskers konvertering.³⁹³ Han er opptatt av at Ånden i denne sammenheng er den som åpner kirken for de forandringer som må til for å romme kirkens nye lemmer.

Her bruker Newbiggin formuleringer som jeg oppfatter står i motsetning til hvordan Luther forstår den fulle sannhet som Ånden gir. Luther bruker Joh 16,14 som henvisning når han skriver at:

Helligånden kan og ved intet andet end Paulus, når han 1. Kor 2 siger: 'Jeg kender intet andet end Kristus den korsfæstede.' Helligånden er ikke givet os for at indgive eller lære os noget udenom Kristus, men den skal lære og erindre os om alt i Kristus, i hvem alle visdommens og forstandens skatte ligger gemt.³⁹⁴

Det kan synes som Luther likestiller og dermed begrenser Åndens kunnskap og viten med Paulus' kunnskap generelt. Men Luthers poeng kan også være at Ånden aldri vil vise noen i en annen retning enn til Kristus. Det samme fokus på Kristus viser Newbiggin til i tilknytning til samme bibelteksten når han skriver om å skille mellom åndene.³⁹⁵ Slik Luther sammenstiller Ånden og Ordet for øvrig i sitt skrift,³⁹⁶ oppfatter jeg det likevel slik at Luther ikke med «den fulle sannhet» mener noen ny sannhet utover den sannhet om Kristus som Ånden åpner oss for ved Skriften. Dette samsvarer også med hans tilbakevisninger av ulike former for lære om Åndens ledelse av kirken i hans samtid.³⁹⁷ Jeg forstår det slik at Luther

³⁹² Se punkt 4.2.3.3.

³⁹³ Se punkt 4.2.3.5.

³⁹⁴ Se underpunkt om Ordet under punkt 3.2.4.2.

³⁹⁵ Se punkt 4.2.5.

³⁹⁶ Se underpunkt om Ordet under punkt 3.2.4.2.

³⁹⁷ Se punkt 3.2.3.

ikke nødvendigvis begrenser Åndens suverenitet med hensyn til hva han kan gjøre, men at han er opptatt av at kirken skal holde seg til tryggheten i de løfter som er knyttet til Åndens ledelse gjennom de midler kirken er gitt. Jeg oppfatter at Newbigins har en mer dynamisk forståelse av hvordan Ånden leder kirken, selv om også han forankrer sannheten i Kristus.

5.8. Å skille mellom åndene

Dette er et eksempel på et moment med hensyn til Åndens ledelse av kirken hvor Luthers fremstilling er langt mer ordrik enn Newbigins. Det er likevel ikke et uvesentlig poeng hos Newbigins. Han nevner kort at ikke all ånd og vitalitet er tegn på Den hellige ånd og hans gjerning, og han viser til behovet for dømmekraft for å skille mellom ånder.³⁹⁸

Luther er svært tydelig når han tilbakeviser en del av samtidens lære om Åndens ledelse. Han bruker benevnelser som falske ånder, den vanhellige ånd og djevelens navn om sine motstandere. Denne type fremstilling finner jeg ikke noe tilsvarende av i Newbigins tekst.

I skriftet tilbakeviser Luther først at Ånden kan sammenstilles med kirkens ledelse på en slik måte at Ånden nærmest er tatt til fange av kirken.³⁹⁹ Deretter tilbakeviser han at konsilenes beslutninger i sin helhet tilskrives Ånden.⁴⁰⁰ Her argumenterer han slik jeg tidligere har vist til, med at Ånden bare interesserer seg for troens spørsmål og ikke det menneskets fornuft selv kan finne svar på. Et annet eksempel på hvordan Luther tilbakeviser samtidens lære om Åndens ledelse finner vi der han argumenterer mot at tradisjonen i seg selv kunne begrunne at man var gått bort fra en bestemmelse som hadde sin autoritet både i Ånden og Skriften.⁴⁰¹ Slik kan vi finne mange eksempler på at Luther bruker skriftet til å skille mellom ånder i praksis. Når han skiller mellom ånder, sier han hva som kan tilskrives DHÅ, og hva som ikke kan det. Her er Skriften og det som driver til Kristus det avgjørende kriteriet.

Newbigins korte ord om å skille mellom ånder og behovet for dømmekraft er fremstilt med langt større ydmykhet med hensyn til hvilken sikkerhet man har når man f.eks. står i dialog.⁴⁰² At Luther i større grad har trygghet for å dømme riktig med hensyn til Ånden, setter jeg i sammenheng med at Åndens ledelse for ham i så stor grad er knyttet til evangeliet i Kristus. Åndens fokus på Kristus er nemlig like tydelig hos Newbigins,⁴⁰³ men i og med at hans fremstilling av Åndens ledelse også gjelder ut over troens spørsmål slik vi finner dem i

³⁹⁸ Se punkt 4.2.5.

³⁹⁹ Se punkt 3.2.3.1.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ Se punkt 3.2.3.2.

⁴⁰² Se punkt 4.2.5.

⁴⁰³ Ibid.

Skriften, åpner det for eksempel for spørsmål om Åndens ledelse med hensyn til tro og kultur i møte med andre religioner.

Luthers tilbakevisninger er tydelig knyttet til konteksten for hans skrift. Det kan vi se når vi bak hver tilbakevisning kan finne en gruppe meningsmotstandere som han tilbakeviser. Jeg antar at erfaringene med de ustyrlige sidene av reformasjonsbevegelsen, medvirket til at han la vekt på å rotfeste både sin teologi generelt og Åndens lære spesielt i Skriften. Når Newbigins ikke bruker tilsvarende tilbakevisninger mot meningsmotstandere i sin samtid, kan dette ha ulike forklaringer. Ens personlighet kan være bestemmende for hvor konfronterende man argumenterer. Skrivekulturen har vært forskjellig til ulike tider og har gitt ulikt klima for hvordan det er akseptert å formulere seg. Viktigst er det kanskje at det lå to helt forskjellige omstendigheter til grunn for de to skriftene. Luther skulle argumentere mot paven og begrunne sitt valg. Newbigins skulle lage en samlet fremstilling av en misjonsteologisk tenkning. Også deres roller i kirkens historie var helt forskjellige. Der Luther ledet en reformasjon av kirken i en kritisk fase, var Newbigins pensjonert fra mangeårig arbeid i misjon og hadde et fortsatt engasjement for en samlet enhetlig kirke over hele verden.

5.9. Tolkning av Apg 15,28-29

Hva kan jeg så lese ut av deres to ulike utlegninger av beslutningen fra apostelmøtet i Jerusalem? Ettersom de begge har valgt å utlegge denne teksten i særlig grad og med henvisninger til hendelsene i Apostlenes gjerninger 10 og 11, tenker jeg at deres utlegning av dette på en særlig måte kan brukes som et eksempel på i hvilken grad deres to fremstillinger av Åndens ledelse av kirken sammenfaller eller spriker.

For det første er det interessant å se på hvordan de forklarer apostelmøtets hensikt. Luther omtaler det som det første kirkelige konsil. Som foranledning oppgir han at fariseerne i møte med hedningekristne forkynte at de ikke kunne bli frelst uten å la seg omskjære og overholde Moseloven.⁴⁰⁴ Han fremstiller det slik at hovedsaken som apostlene skulle diskutere gjaldt hvordan man blir salig. Av Newbigins fremstilling fremgår det at de var samlet «for å lære sammen hva den Hellig Ånd ville si.»⁴⁰⁵ Det gjaldt særlig hva man skulle lære med hensyn til omskjærelsens praksis. Her finner jeg noen nyanser som kan synes små, men som jeg mener sier noe om deres ulike perspektiv. Luther bruker betegnelsene jøder og fariseere på

⁴⁰⁴ Se punkt 3.2.3.2.

⁴⁰⁵ Se punkt 4.2.3.1.

målbærerne for omskjærelsen og overholdelse av Moseloven. Det kan synes som læren om hva som er saliggjørende var avgjort på forhånd for kristne av jødisk bakgrunn. Møtet skal bare avklare konsekvensen av dette for kristne av ikke-jødisk bakgrunn. Newbiggin skriver ikke noe om hva som gjelder til salighet. Han holder heller frem at tilhengerne av omskjærelsen i utgangspunktet hadde en svært sterk sak.

For det andre kan det være interessant å se på hva de skriver om apostelmøtets bestemmelse. Både Luther og Newbiggin skiller mellom bestemmelsene som gjengis i vers 28 og 29. Vers 28 knytter de begge til Åndens ledelse for en varig bestemmelse for kirken, mens vers 29 tolkes som en foreløpig og kontekstrelatert bestemmelse. Luther omtaler dem som tilfeldige, ytre artikler som er gitt som råd til å imøtegå jøder for at de kunne komme til den samme nåde som dem.⁴⁰⁶ Newbiggin poengterer det uklare i at bestemmelsene inkluderte «semittiske elementer» som ikke kunne gjelde permanent.⁴⁰⁷ Der han skiller mellom det klare og uklare i bestemmelsene, skiller Luther mellom trosartikler og andre artikler. I sin tilbakevisning av alternative samtidige forklaringer på virkningshistorien til denne bestemmelsen, gjør Luther det klart at når han leser «det behager Helligånden og oss»,⁴⁰⁸ gjelder dette trosspørsmålet og ikke i de øvrige ting. Luther gjengir hovedbestemmelsen kort på denne måten: «ikke at pålegge Mose lov som byrde».⁴⁰⁹ Newbiggin oppgir på kommenterende måte det han ser som det tydelige svar fra apostelmøtet når han skriver at: «inkorporering i Jesu Kristi fellesskap ikke betydde aksept av den kulturelle verden som Jesus selv hadde levd i og akseptert.»⁴¹⁰ Jeg leser dette som at de er enige i sak når det gjelder møtets bestemmelse. Men der Luther er opptatt av at bestemmelsen viser kirkens holdning til Moseloven med hensyn til hva som er saliggjørende, forstår jeg at Newbiggin ser bestemmelsen som en mer markant endring for kirken. Han er opptatt av at kirken går fra å leve innenfor den samtidskulturen Jesus hadde levd i og akseptert, og til å bli: «radikalt forskjellig, et samfunn som spente over den enorme kløften mellom jøde og hedning og var åpen til å omfavne alle nasjoner som hadde vært utenfor paktens som Israel levde ved.»⁴¹¹ Dette fremstiller han som et resultat av Åndens ledelse av kirken.

⁴⁰⁶ Se punkt 3.2.3.2.

⁴⁰⁷ Se punkt 4.2.3.1.

⁴⁰⁸ Se punkt 3.2.3.2.

⁴⁰⁹ Ibid.

⁴¹⁰ Se punkt 4.2.3.1.

⁴¹¹ Se punkt 4.2.3.5.

Det tredje, som kanskje sier oss mest om hva de legger i Åndens ledelse av kirken, er deres fremstilling av grunnlaget for møtets bestemmelse. Begge viser til hendelsene i kapittel 10 og 11 der Peter møter Kornelius og hans folk. Det er klart i begge fremstillinger at disse hedningene mottar Ånden når Peter forkynner evangeliet for dem. De understreker også begge at det som skjer kan sammenliknes med hvordan de selv mottok Ånden. Newbigin viser til pinsedag,⁴¹² mens Luther vektlegger likheten i at de alle har mottatt Ånden ikke på grunn av fortjeneste, men av nåde.⁴¹³ Newbigin bruker ord som at situasjonen går «ut av hans [Peters] kontroll», Kornelius' hus blir fanget inn i «samme erfaring av frihet og glede», og at «en kraft større enn hans [Peters]» står bak.⁴¹⁴ Luther på sin side omtaler det som skjer når de mottar Ånden med ordene «for ved troen renses hjertene deres.»⁴¹⁵ Av dette finner jeg at Newbigin i tillegg til å beskrive den indre forandring, også viser til en erfaring av Ånden som gjør seg gjeldende i det ytre og synlige. Luther fokuserer ensidig på troens gave.

Newbigin tar imidlertid også med andre sider av fortellingen når han forklarer bakgrunnen for bestemmelsen. Han viser til at Ånden på en særlig måte har forberedt Peter før møtet med Kornelius' folk.⁴¹⁶

Av det grunnlag for bestemmelsen som Luther omtaler, kan det se ut som at Ånden ved å gi seg selv til hedningene på samme måte som til dem selv, i stor grad bekrefter en etablert nådelære om rettferdighet ved tro.⁴¹⁷ I Newbigins tekst fremstår det som at Åndens gjerning, i forkant av og i møtet med Kornelius' folk, ga et helt avgjørende argument inn i en debatt som ellers vippet i retning av å fortsette praksisen med omskjærelse.

Til slutt synes jeg også det er interessant å si litt om hvordan deres utlegning av teksten står i forhold til hva jeg kan se av aktuelt budskap inn i de to ulike kontekster som deres skrifter er blitt til innenfor.

Når Luther skriver sitt skrift i 1538 er det innkalt til nytt kirkekonsil. Det gjør forholdet mellom kirkekonsilets autoritet og Åndens autoritet særlig aktuelt å si noe om. Apostelmøtet er da det første og beste eksempel på hva et konsil er. Åndens ledelse i denne forbindelse peker på den evige trossannhet idet alle mottar Ånden av nåde, uten gjerninger. Ingen bestemmelser kirken foretar seg for fremtiden kan rukke ved nåden i Kristus.

⁴¹² Se punkt 4.2.3.1.

⁴¹³ Se punkt 3.2.3.2.

⁴¹⁴ Se punkt 4.2.3.1.

⁴¹⁵ Se punkt 3.2.3.2.

⁴¹⁶ Se punkt 4.2.3.1.

⁴¹⁷ Se punkt 3.2.3.2.

Newbigins kontekst både i 1978, og ved nytt opplag i 1995, er svært mangfoldig. Men her legger jeg vekt på at han skriver for den sammenheng der kirken er til stede i grenselandet mellom tro på Jesus som Herre og vantro. Her blir budskapet at kirken må regne med Ånden, og følge opp der det er tydelig at Ånden har gått foran. Ånden arbeider med kirkens fordommer og åpner den for stadig nye mennesker. Kornelius' konvertering legger grunnlaget for at både Peter og kirken endres for alle.⁴¹⁸

5.10. Oppsummering

Konklusjonen i neste kapittel gir en mer utfyllende oppsummering av den sammenliknende analysen fordi den i stor grad svarer på problemstillingen min. Her vil jeg bare oppsummere kapitlet ganske kort. Jeg har funnet at de begge regner med Ånden som den treenige Guds nærværende autoritet for kirken. De baserer mye av sin pneumatologi og ekklesiologi på de samme bibeltekstene, og de bruker oldkirken som eksempel på hvordan kirken levde med Åndens ledelse fra starten. Ånden gjør en forskjell for kirkens liv både i det ytre og på det indre plan. Dette får følger for hvordan kirken lever med og tenker om kirkens tjenere, lidelsen og ulike kirkelige handlinger. Deres ulike fokus viser seg særlig med hensyn til hvordan Newbiggin tenker om Åndens ledelse i misjon, og hvordan Luther tenker om Ånden knyttet til troens spørsmål og Skriften. For begge er det et klart kjennetegn på Ånden at han leder kirken til Kristus. I min sammenlikning har jeg vist til at de i tillegg til å være preget av Bibelens ord og kirkens tradisjon, også er preget av egen erfaring og konteksten i deres samtid.

Jeg finner at sammenlikningen i seg selv har bidratt til å få frem moment som ellers ikke ville vært like tydelig hos den enkelte. Noen moment har kommet tydeligere frem fordi de har blitt forsterket av at jeg finner det hos begge forfatterne. Andre moment som bare den ene har lagt vekt på i sin fremstilling har fått meg til å konferere med andre kilder og tekster for å søke et mer helhetlig bilde av den andre forfatterens fremstilling av Åndens ledelse av kirken.

⁴¹⁸ Se punkt 4.2.3.5.

KAPITTEL 6

KONKLUSJON

Uttrykket Åndens ledelse av kirken er en formulering som jeg i utgangspunktet konstruerte for å studere forholdet mellom Ånden og kirken. Ut fra en enkel ledelsesmodell, ga jeg Ånden lederrollen og plasserte menneskene i kirken i forhold til ham, som det samspill han leder. Dette perspektivet har vært styrende for de funn jeg har trukket frem når jeg har søkt å finne svar på min problemstilling av hvordan Luther og Newbiggin fremstiller Åndens ledelse av kirken.

Med et så spesifikt perspektiv, må funnene mine også vurderes på dette grunnlag. På mange måter kan man si, at det man leter etter, finner man. Dette har jeg derfor forsøkt å veie opp for ved å vektlegge en metode basert på hermeneutikk og kontekst som kan ivareta det helhetlige meningsuttrykket til forfatterne og deres forståelseshorisont. Dette har vært mitt fokus når jeg har gjort rede for hvordan funnene mine står i forhold til helheten i skriftet, når jeg har anvendt andre skrifter som kan tydeliggjøre deres fremstillinger, og når jeg har vurdert deres fremstilling i forhold til konteksten. På bakgrunn av denne fremgangsmåten, mener jeg derfor at jeg her presenterer funn som svarer til min problemstilling: Hvordan fremstiller Luther og Newbiggin Åndens ledelse av kirken, og i hvilken grad er fremstillingen ulik eller sammenfallende?

Det har vært interessant å se på hvilke punkt deres to fremstillinger sammenfaller. Det er to svært forskjellige skrifter jeg har brukt som primærkilder, skrevet i ulik tid, for ulike målgrupper, med ulike hensikter og av to forskjellige personer. Likevel har jeg vist til flere sammenfall på vesentlige punkt. Noen ganger er sammenfallene svært tydelige, med liknende ord og henvisninger. Andre steder har jeg vist til at de til dels har fremstilt på svært forskjellig måte, likevel kan tolkes som to ulike måter å si det samme på.

Helt grunnleggende finner jeg at de begge holder frem Åndens fremtredende og aktive rolle i forholdet til kirken. De viser begge til Ånden som en person med autoritet overfor kirken. Ånden kan ikke lukkes inne i kirken som dens eiendom, og det er samtidig ikke en hvilken som helst ånd kirken skal følge. De holder det for vesentlig at kirken forankrer det den lærer om Den hellige ånd i Den treenige Gud. Her er Bibelen for begge en kilde til

kirkens lære om treenigheten. Oldkirkens bekjennelser og kirkefedrene for øvrig brukes som eksempel på hvordan Ånden har ledet kirken til å klargjøre sin lære om Den treenige Gud basert på åpenbaringen i møte med nye kulturer og religioner. Videre finner jeg at de samstemmer når de holder frem Åndens kontinuerlige nærvær i kirken som grunnleggende for kirkens selvforståelse og liv. Helt fra pinsedag da disiplene mottok DHÅ og til fullendelsen, kan kirken stole på at DHÅ er til stede og gjør en forskjell for kirken.

Hva kjennetegner så Åndens ledelse av kirken? Her er de enige i at Ånden først og fremst leder kirken inn til Kristus. Ånden er den som har skapt tro i utgangspunktet, og den som stadig fører de troende tilbake til Kristus. Dette fremstiller de på ulike måter. Luther ser Ånden særlig som helliggjører. I sin lære om helliggjørelsen vektlegger han spesielt hvordan Ånden bruker ytre ting i kirkens liv som midler for å føre mennesker tilbake til dåpens nåde. Newbigin viser også til hvordan Ånden leder de troende både på det indre og det ytre plan, og skriver særlig om hvordan kirken kan forstå dette som førstefrukten, pantet og barnekåret i forhold til fullendelsen. For begge er det slik at Ånden selv gir den forandring som han leder til. Ånden er det aktive subjekt når de troende og kirken forandrer seg i retning av Guds vilje. Dette gjelder både i relasjon til Gud, til kirken og mennesker i verden for øvrig. Kristus har gjort klart frelsesverket, men det er Ånden som gir dette inn i menneskers hjerter, og han fortsetter å forandre både kropp, ånd og fellesskap inntil fullendelsen.

Jeg har funnet det særlig interessant at de begge peker på at Ånden leder kirken gjennom prøvelser og lidelse. De er samstemte i å fremstille dette som en naturlig følge av at kirken lever med evangeliet. De minner oss om den rammen kirken står i når Guds rike bryter frem i verden. Der kirken i seg selv kan fremstå som svak, er Ånden likevel nærværende med sitt vitnesbyrd.

Begges fremstillinger vektlegger også at når Ånden bruker kirken og kirkens tjenere, ordinerte eller leke, er disse enkle redskaper. I det de formidler fra Ånden er de hverken privilegerte eller har noe å tilføre av seg selv. Kirkens tjenere er bare et middel eller redskap for Ånden som gir av seg selv til mottakeren.

Jeg har også funnet ulikheter i deres fremstillinger med hensyn til Åndens ledelse av kirken. Mange av ulikhetene kan tilskrives ulike perspektiv. De to kan på flere steder suppleres av hverandre i moment som de ikke selv har hatt fokus på. Slik mener jeg for eksempel at Newbigins syn på Ånden som misjonsagent ikke i og for seg står i motsetning til Luthers

fremstilling av Åndens ledelse av kirken. Men enkelte ulikheter lar seg vanskelig inkorporere i den andres fremstilling. Disse ser jeg på som motsigelser til den andres fremstilling.

Dette gjelder særlig der Luther snevrer inn Åndens interesse- eller virkeområde. Han skiller mellom saker som gjelder tro og fornuft, mens Newbigins tekst ikke reflekterer et slikt skille. Newbigin er til og med åpen for at Ånden kan lede kirken i retninger som kan virke uforståelige. Luther knytter også Ånden direkte til Skriften og lærer kategorisk at Skriften er det første middel i en bestemt rekkefølge Ånden bruker når han fører mennesker til tro. Her er Newbigin mer åpen for at Ånden kan nå mennesker på ulike måter, også utenfor og i forkant av kirken. Han gjør et særlig poeng av at Ånden nettopp går foran kirken til nye steder. I den forbindelse fremstiller han Åndens ledelse slik at kirken ledes til å følge der Ånden har berørt mennesker. Slik holder Newbigin stadig frem Åndens suverenitet og frihet overfor kirken. Generelt fremstår det for meg som at Luther har et smalere fokus for Åndens ledelse av kirken. Åndens ledelse er i stor grad konsentrert om å bevare de troende hos Kristus inntil fullendelsen. Også Newbigin skriver om de få utvalgte og kalte, men Ånden har hele verden som fokus og leder de få ut til de mange.

På en særlig måte synes jeg at studiet av deres to ulike fremstillinger av teksten i Apg 15,28f får frem både likheter og ulikheter på en interessant og samlet måte. Her kommer deres grunnleggende samstemthet i sentrale teologiske spørsmål med hensyn til Åndens ledelse av kirken til syne i forhold til en konkret historisk situasjon for kirken. Samtidig speiler deres ulike fremstillinger deres ulike teologiske prosjekt, hensikt med skriftet og konteksten de er en del av. Begge anerkjenner at Åndens komme til hedningene har ledet apostlene til å bestemme at omskjærelsen ikke skal praktiseres videre. De er også samstemte i at de øvrige ting fra bestemmelsene ikke gjelder en avgjørelse som skal virke permanent, men anses som kulturelt eller historisk betinget. Samtidig avslører ordene deres at Luther er opptatt av troen alene, skriften alene og nåden alene i sin begrunnelse. Newbigin på sin side legger vekt på Åndens ledelse i den større rammen, fra Peter blir forberedt av Ånden og til kirken er radikalt forandret til et fellesskap som ikke lenger skiller mellom jøder og hedninger.

Min vurdering av aktuelt budskap til deres samtid er et uttrykk for hvordan jeg ser at deres ulike utlegging av teksten står i forhold til at de tjener ulike formål i skriftene deres. I sine tekster følger de opp ordlyden: «Det behager Helligånden og oss» eller «Den hellige ånd og vi har besluttet» med å gi et samlet uttrykk for hvordan Ånden leder kirken i deres egen samtid. Slik kan Luthers og Newbigins fremstillinger inspirere både kirken og academia til å sette ord på og leve med Åndens ledelse av kirken i vår samtid.

BIBLIOGRAFI

Alfsvåg, Knut. «Notae ecclesiae in Luther's Von den Konziliis und Kirchen». *International Journal for the Study of the Christian Church* Vol 8, no 1 (2008) : 32-41

Bibelen– Bibelselskapets oversettelse 2011 (BM)

Bayer, Oswald. *Martin Luther's Theology: A Contemporary Interpretation*. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2008

Bayer, Oswald. *Theology the Lutheran way*. Cambridge and Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2007

Brown, Francis, S.R. Driver, Charles A. Briggs. *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc., 2003

Danker, Frederick W. et al. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Ohter Early Christian Literature*. 3rd edition. Chidago: University of Chicago Press, 2000

Davies, Oliver. «Hermeneutics». I *The Oxford Handbook of Systematic Theology*, red. John Webster, Kathryn Tanner og Iain Torrance, Oxford: Oxford University Press, 2007

Den norske kirke. «En misjonerende kirke». Tilgjengelig på https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km0505_misjon.pdf
Besøkt 03. september 2016

Den norske kirke. «Misjonerende kirke». Tilgjengelig på https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-14.11.2005---19.11.2005-lillehammer/;
Besøkt 03. september 2016

Den norske kirke. «Misjon til forandring». Tilgjengelig på https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km_7_1_12_misjon_til_forandring.pdf;
Besøkt 03.september 2016

Dodds, Adam. «Newbigins Trinitarian Missiology: The Doctrine of the Trinity as Good News for Western Culture». *International Review of Mission* vol 99 (2010) : 69-85

Engelsviken, Tormod. «Missio Dei: The Understanding and Misunderstanding of a Theological Concept in European Churches and Missiology». *International Review of Mission* Vol 92 (2003) : 481-497

Gassmann, Günther. «Luther in the worldwide church today», 289-303. I *The Cambridge Companion to Martin Luther*, red. Donald K. McKim. Cambridge: Cambridge University Press, 2003

Goheen, Michael W. «As the Father Has Sent Me, I Am Sending You»: *J. E. Lesslie Newbigins Missionary Ecclesiology*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2000

Hanssen, Ove Conrad. «Kirkens framtid – framtidens kirke», 9-19. I *Kirkens framtid – framtidens kirke*, red. Thor Hesselberg. Oslo: Luther Forlag, 2006

Hauge, Lars Steinar og Bjørn Holgernes. *Vitenskap og språk, En innføring i vitenskapsfilosofi og logikk*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 2005

Hägglund, Bengt. *Teologins historia: En dogmhistorisk översikt*. Kristiansand: Kristiansand Boktryckeri AB, 1992

Hendrix, Scott. «Martin Luhter's Reformation of Spirituality», 240-260. I *Harvesting Martin Luther's Reflections on Theology, Ethics and the Church*, red. Timothy J. Wengert. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2004

Hiebert, Paul G. *Transforming Worldviews. An Anthropological Understanding of How People Change*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2008

Jørgensen, Knud. «Trenger kirken omvendelse? På vei mot en misjonale ekklesiologi», 51-68. I *Hva vil det si å være kirke?: Kirkens vesen og oppdrag*, red. K. O. Sannes og T. Engelsviken. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2004

Krogh, Thomas. *Hermeneutikk, Om å forstå og fortolke, 2. utgave*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2014

Kärkkäinen, Pekka. «Trinity», 80-94. I *Engaging Luther, A (New) Theological Assessment*, red. Olli-Pekka Vainio. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2010

Kärkkäinen, Veli-Matti. *An Introduction to Ecclesiology: Ecumenical, Historical and Global Perspectives*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2002

Kärkkäinen, Veli-Matti. *Pneumatology: The Holy Spirit in Ecumenical, International and Contextual Perspective*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2002

Lohse Bernhard. *Martin Luther's Theology: Its Historical and Systematic Development*. Minneapolis: Fortress Press, reprinted 2011

Lorentzen, Reidar. *Ledelse prinsipper og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget AS, 1992

Luther, Martin. «Mot svermer-ånden», 215-355. I *Martin Luther: Verker i utvalg III*, red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1980

Luther, Martin. «Om koncilierne og kirken», 270-435. I *Luthers skrifter i udvalg, bind 2*, red. Regin Prenter. København: G.E.C Gads Forlag, 1963

Luther, Martin. «On the Councils and the Church», 5-178. I *Luther's Works, Volume 41, Church and Ministry III*, red. Eric W. Gritsch. Philadelphia: Fortress Press, 1966

Luther, Martin. «Preface to the Complete Edition of Luther's Latin Writings, 1545», 325-338. I *Luther's Works, Volume 34*, red. Lewis W. Spitz. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1960

Luther, Martin. "Preface to the Wittenberg Edition of Luther's German Writings, 1539.", 279-293. I *Luther's Works, Volume 34*, red. Lewis W. Spitz. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1960

Luther, Martin. "Skriftet til den kristne adel", 7-88. I *Martin Luther: Verker i utvalg, bind II*, red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979

Luther, Martin. "Skriftet om kirkens babylonske fangenskap". I *Martin Luther: Verker i utvalg, bind II*, red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen, 89-191. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979

Luther, Martin. "Traktat om den kristne frihet", 203-234. I *Martin Luther: Verker i utvalg, bind II*, red. Inge Lønning og Tarald Rasmussen. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979

Luther, Martin. "Von den konziliis und kirchen", 488-653. I *D. Martin Luthers Werke, Kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe), 50. Band*, red. Hermann Böhlau Nachfolger. Graz: Akademischen Druck- u. Verlagsanstalt, 1967

Mæland, Jens Olav (red.). *Konkordieboken, Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter*. Oslo: Lunde forlag, 2000

Newbigin, Lesslie. *One Body, One Gospel, One World, The Christian Mission Today*. London: Wm. Carling & Co. Ltd., 1958

Newbigin, Lesslie. *The Open Secret, An introduction to the Theology of Mission*. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1995

Newbigin, Lesslie. *The Relevance of Trinitarian Doctrine for Today's Mission*. London: Edinburgh House Press, 1963

Newbigin, Lesslie. *Unfinished Agenda, An Autobiography*. London: SPCK, 1985

Nikolajsen, Jeppe Bach. «Beyond Christendom: Lesslie Newbigin as a Post-Christendom Theologian». *Exchange Vol 41* (2012): 364-380

Nikolajsen, Jeppe Bach. «Missional ekklesiologi». I *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap, årgang 63 nr. 1* (2009) : 19-34

Scherer, James. "Luther And Mission: A Rich but Untested Potential". *Missio apostolica vol 2 no 1* (1994) : 17-24

Novum Testamentum Graece, post Eberhard et Erwin Nestle communiter ediderunt Barbara et Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, 28. reviderte Auflage. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012

Shenk, Wilbert R. «Lesslie Newbigin's Contribution to Mission Theology». *International Bulletin vol 24 no 2* (april 2000) : 59-64

Van den Brink, Gisbert. *Philosophy of Science for Theologians: An Introduction*. Frankfurt: Peter Lang, 2009

VGTV. «frelst». Tilgjengelig på

<http://www.vgtv.no/#!/video/124860/frelst-episode-1-hemmelingen>.

Besøkt 03. september 2016

Wainwright, Geoffrey. *Lesslie Newbigin: A Theological Life*. New York, New York: Oxford University Press, 2000

Ådna, Jostein. «To testamenter i én bibel», *Ung Teologi* 4 (1995) : 53-68.